

FILOZOFIA ČLOVEKA

Náboženstvo, veda, umenie, psychológia a všetky oblasti ľudskej kultúry sa nevyhnutne konfrontujú so stálymi dilemami človeka. Preto neprekvapuje, že desaťročia intenzívnej psychoterapeutickej praxe priviedli Rogersa k uvažovaniu nad niektorými základnými otázkami filozofie človeka. „Podstata človeka“, ktorá je prvou vybratou prácou, skúma jednu z nich.

Aká je ľudská bytosť v najväčšej hĺbke svojho bytia? Názory Rogersa na túto tému sa často zjednodušovali. Všeobecne sa tvrdilo, že veril v „základné dobro“ človeka. A to bolo všetko. Freudovskí psychoanalytici, psychiatri, teológovia a ďalší obviňovali Rogersa z príliš optimistického pohľadu na ľudskú podstatu. Rogers povedal novinárovi, ktorý s ním robil interview, že existencialistický psychoterapeut Rollo May „rozprával o mojom sponchybnovaní existencie tragédie, pretože som povedal, že Romeo a Júlia mohli byť v poriadku, ak by absolvovali čo len trochu poradenstva“.

Rogersove skutočné názory na podstatu človeka boli však sofistikovanejšie. Jeho pohľad je skutočne optimistickjší než väčšina kritikov. Jeho koncepcia podstaty človeka je revolučným odklonom od takmer celej západnej tradície - je to optimistickjší pohľad než má západná kultúra od Starého zákona až po Freuda. Rogersov hlas, spolu s hlasmi mnohých moderných teológov, psychológov a spisovateľov, dramaticky zmenil, alebo sponchybnil, tradičnú koncepciu podstaty človeka.

Podstata „dobrého života“ je ďalšou otázkou, ktorou sa stále zaoberajú filozofi. Rogers sa odcudzil vlastnému náboženskému pozadiu. Nehľadal odpoveď na túto otázku v etických alebo religióznych príkazoch organizovaného náboženstva, ale v empirických dôkazoch, ktorých bol svedkom v zápasoch nespočetných klientov, hľadajúcich lepší život pomocou terapie. Kam by proces viedol, ak by sa doviedol do konca? Aký by bol dobrý život človeka po úspešnej psychoterapii? Jestvujú spoločné črty v zážitkoch klientov, ktoré odhaľujú univerzálne princípy tejto otázky? V práci „Terapeutov pohľad na dobrý život: naplno fungujúci človek“, Rogers prezentuje vlastné tézy.

Filozofi často zvažovali ťažkú otázku rovnováhy princípov náboženstva a vedy. Organizácia vesmíru, nebo a peklo, rôzne roviny existencie, podstata života a smrti, patria k najkomplikovanejším otázkam o „realite“, ktoré skúmajú náboženstvo, veda a filozofia po stáročia. V neskoršom veku Rogers hľbal nad niektorými týmito otázkami.

Nešlo o vzájomne zladené, systematické skúmania týchto filozofických otázok, ale o neustálu otvorenosť k vlastnému prežívaniu. Svet okolo neho, najmä v Kalifornii sedemdesiatych a osemdesiatych rokov, preskúmaval mnohé nové a staré myšlienky, dotýkajúce sa podstaty vesmíru. Vedel o mnohých konferenciách a publikáciách, v ktorých sa špičkoví fyzici a mystici pokúšali zjednocovať tradičný západný a východný pohľad na podstatu hmoty a energie vo vesmíre. Mnohí jeho priatelia, ktorým dôveroval, a dokonca aj jeho zomierajúca manželka Helena, uvádzali zjavne validné psychické zážitky.

Rogers nebol pri skúmaní podstaty skutočnosti osamelý. Reflektoval narastajúci záujem vedeckej a intelektuálnej obce tej doby. Rogers, ako rešpektovaný intelektuálny vodca s bezúhonným vedeckým kreditom, pridával svoj hlas k skúmaniu základnej filozofickej otázky. Ako zvyčajne, pristupoval k tomu sebe vlastným spôsobom. Miesto toho, aby sa pridával k ostatným a pokúsil sa identifikovať „reálnu“ podstatu skutočnosti, jednoducho sa spýtal: „Potrebujeme jednu realitu?“

Rogers nikdy nenazval seba filozofom, ani sa tak nikdy neprezentoval. Nikdy nelimitoval svoje myslenie alebo písomné práce podľa normálnych parametrov jednej profesie. Preskúmaval implikácie svojej práce a svojich myšlienok tam, kam ho zaviedli. Pritom významne prispel k viacerým závažným filozofickým otázkam. V dlhodobom pohľade si ho ľudia možno budú pamätať viac za jeho vplyv na pohľady civilizácie na podstatu človeka, než za jeho príspevky pomáhajúcim profesiám.

24. POZNÁMKA O „PODSTATE ČLOVEKA“

So záujmom som si prečítal Walkerov článok (9), v ktorom porovnáva Freudov pohľad na podstatu človeka s mojím. Poučil som sa aj z ďalšej diskusie Snydera (9), Gehmana (3), Walkera (10) a Nosala (4), ktorá sa týkala tejto témy. Pretože moje názory sú dosť podstatnou súčasťou témy tejto diskusie, azda si môžem dovoliť niekoľko komentujúcich slov.

Walkerove tézy možno stručne zhrnúť. Tvrdí, že „Freud je dedičom augustiánskej tradície, pretože verí, že človek je bazálne fundamentálne hostilný, antisociálny a zmyselný“. Na druhej strane „Carl Rogers je nasledovníkom Rousseaua (ktorý poznamenáva), že každý človek vychádza z rúk Tvorcu ako dokonalá bytosť“.

Tento čistý skvost je skazený, povedal Rousseau, nedokonalou spoločnosťou“ (9, s. 89). Walker pokračuje a podčiarkuje, že Freud a ja sa pozeráme na základnú podstatu jednotlivca veľmi odlišne. Preto z týchto odlišných pohľadov vyplývajú rôzne úvahy týkajúce sa psychoterapie. Končí tým, že klinici sa prikláňajú k Freudovej filozofii, teoretici osobnosti zastávajú neutrálny pohľad na človeka a ja mám rousseauovský pohľad a preto by sme všetci mali rozmyšľať o tomto probléme. Snyder a ďalší prinášajú rôzne hodnotné komentáre k Walkerovej práci.

Teší ma, že takáto publikovaná diskusia priťahuje pozornosť k hodnotovým orientáciám, k filozofickému substrátu každej formy¹ psychoterapie. Nie je možné sa zaoberať psychoterapiou bez operacionálnych dôkazov hodnotovej orientácie a pohľadu na ľudskú podstatu. Podľa mňa je lepšie, ak sa takéto názory prezentujú otvorene a explicitne, než zakryte a implicitne. Oceňujem, aký dôraz sa v tejto diskusii kladie na rozdiel medzi freudovskou a na klienta zameranou orientáciou. Sám som sa pokúsil na to upozorniť (6, s. 56-57; 7, s. 207).

Pokiaľ ide o „predchodcov“ Freudovho a môjho myslenia, mám jednu otázku. Som skeptický, či má zmysel klásť odlišných ľudí do tej istej priehradky. Myslím si, že má väčší zmysel pozrieť sa osobitne na Augustína, Freuda, Rousseaua alebo mňa, než dať dohromady ktorúkoľvek dvojicu. Ale nech už to má akýkoľvek zmysel, myslím si, že jestvuje väčšia filozofická podobnosť medzi Freudom a Kalvínom, než medzi Freudom a Augustínom. Jedna veľmi vnímavá žena, ktorej hodne pomohla psychoanalýza, mi povedala, že nikdy naplno nepochopila a neasimilovala svoju analýzu, pokým si neuvedomila jej základný kalvínsky pohľad na skazenosť v prirodzenom človeku. Pokiaľ ide o mňa, necítim sa kompetentný povedať, či som „nasledovníkom“ Rousseaua. Asi je pravdou, že moje myslenie je bližšie Rousseauovmu než Kalvínovmu, ale necítim sa byť v žiadnom ohľade nasledovníkom Rousseaua. Môžem dosvedčiť, že na mňa nemal žiaden priamy vplyv. Môj jediný kontakt s Rousseauovou prácou sa týkal požadovaného prečítania časti *Emila* na doktorskú skúšku z francúzštiny a skoro som z nej vyletel!

V tejto diskusii by som sa chcel pokúsiť sformulovať, čo si myslím o základných charakteristikách ľudského organizmu. Moje meniace a vyvíjajúce sa názory som čiastočne prezentoval v mnohých prácach (6, najmä s. 56-57; 5, najmä s. 56-64, 522-524; 8), ale namieste môže byť nová formulácia.

Moje názory na základné charakteristiky človeka sa sformovali psychoterapeutickými skúsenosťami. Sú v nich obsiahnuté pozorovania čo človek *nie* je, ako aj to, čo podľa mňa človek *je*. Dovoľte mi stručne ich uviesť a potom sa pokúsim objasniť ich významy.

Nezistil som, že by bolo možné základnú podstatu človeka charakterizovať pojmami, ako *fundamentálne hostilny, antisociálny, deštruktívny, skazený*.

Nezistil som, že by človek bol úplne bez podstaty, tabula rasa, na ktorú možno *čokoľvek* napísať, ani že by bol poddajnou plastelínou, ktorú možno vytvárať do *akejkoľvek* formy.

Nezistil som, že by človek bol dokonalou bytosťou, smutne zdeformovanou a narušenou spoločnosťou.

Moje skúsenosti ma priviedli k poznaniu, že človek má charakteristiky, ktoré sú vrodené jeho druhu. Pojmy, ktorými som v rôznych dobách opisoval tieto charakteristiky, sú *pozitívny, napredujúci, konštruktívny, realistický, dôveryhodný*.

Dovoľte mi preniesť diskusiu o týchto veciach do inej oblasti, kde asi nemáme toľko predsudkov. Predpokladajme, že sa pozeráme na svet zvierat a pýtame sa na základnú podstatu leva, ovce, psa, alebo myši. Ak by sme povedali, že ktorékoľvek z týchto zvierat, alebo dokonca všetky sú vo svojej podstate hostilné, antisociálne, alebo zmyselné, bolo by to absurdné. Povedať, že ich podstata je neutrálna, znamená, že je neutrálna v pojmoch nešpecifikovaných hodnôt, alebo že ich podstaty sú rovnaké, sú to plastelíny čakajúce na podobu. Tento názor sa mi zdá rovnako absurdný. Tvrdím, že každé toto zviera má základnú podstatu, spoločnú radu atribútov, ktoré všeobecne charakterizujú daný druh. Ovca je najstádovitejšia, alebo najskupinovejšia, myš najustrašenejšia. Nijaký výcvik - terapeutický alebo iný - neurobí z myši leva, alebo vice versa, hoci je možné navodiť u nej značnú zmenu. Jestvuje základný substrát druhových charakteristík a urobíme dobre, ak ich budeme akceptovať.

Môžeme sa pozrieť bližšie na niektoré z týchto charakteristík. Pretože lev má reputáciu, že je „nenásytnou beštou“, vyberme si ho. Aké sú charakteristiky jeho základnej podstaty? Zabije antilopu, ak je hladný, ale nevydáva sa na divoké zabíjajúce besnenie. Nasýti sa po zabití, ale na stepi nenájdeme obézneho leva. Ako mláďa je bezmocný a závislý, ale neľpie na závislom vzťahu. Je stále viac nezávislý a autonómny. V detstve je úplne sebecký a na seba zameraný, ale ako dospieva, pridáva k týmto vlastnostiam značnú kooperatívnosť pri poľovačke. Levica kŕmi, stará sa, chráni a zdá sa, že sa teší zo svojich mláďat. Levy uspokojujú svoje sexuálne potreby, ale to neznamená, že by podnikali divoké a vzrušujúce orgie. Rôzne tendencie a pudy sa v ňom neustále premenlivo vyrovnávajú a v tomto zmysle je veľmi dobre sebakontrolujúcim a sebaregulujúcim zvieratom. Je, v základných smeroch konštruktívnym, dôveryhodným členom druhu *Felis leo*. Jeho základné tendencie smerujú k vývinu,

¹ *Journal of Counseling Psychology*, Vol. 4, No. 3, 1957, 199-203.

diferenciácii, nezávislosti, seba-zodpovednosti, kooperácii a zrelosti. Prejavy podstaty podporujú pokračovanie a obohacovanie leva samotného a jeho druhu.

To isté, s vhodnými obmenami, možno povedať o psovi, ovci a myši. Zaiste, že každé z nich sa, zo špecifického pohľadu, správa deštruktívne. Trhne nami, ak vidíme leva ako zabíja antilopu; sme znechutení, ak ovca požiera našu záhradu; hnevá nás, ak myš obžerie syr, ktorý sme prichystali na piknik; považujeme psa za deštruktívneho ak nás, ako neznámych, pokúše. Ale toto správanie nás neopravňuje považovať tieto zvieratá za skazené vo svojej podstate. Ak by som sa vám snažil vysvetliť, že ak uvoľníme „levovosť“ leva, alebo „ovcovosť“ ovce, tak by tieto zvieratá boli hnané nenásytnou slasťou, nekontrolovateľnou agresivitou, divokým a excesívnym sexuálnym správaním a tendenciami vrodenej deštruktívnosti, tak by ste sa mi zaslúžene vysmiali. Samozrejme, že takýto názor je čírym nezmyslom.

Teraz by som rád opäť, vo svetle tejto diskusie o podstate zvierat, uvažoval o podstate človeka. Spoznal som hlboko ľudí vo vzťahu, charakterizovanom bezpečím, absenciou ohrozenia a úplnou slobodou byť a voliť, aký som len dokázal vytvoriť. V takomto vzťahu ľudia vyjadrujú všetky druhy trpkých a vražedných citov, abnormálnych impulzov, bizarných a antisociálnych túžob. Ale ak žijú v takomto vzťahu, vyjadrujú čoraz viac seba a sú čoraz viac sebou, zisťujem, že človek, podobne ako lev, má podstatu. Podľa mojej skúsenosti je človek vo svojej podstate dôveryhodným členom ľudského druhu, ktorého najhlbšie charakteristiky smerujú k rozvoju, diferenciácii, kooperatívnym vzťahom; ktorého impulzy majú tendenciu sa prirodzene harmonizovať do komplexnej a premenlivej schémy sebaregulácie; ktorého celkový charakter má tendenciu chrániť a obohacovať seba a svoj druh a azda aj ho smerovať k ďalšej evolúcii. Podľa mojich skúseností to, že individuum je skutočne a hlboko jedinečným členom ľudského druhu neznamená objav, ktorý vzbudzuje hrôzu. Skôr mám sklon sa domnievať, že byť naplno ľudskou bytosťou znamená vstupovať do komplexného procesu bytia ako jeden z najsenzitívnejších, najzodpovednejších, najtvorivejších a najadaptívnejších tvorov na tejto planéte.

Takže ak mi freudovec, akým je Karl Menninger povie (ako mi povedal pri diskusii na túto tému), že vníma človeka ako „vrodene skazeného“, alebo presnejšie povedané ako „vrodene deštruktívneho“, môžem len s údivom potriať hlavou. Privádza ma to k všemožným komplikovaným otázkam. Ako je možné, že Menninger a ja, pracujúc s podobným cieľom v takých intímnych vzťahoch s individuami v úzkostiach, prežívame tak odlišne ľudí? Tieto hlboké rozdiely azda, ako to naznačuje Snyder, neznamenajú veľa, ak sa terapeut skutočne stará o pacienta alebo klienta. Ale ako môže analytik cítiť pozitívnu starostlivosť o svojho pacienta, ktorého vrodenu tendenciou je ničieť? A ak aj sú deštruktívne tendencie vhodne inhibované a kontrolované *jeho* analytikom, kto kontroluje deštruktivitu *tohoto* analytika? A tak ďalej ad infinitum.

Moje skúsenosti ma nepresvedčajú o tom, že ak by sme uvoľnili najhlbšie prvky ľudskej podstaty, vypustili by sme do sveta z reťaze nekontrolovateľné a deštruktívne id.¹ Mne to dáva rovnako malý zmysel, ako povedať, že „levovosť“ leva bude diabolská. Rešpektujem ľudí, ktorí majú takéto názory, sám však v mojich skúsenostiach nenachádzam žiadne dôkazy, ktoré by ich podporovali. Zotrvávam pri výroku, ktorý som uviedol v jednom článku:

Nesympatizujem s pomerne prevládajúcim názorom, že človek je vo svojej podstate iracionálny a ak sa nebudú jeho impulzy kontrolovať, povedie to k deštrukcii iných ľudí a jeho samého. Správanie človeka je dokonale racionálne, smeruje so subtilnou a usporiadanou komplexnosťou k cieľom, ktoré sa jeho organizmus snaží dosiahnuť. Tragédiou väčšiny z nás je to, že naše obrany nám neumožňujú uvedomovať si túto racionalitu, takže sa vedome pohybujeme jedným smerom a organizmicky iným. Ale v našom človeku, ktorý žije proces dobrého života, sa počet takýchto bariér znižuje a je stále viac účastný na racionalite svojho organizmu. Jedinou kontrolou impulzov, ktorá bude jestvovať, alebo ktorá sa ukáže byť nevyhnutnou, bude prirodzené a vnútorné vyrovnanie jednej potreby voči druhej a objavovanie správania sledujúceho vektor, ktorý sa najviac približuje k uspokojeniu všetkých potrieb. Zážitok extrémneho uspokojenia jednej potreby (agresivity, alebo sexuality, atď.), ktorý je násilím voči uspokojeniu iných potrieb (spoločenstva, láskyplných vzťahov, atď.) - zážitok veľmi častý u defenzívne organizovaného človeka - sa bude veľmi znižovať. Človek bude účastníkom obrovsky komplexných sebaregulačných aktivít svojho organizmu - psychologickkej ako aj fyziologickej termostatickej kontroly - tak, že bude žiť v narastajúcej harmónii so sebou a inými ľuďmi. (8)

¹ Zdá sa, že Freud veril niečomu podobnému až do konca. Vo svojej krátkej, precíznej a sebaisto sformulovanej práci *Úvod do psychoanalýzy* stále ešte naznačuje, že jadro nášho bytia vedie ku konfliktom, dokonca aj k vlastnej deštrukcii, až pokým sa neobjavia prostriedky jeho kontroly. „Jadro nášho bytia je sformované obskúrnym id... V tomto id operujú organické inštinkty... Hlavným a jediným cieľom týchto inštinktov je uspokojenie... Ale bezprostredné a bezohľadné uspokojenie inštinktu, akými sú požiadavky id, často vedie k nebezpečným konfliktom s vonkajším svetom a vedie k ničeniu... Id poslúcha neobmáčkateľný princíp slasti a najvýznamnejšou teoretickou otázkou, ktorá nebola dosiaľ zodpovedaná, zostáva, kedy a ako je možné prekonať princíp slasti“ (2, s. 108-109).

Lámam si hlavu nad veľkým rozdielom medzi freudovským pohľadom na podstatu človeka a pohľadom, na ktorý oprávňujú skúsenosti terapie zameranej na klienta.¹ Mám dve hypotézy, ktoré by som rád ponúkol na zváženie, hoci môžu byť šokujúce pre oddaných nasledovníkov psychoanalýzy.

Po prvé sa mi zdá, že Freud bol, pochopiteľne, veľmi vzrušený svojím objavom - obrovským objavom na jeho dobu - že za konvenčným, alebo „dobrým“ vonkajškom, človek skrýva všetky možné druhy agresívnych a sexuálnych citov a impulzov, ktoré úspešne ukrýva pred sebou a pred druhými ľuďmi. Tento objav bol šokujúci pre kultúru tej doby. Preto sa kritici, a aj samotný Freud, zamerali na „skazené“ city v človeku, ktoré ležia pod povrchom. To bolo neustále v centre, aj keď Freudova vlastná skúsenosť s pacientmi mu musela ukázať, že ak jednotliviec tieto „skazené“ city spoznal, akceptoval a pochopil, potom mu možno dôverovať, že bude normálne sebakontrolujúcim, socializovaným človekom. V rozruchu kontroverzií okolo psychoanalýzy sa táto skutočnosť prehliadala a Freud zastabilizoval to, čo je podľa mňa príliš povrchným pohľadom na podstatu človeka. Bol to samozrejme oveľa hlbšie informovaný pohľad, než mali jeho súčasníci, ale nebol to tak hlboký koncept, aký by si zasluhovali jeho zážitky s pacientmi.

Moja druhá hypotéza by mohla vysvetliť, prečo Freud neasimiloval tento hlbší význam, ktorý mohol vnímať v terapiách, ktoré uskutočňoval. Podľa mojich skúseností klienti dokážu, v istom stupni, nezávisle objaviť niektoré popreté alebo potlačené city, ale sami nedokážu dosiahnuť plnú emocionálnu akceptáciu týchto citov. Tieto „strašné“ city sú najprv naplno akceptované terapeutom v starostlivom vzťahu a až potom ich dokáže akceptovať aj klient. Freud bol vo svojej autoanalýze deprivovaný takýmto vrelým akceptujúcim vzťahom. Takže hoci mohol spoznať a do istej miery aj pochopiť skryté a popreté aspekty seba, pochybujem, či ich vôbec niekedy mohol naplno akceptovať, prijať ich ako zmysluplné, akceptovateľné a konštruktívne časti seba. Je oveľa pravdepodobnejšie, že ich stále vnímal ako neakceptovateľné časti seba - ako nepriateľov, ktorých môže kontrolovať, ak ich spozná - a nie ako impulzy, ktoré ak by jestvovali slobodne v rovnováhe s jeho inými impulzmi, by boli konštruktívne. V každom prípade to považujem za hypotézu, hodnú zváženia. Pripúšťam, že nevysvetľuje prečo jeho nasledovníci naďalej akceptujú jeho názor.

Na záver by som rád súhlasil s Walkerom, že pohľad, ktorý terapeut má na ľudskú podstatu, má dôsledky na jeho terapiu. Preto si myslím, že je dôležité, aby každý terapeut pre seba abstrahoval z vlastných skúseností tie trendy alebo tendencie, ktoré najhlbšie charakterizujú ľudskú bytosť. Naznačil som, že pre mňa človek je úctyhodný komplexný výtvor, ktorý dokáže ísť životom strašne pokrivené, ale ktorého *najhlbšie* tendencie smerujú k jeho obohateniu a k obohateniu ďalších členov jeho druhu. Možno mu dôverovať, že sa bude pohybovať týmto konštruktívnym smerom, ak bude žiť, a to aj nakrátko, v neohrozujúcej klíme, kde si môže slobodne vybrať akýkoľvek smer.

LITERATÚRA

1. Bertalanffy, L. von. A biologist looks at human nature. *Sci. Mon.*, 1956, 82, 33-41.
2. Freud, S. *Outline of Psychoanalysis*. New York: Norton, 1949.
3. Gehman, W.S. Letter to editor. *J. counsel. Psychol.*, 1956, 3, 229.
4. Nosal, W.S. Letter to editor. *J. counsel. Psychol.*, 1956, 3, 299-301.
5. Rogers, C.R. *Client-centered therapy*. Boston: Houghton Mifflin, 1951. Especially pp. 56-64, 522-524.
6. Rogers, C.R. Some of the directions and end points of therapy. In O.H.Mowrer (Ed.), *Psychotherapy: Theory and research*. New York: Ronald Press, 1953. Especially pp. 56-57.
7. Rogers, C.R. Client-centered therapy - a current view. In F.Fromm-Reichmann and J.L.Moreno (Eds.), *Progress in psychotherapy 1956*. New York: Grune and Stratton, 1956, p. 207.
8. Rogers, C.R. A therapist's view of the good life. *The Humanist*, 1957. In press.
9. Walker, D.E. Carl Rogers and the nature of man. *J. counsel. Psychol.*, 1956, 3, 89-92. (Includes comment by W.U.Snyder.)
10. Walker, D.E. Letter to editor. *J. counsel. Psychol.*, 1956, 3, 229-230.

¹ Azda ide iba o rozdiel medzi raným freudiánstvom a na klienta zameraným pohľadom. Mám dojem, že najmodernejší psychoanalytici už majú značne odlišný pohľad na ľudskú podstatu, než aký mal Freud. Či to však formulovali explicitne, o tom nič neviem. A súčasní myslitelia, ktorí prevzali model od Freuda, pokračujú v jeho temných názoroch. Ludwig von Bertalanffy v nedávnom článku hovorí: „Zdá sa, že nedokážeme zmeniť bete humane: môžeme len dúfať, že brutalita v človeku bude lepšie kontrolovaná“ (11, s. 37).

25. POTREBUJEME JEDINÚ REALITU ?

Väčšina vzdelávateľov by súhlasila s tým, že veľkou prioritou vzdelávania je pomôcť ľuďom získať poučenie, informácie a osobný rast, čo im umožní konštruktívnejšie narábať s „reálnym svetom“. To je častou témou slávnostných rečí na záver školského roku, kde sa vyjadrujú nádeje alebo obavy, či žiaci končiaci školu sa dokážu postaviť tvárou v tvár a dokážu zvládnuť „reálny svet“. Je to častá téma záverečných hodín intenzívnych zážitkových skupín, keď jednotlivci, ktorí sa hodne naučili o sebe a o svojich medziľudských vzťahoch vyslovujú starosti, ako sa budú správať, keď sa navrátia do svojich „reálnych“ životov.

Aký je „reálny svet“? Je to práve táto otázka, ktorú chcem skúmať. Smer, ktorým ma moje myslenie viedlo, možno najlepšie znázorniť viacerými osobnými a všeobecne prístupnými príkladmi.

Pred niekoľkými týždňami som sedel sám, neskoro v noci na verande plážovej chaty v severnej Kalifornii. Ako som tam sedel niekoľko hodín, jasná hviezda na horizonte sa začala pohybovať nahor. Veľmi jasná planéta sa pohybovala tou istou pomalou, majestátnou rýchlosťou priamo nado mnou až k bodu, ktorý bol na mojej pravej strane. Hviezda a planéta mali vo svojom pohybe spoločnosť v Mliečnej dráhe a vo všetkých ďalších konšteláciách hviezd. Samozrejme, že som bol centrom vesmíru a nebo sa nado mnou pomaly otáčalo. Bol to pokorujúci zážitok (Aký som malý!) a pozdvihujúci (Aká nádherné byť takým centrálnym bodom!).¹

A predsa, v inom kúte mojej mysle som vedel, že ja, zem podo mnou a atmosféra, ktorá ma obklopuje, sme sa pohybovali dych vyrazajúcou rýchlosťou - rýchlejšie než moderné prúdové lietadlo - v smere, ktorý nazývam východom. Rovnako som vedel, že hviezdy a planéty boli relatívne k zemi pomerne nehybné. Hoci som nemohol vidieť, čo som práve opísal, vedel som, že toto - a nie zrejmejší vnem - bolo *reálne* reálnym svetom.

Na nejakej inej úrovni som si uvedomoval, že som nekonečne malou bodkou na bezvýznamnej planéte v jednej z malých galaxií (ktorých sú milióny) vesmíru. Vedel som, že každá z týchto galaxií sa pohybuje neuveriteľnou rýchlosťou, často akoby explodovali jedna od druhej. Bola to tiež realita? Bol som zmätený.

Ale bola tu aspoň jedna realita, ktorou som si mohol byť istý: ťažká drevená stolička, na ktorej som sedel, solídna zem, na ktorej spočívala veranda, nehrdzavejúce oceľové pero, ktoré som držal v ruke. Toto bola realita, ktorú som nielenže mohol vidieť, ale aj cítiť a dotýkať sa jej. Tieto objekty potvrdzovala váha a tlak. Boli solídne.

Ale nie, vedel som toho dosť z vedy, aby som aj to mohol spochybniť. Stolička je vyrobená z predtým živých buniek, komplikovaných vo svojej kompozícii, skladajúcich sa viac z prázdneho priestoru než hmoty. Zem je pomaly sa pohybujúca fluidná masa, ktorá sa často zachvieva, keď sa zmrskáva, praská a prehýba. Cesta, po ktorej som včera išiel, bola súčasťou jedného takéhoto záchvevu. Jedného dňa, v roku 1906 sa zem trochu zachvela a cesta praskla. Západná časť tejto cesty sa presunula dvadsať stôp na sever od jej pokračovania na druhej strane. Skutočne solídna zem!

A čo s uistujúcou pevnosťou môjho oceľového pera? Povedali mi, že sa skladá z neviditeľných atómov, pohybujúcich sa veľkou rýchlosťou. Každý atóm má jadro a posledné roky priniesli objavy čoraz viacerých častíc týchto jadier. Každá častica je obdarená fantastickými a neuveriteľnými charakteristikami: pohybuje sa po pravdepodobnostne náhodných, pravdepodobnostne zákonitých trajektóriách vo veľkom vnútornom priestore každého atómu. Moje pero iba ťažko môže byť pevným solídnym objektom, ktorý tak jasne cítim a držím. Zdá sa, že „reálny svet“ mizne.

Posilňuje ma, ale aj pletie výrok veľkého vedca - fyzika Sira Jamesa Jeansa. Hovorí: „Príval ľudského poznania nezadržateľne smeruje k nemechanickej realite: Vesmír začína vyzerat' skôr ako veľká *myšlienka*, než ako veľký stroj“. Vyskúšajte si toto tvrdenie na vašom praktickom priateľovi, inštalatérovi, či maklérovi. Povedzte im: „Reálny svet je iba veľkou myšlienkou“. Koncepcia reálneho sveta, ktorá je každému taká samozrejma, sa rýchle začína vymykať môjmu chápaniu.

V medziľudskom svete poznám moju rodinu a mojich priateľov. Toto poznanie je určite solídnu základňou, na ktorej môžem stavať. Moje spomienky mi však okamžite podkladajú nohu. Postačuje iba krátka chvíľa v jemne facilitovanej zážitkovej skupine, kde je možné vyjadriť seba, aby sme zistili, aké otrasiteľné sú naše medziľudské poznatky. Ľudia objavujú u svojich najbližších priateľov a členov rodiny obrovské ríše skrytých citov. Sú v nich predtým nepoznané strachy, city neadekvátnosti, potlačená zlosť a hnev, bizarné sexuálne túžby a fantázie, skryté pokladnice nádejí, snov, radostí, hrôzy, tvorivých túžob a nerealizovaných lások. Táto realita je teda takisto neistá, plná neznámeho ako všetky ostatné, ktoré sme rozoberali v tejto kapitole.

Takže človek sa vracia späť k sebe: „Aspoň, že poznám kto som *ja*. Ja rozhodujem, čo chcem robiť a aj to robím. *To je* skutočne tak. Ale je? Ak sa rozprávam s behavioristom, hovorí mi: „Nie ste ničím iným len sumou

¹ *Dawnpoint*, Vol.1. No.2, Winter 1978, 6-9. Pozeral som sa na reálny svet.

vašich podnetových vstupov a podmienených odpovedí, ktoré emitujete. Všetko ostatné je ilúziou.“ Takže napokon tu máme takúto podivnú realitu. Nie som ničím iným ako mechanickým robotom. Ale je to skutočne všetko? Odkiaľ prichádzajú moje sny? Azda aj to možno vysvetliť. Potom ma napadne Jean, žena, ktorá mi porozprávala ako jej sestra, identické dvojča, šoférovala nocou domov po známej ceste. V tom sa Jean prebudila s panickou istotou. Zatelefonovala na políciu a povedala: „Stala sa nehoda na tej a tej autostráde. Je to biele auto s týmto číslom a v ňom je osamelá vodička.“ Nastala prestávka a potom jej policajt zmäteným a trochu podozrievavým hlasom povedal: „Ale ako o tom viete, pani? Dostali sme hlásenie o nehode iba pred dvomi minútami.“ Čo urobíme s *týmto* druhom reality?

Táto malá epizóda otvára celý reťazec myšlienok o vnútorných svetoch a „separátnych realitách“. Čo urobíme s víziou, alebo snom, ktorý mal Carl Jung (1961) ako trojročný? Videl veľkú tajomnú podzemnú jaskyňu, v ktorej boli všetky svetlá namierené na veľkú stĺpovitú masu mäsa, s niečím ako hlava navrchu, čo sedelo na kráľovskom tróne. Prešlo päťdesiat rokov kým naplno pochopil tento zážitok. Objavil tú istú víziu vo falických rituáloch niektorých primitívnych kmeňov. Ako ho mohla napadnúť táto vízia, keď mal tri roky? K akému reálnemu svetu prináleží tento fenomén?

Prečítajte si príbeh Roberta Monroea (1971), tvrdého obchodníka a inžiniera, ktorý po niekoľkých záhadných zážitkoch zistil, že sa jednej noci vznáša pod stropom svojej izby a pozerá sa dole na svoje vlastné telo a na telo svojej manželky. Spočiatku sa bál, ale potom bol čoraz viac ochotný podniknúť cesty von zo svojho tela. Správa, ktorú podáva o tomto zážitku je hodne prekvapujúca a presvedčivá. Nemôžem si pomôcť, ale musím vysloviť jednu otázku: Aká „realita“ je spojená s takýmito zážitkami ako aj s „reálnymi“ zážitkami, ktoré sám poznám?

A čo s Donom Juanom, dávnovekým Yaqui Indiánom, ktorý otváral úplne nové svety pred neoblomne skeptickým antropológom Carlosom Castanedom? Svety magických dejov, letov vzduchom, neobyčajných realít, kde smrť sa neodlišuje od života, kde „človek poznania“ má duchovného spojenca, kde sa prežíva nemožné. Nezmysel, hovoríte? Vlastná skúsenosť prinútila Castaneda (1969, 1971), aby si uvedomil, že jestvujú separátne reality, ktoré sú úplne cudzie mysleniu modernej vedeckej mysle.

Myslím na Johna Lillyho (1973), vedca školeného na Kalifornskom technologickom inštitúte (California Institute of Technology - Caltech), ktorý študoval neuroanatómiu, medicínu a psychiatriu. Známy je dvanásťročnou prácou s delfínmi, s ktorými sa pokúšal komunikovať. Veril, že delfíni sú aspoň tak inteligentní ako ľudské bytosti. Jeho púť od vedca, ktorý veril len v mechanické modely reality až po jeho súčasné názory, že existujú rôzne úrovne zmeneného vedomia (ktoré dosiahol a ktoré pomáha iným dosiahnuť) je ohromujúca. Na tejto ceste začal byť presvedčeným, že delfíni dokážu čítať jeho myšlienky. Lillyho zážitky so snezoricky deprivujúcou nádržou - kde sa vznášal v teplej vode s absolútne minimálnymi vstupmi svetla, zvuku, dotyku a chute - sú fascinujúce. Objavil, že vnútorný svet, bez vonkajších podnetov, je neuveriteľne bohatý, niekedy vyvoláva obavy, často je bizarný. Pokúšal sa pochopiť tento vnútorný svet a experimentoval s LSD. Dosiahol poučné ale aj desivé výsledky. Viedlo ho to k meditácii, spontánnym prenosom myšlienok, k stále vyšším stavom vedomia, v ktorých - podobne ako mnohí pred ním, ktorých nazývali mystikmi - zažil vesmír ako jednotu, jednotu založenú na láske. Hodne vzdialené od jeho školenia na Caltech!

Všetky tieto skutočnosti nemožno s opovrhnutím alebo výsmechom zamietnuť. Svedkovia sú na to príliš čestní a ich zážitky príliš reálne. Všetky tieto skutočnosti naznačujú, že snád' existuje obrovský a tajomný vesmír - azda je to vnútorná realita, alebo spirituálny svet, ktorého sme všetci nevedomky súčasťou. Takýto vesmír prináša poslednú ranu nášmu pohodlnému názoru, že „všetci vieme, aký je reálny svet“.

Kam ma priviedli moje myšlienky pokiaľ ide o objektívny svet reality?

Je zrejme, že neexistuje v objektoch, ktoré môžeme vidieť, cítiť a podržať.

Neexistuje v technológii, ktorú tak obrovsky obdivujeme.

Nenachádza sa v solídnej zemi, ani v blikajúcich hviezdach.

Nespočíva v solídnych poznatkoch ľudí, ktorí nás obklopujú.

Nenachádza sa v organizáciách, zvykoch alebo rituáloch žiadnej kultúry.

Dokonca sa ani nenachádza v našich známych osobných svetoch.

Musí brať do úvahy tajomné a súčasne bezodné „separátne reality“, neuveriteľne odlišné od objektívneho sveta.

Spolu s ostatnými som si uvedomil niečo nové: Jedinou realitou, ktorú snád' dokážem spoznať, je svet ako ho ja vnímam a prežívam v túto chvíľu. Svet, ako ho vy vnímate a prežívate v tejto chvíli, je jedinou realitou, ktorú

pravdepodobne môžete spoznať. A jedinou istotou je, že tieto vnímané reality sú odlišné. Jestvuje toľko „reálnych svetov“, koľko je ľudí! Je to najťaživejšia dilema, aká sa nikdy predtým v histórii neprežívala.

Od nepamäti kmeň, komunita, národ, či kultúra sa zhodovali v tom, čo vytvára reálny svet. Zaiste, rôzne kmene alebo kultúry mohli mať veľmi odlišné svetonázory. Jestvovala však veľká, relatívne zjednotená skupina, ktorá bola presvedčená o poznatkoch o svete a vesmíre a vedela, že tieto vnemy sú *pravdivé*. Komunita ponuro hľadala, odsudzovala, prenasledovala a dokonca aj zabíjala tých, ktorí nesúhlasili, ktorí vnímali realitu odlišne. Koperník, hoci držal svoje objavy v tajnosti po mnoho rokov, bol prehlásený za heretika. Galileo potvrdil Koperníkovu názory, ale v sedemdesiatke bol prinútený odvolať svoje učenie. Giordano Bruno bol v roku 1600 upálený na hranici za učenie o tom, že v našom vesmíre jestvujú mnohé svety.

Ludia, ktorí sa odchyľili vo svojich vnemoch náboženskej reality boli mučení a zabití. Ignác Semmelweis, mladý a prudký maďarský vedec-lekár, v polovici osemnásteho storočia bol dohnaný svojimi prenasledovateľmi do zúfalstva, pretože na tú dobu absurdne tvrdil, že horúčka omladníc, tá desivá pohroma pôrodných izieb, sa prenášala z jednej ženy na druhú neviditeľnými mikroorganizmami na rukách a nástrojoch doktorov. Bol to zjavný nezmysel v pojmoch reality tej doby. V našich vlastných amerických kolóniách tí, ktorí boli dokonca iba podozriví z toho, že majú psychické sily, sa považovali za bosorky a boli povesení alebo ukameňovaní. História poskytuje pokračujúcu sériu príkladov strašnej ceny, ktorú zaplatili tí, ktorí vnímali realitu odlišne od „odsúhlaseného“ reálneho sveta. Spoločnosť často zmenila svoj názor a začala súhlasiť so svojimi disidentmi, ako tomu bolo v mnou uvedených prípadoch. Trvať na známom a bezpečnom vesmíre je bezpochyby súčasťou tmelu, ktorý drží pokope kultúru.

Dnes máme inú situáciu. Ľahkosť a rýchlosť celosvetovej komunikácie znamená, že každý z nás si uvedomuje desiatky „realít“. Hoci aj niektoré z nich môžeme považovať za absurdné (ako reinkarnáciu), alebo nebezpečné (ako komunizmus), nemôžeme si pomôcť a uvedomujeme si ich. Už nemôžeme jestvovať v bezpečnej kukle, domnievajúc sa, že všetci sa pozeráme na svet takým istým spôsobom.

Kvôli tejto zmene chcem položiť veľmi vážnu otázku: Môžeme si dnes dovoliť luxus jedinej reality? Môžeme ešte stále udržať vieru, že jestvuje „reálny svet“, na ktorého definícii sa všetci zhodneme? Som presvedčený, že si tento luxus *nemôžeme* dovoliť. Je to mýtus, ktorý si nemôžeme trúfať naďalej zachovávať. Iba raz v súčasnej histórii sa to naplno a úspešne dosiahlo. Milióny ľudí sa naplno zhodli v tom, aká je podstata sociálnej a kultúrnej reality - bol to súhlas navodený mesmerizujúcim vplyvom Hitlera. Tento súhlas o realite skoro znamenal zničenie západnej kultúry. Nepovažujem to za niečo, čo by sme sa mali snažiť dosiahnuť.

V západnej kultúre tohoto storočia - najmä v Spojených štátoch - tiež jestvovala zhodná realita hodnôt. Tento gospel možno vyjadriť veľmi stručne: „Viac je lepšie, väčšie je lepšie, rýchlejšie je lepšie a moderná technológia dosiahne všetky tieto tri eminentne želateľné ciele“. Teraz je toto krédo rozpadávajúcou sa katastrofou, v ktorú už verí iba málokto. Mizne v znečisťujúcom smogu, v hladomore z nadpopulácie, v Damoklovom meči atómovej bomby. Natoľko úspešne sme dosiahli cieľ „čo najviac rachotu za jeden dolár“, že sme sa nebezpečne priblížili k možnosti zničenia všetkého živého na tejto planéte.

Naša snaha žiť v „reálnom svete“, ktorý budeme všetci vnímať rovnako nás, podľa môjho názoru, priviedla na pokraj zničenia ako druhu. Budem tak trúfalý a navrhnem alternatívu.

Zdá sa mi, že cesta do budúcnosti nášho života a vzdelávania musí byť založená na predpoklade existencie toľkých realít, koľko je ľudí. Našou najvyššou prioritou je akceptovať túto hypotézu a postupovať podľa nej. Postupovať kam? Každý z nás by mal, s otvorenou myslou, postupovať v skúmaní mnohých, mnohých existujúcich perciepí reality. Tak by sme obohatili naše vlastné žitie v procese. Boli by sme schopnejší vychádzať s realitou, v ktorej každý z nás existuje, pretože by sme si uvedomovali oveľa viac možností. Možno to bude život plný komplikácií a ťažkých volieb, vyžadujúci si väčšiu zrelosť, ale bol by to vzrušujúci a odvážny život.

Je dobré si položiť otázku, či by mohla existovať komunita alebo spoločnosť založená na hypotéze mnohonásobných realít. Nebola by takáto spoločnosť individualistickou anarchiou? Nemám taký názor. Predstavte si, že by sa moja chabá tolerancia vášho separátneho sveta premenila na plné akceptovanie vás a vášho práva mať takýto názor. Predstavte si, že namiesto zlikvidovania realít iných ľudí, ako niečoho absurdného, nebezpečného, heretického alebo stupidného, by som bol ochotný tieto reality preskúmať a poučiť sa z nich. Predstavte si, že by ste boli ochotní urobiť to isté. Aký by bol sociálny výsledok? Myslím, že naša spoločnosť by potom nebola vybudovaná na slepom záväzku „veci pravdy“, vierovyznaniu, alebo pohľadu na realitu, ale na spoločnom záväzku jedného voči druhému ako oprávnené separátnych ľudí so separátnymi realitami. Prirodzená ľudská tendencia starať sa o druhého, by už nemala podobu „Starám sa o teba, pretože si taký istý ako ja“, ale „Cením a vážim si ťa, pretože si iný ako ja“.

Hovoríte, že je to idealistické? Určite, že je. Ako môžem byť taký naivný a „nerealistický“, aby som dúfal, že takáto drastická zmena je mysliteľná? Moju nádej čiastočne staviam na pohľade na svetovú históriu, ktorý tak

vhodne vyslovil Charles Beard: „Keď obloha stemnieva, začínajú svietiť hviezdy“. Takže je možné, že sa objavia vodcovia, ktorí pôjdu týmto novým smerom.

Svoju nádej ešte viac budujem na názoroch Lancelota Whytea, historika myšlienok, ktoré sa nachádzajú v jeho poslednej knihe pred smrťou. Jeho teória, v ktorej nie je osamotený, predvída veľké kroky v ľudskej histórii. Budú pravdepodobne navodené zmenami v nevedomom myslení tisícok a miliónov jednotlivcov v medziobdobí pred zmenou. A potom, v relatívne krátkom časovom priestore ovládne svetovú scénu nová myšlienka, nová perspektíva a nastane zmena. Ako príklad uvádza, že pred rokom 1914 boli patriotizmus a nacionalizmus nespochybniteľné cnosti. Potom nastalo nepatrné nevedomé spochybňovanie, budujúce nevedomú tradíciu, ktorá prevrátila celú schému myslenia. Táto nová perspektíva otvorene prevládla medzi rokmi 1950 a 1970. „Moja krajina“ už nie je heslo, podľa ktorého sa žije. Nacionalistické vojny sú prekonané a neuprednostňujú sa. Aj keď ešte pokračujú, svetová mienka je silne v opozícii proti nim. Whyte (1974) podčiarkuje, že „v každom momente nevedomé úrovne predbiehajú vedomé v zjednocovaní emócií, myslenia a konania! „ (s. 107)

Toto myslenie sa zhoduje s mojím. Povedal som, že sme múdrejší ako sú naše intelektu, že náš organizmus ako celok má múdrosť a účelovosť, ktoré prekračujú naše vedomé myslenie. Verím, že táto myšlienka platí aj na koncepty, ktoré som prezentoval v tejto kapitole. Myslím, že muži a ženy, individuálne a kolektívne, vnútorne a organizmicky odmietajú názor o jedinej, kultúrou schválenej realite. Verím, že nevyhnutne smerujú k akceptovaniu miliónov separátnych, vyzývajúcich, vzrušujúcich, informatívnych a *individuálnych* perцепcií reality. Považujem za možné, že tento názor - ako náhly a separátny objav princípov kvantovej mechaniky vedcami mnohých krajín - začne efektívne jestvovať v mnohých častiach sveta naraz. Ak sa tak stane, budeme žiť v totálne novom svete, odlišnom od čohokoľvek v histórii. Dokážete si predstaviť, že takáto zmena nastane?

Tu spočíva výzva pre vzdelávateľov, ktorí sú asi najneistejšou a najbojácnejšou profesiou, bitou verejným tlakom, limitovanou legislatívnymi obmedzeniami a zásadne konzervatívnou vo svojich reakciách. Dokážu prijať takýto názor mnohonásobných realít, aký som opísal? Dokážu začať navodzovať zmeny postojov, správania a hodnôt, ktorý si takýto svetonázor bude vyžadovať? Určite, že sami to nedokážu. Ale s pomocou zmeny, ktorú Whyte nazýva „nevedomá tradícia“ a s pomocou nového človeka, ktorého mnohí vidíme zjavovať sa v našej kultúre, si celkom dobre môžeme predstaviť, že by mohli uspieť.

Končím s tým, že ak budú národy pokračovať po minulých cestách, potom kvôli rýchlosti svetového komunikovania separátnych názorov, bude každá spoločnosť musieť vykonávať stále väčší tlak, aby si vynútila súhlas v tom, čo vytvára reálny svet a jeho hodnoty. Tieto vynútené súhlasy sa budú u každého národa a u každej kultúry líšiť. Prinútenie zničí individuálnu slobodu. Povedie to k našej deštrukcii prostredníctvom zrážok zapríčinených odlišnými svetonázormi.

Navrhol som však alternatívu. Ak akceptujeme ako základný fakt celého ľudského života, že žijeme v separátnych realitách; ak sa dokážeme pozeráť na tieto odlišujúce sa reality ako na najsľubnejší zdroj učenia v celej histórii sveta; ak dokážeme spolu žiť preto, aby sme sa jeden od druhého bez strachu učili; ak to všetko dokážeme, potom môže svitať na novú dobu. A snád' - iba snád' - hlboké organické pociťovanie ľudstva vydláždí cestu práve takejto zmene.

LITERATÚRA

- Castaneda, C. *The teachings of Don Juan: A Yaqui way of knowledge*. New York: Ballantine Books, 1969.
- Castaneda, C. *A separate reality: Further conversations with Don Juan*. New York: Pocket Books, Division Simon & Schuster, 1971.
- Jung, C.G. *Memories, dreams, reflections*. New York: Vintage Books, 1961.
- Lilly, J.C. *The center of the cyclone*. New York: Doubleday, 1973.
- Monroe, R.A. *Journeys out of the body*. New York: Bantam Books, 1971.
- Whyte, L.L. *The universe of experience*. New York: Harper Torchbooks, 1974.

ĽUDSKEJŠÍ SVET

Základy profesionálnej práce Carla Rogersa sa začali individuálnou psychoterapiou. Jeho zacielenie sa postupne rozširovalo do mnohých oblastí mimo psychológie. Prístup zameraný na človeka mal značný vplyv na vzdelávanie, medicínu, podniky, sociálnu prácu, duchovenstvo a mnohé ďalšie profesie. Rogers si nakoniec uvedomil potenciál svojej filozofie a metód pre ešte širšiu sociálnu oblasť. Snažil sa facilitovať komunikáciu medzi antagonistickými skupinami. Rozdiely medzi týmito skupinami spočívali v politických, náboženských a dokonca aj medzinárodných konfliktoch.

Článok „Sociálne implikácie“ je krátka práca, obsahujúce prvotné Rogersove formulácie o tom, že jeho práca v individuálnej terapii môže mať dôležité sociálne aplikácie. V práci „Riešenie medzikultúrových napätí“, opisuje niekoľko príkladov ako sám, spolu s inými, aplikoval metódy výcviku v ľudských vzťahoch na navodzovanie významnej komunikácie medzi hlboko antagonistickými skupinami. Takou bola napríklad Rogersova vlastná práca s katolíckymi a protestantmi zo Severného Írska. Rogers ponúka ďalšie príklady - zo svojich vlastných skúseností až po facilitovanie Sadatových a Beginových Camp Davidských rozhovorov prezidentom Carterom - aby ilustroval potenciál a praktickosť aplikovania princípov ľudskej komunikácie na medziskupinové konflikty.

Možnosť aplikovať prístup zameraný na človeka v širšom merítku ho tak vzrušovala, že posledné desaťročie svojho života sa stal skutočným svetobežníkom. Facilitoval skupiny na takých rôznych miestach, akými sú Japonsko, Mexiko, Venezuela, Brazília, Rakúsko, Maďarsko, Poľsko, Francúzsko, Švajčiarsko, Nemecko, Taliansko, Španielsko, Sovietsky zväz, Anglicko, Írsko, Južná Afrika a, samozrejme, Spojené štáty. V čase jeho smrti plánoval cestu do Grécka a aj opätovný návrat do Južnej Afriky. (Robil aj spoločníka svojmu synovi, lekárovi Davidovi Rogersovi na nepracovnej ceste do Čínskej republiky.)

Mnohé dielne a výcvikové programy, ktoré Rogers a jeho kolegovia uskutočňovali, boli medzikultúrové konferencie iniciované jeho spolupracovníkom Charlesom Devonshireom. Zúčastňovali sa ich ľudia z mnohých krajín. V ďalších prípadoch išlo o skupiny, ktoré pozvali Rogersa, aby pracoval s ľuďmi na miestnych a regionálnych otázkach. Napríklad v Južnej Afrike Rogersa požiadali, aby pracoval so zmiešanými skupinami, v ktorých boli černosi, belosi a miešanci. Tieto skupiny sa zaoberali neľahkými témami a problémami, ktoré vytvoril systém apartheidu.

Rogers mnoho rokov tvrdil, že ak pomôžeme ľuďom prežiť a prejaviť ich emócie a myšlienky, povedie to nielen k uspokojivejšiemu životu, ale aj ku konštruktívnejšiemu spoločenskému správaniu. V sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch videl, že prejavenie a akceptovanie človeka v konfliktných skupinách viedlo ku konštruktívnejšiemu uvedomeniu si situácie a k pozitívnym, napätie redukujúcim činom. A predsa Rogers túžil podrobiť svoju teóriu širšiemu testu - je to fantázia, ktorú vyjadril pred mnohými rokmi vo svojich „Sociálnych implikáciách“ - chcel pomôcť vodcom konfliktných krajín komunikovať genuínnejším a dôveryhodnejším spôsobom, chcel využiť vedy o správaní na zredukovanie hlavných svetových konfliktov.

Ku koncu života, v roku 1984 spolu s kolegom Gay Leah Swensonom, založil Carlov Rogersov inštitút mieru (Carl Rogers Institute for Peace). Bol to projekt Centra štúdií človeka v La Jolla, Kalifornia. Inštitút sa angažoval pri uskutočnení „Dielne v Ruste“, ktorú Rogers v tejto knihe opisuje. Tejto dielni sa zúčastnili vysoko postavení vodcovia z mnohých krajín. Zamerala sa na redukovanie napätia v Strednej Amerike. Dielňa v Ruste bola prirodzeným dôsledkom, kulmináciou a pokusnou validizáciou všetkého, čo sa dovtedy udialo.

Nová politika otvorenosti v Sovietskom zväze a s tým spojené zlepšenie americko-sovietskych vzťahov, boli koncom osemdesiatych rokov stálou a hlavnou témou medzinárodných správ. Carl Rogers navštívil Sovietsky zväz v osemdesiatych rokoch dvakrát. Jednu z týchto návštev živo opísal v záverečnej kapitole tejto časti knihy. Táto esej poskytuje fascinujúci pohľad na niektoré málo videné a prediskutované aspekty sovietskeho života a ilustruje dôležitú súčasť Rogersovej práce v posledných rokoch jeho života.

Richard Farson na Rogersovom pohrebe v roku 1987 uviedol, že Rogersove návštevy v Rusku a osobné stretnutia s vysoko postavenými sovietskymi činiteľmi, zohrali významnú rolu pri väčšej otvorenosti a dôvere Sovietskeho zväzu v medzinárodných vzťahoch. Koľko pravdy je na tomto tvrdení ťažko posúdiť, pretože Rogersove návštevy a rozhovory so sovietskymi činiteľmi boli iba jednou z mnohých občianskych mierových iniciatív v tomto období. Ale aj tak je vo Farsonovom tvrdení hodne symbolickej pravdy. Zlepšenie v americko-sovietskych vzťahoch - či už vo vládných vyjednávaniach, kultúrnych a profesionálnych výmenách, alebo v diplomacii občanov - nastalo pre zvýšenú ochotu vzájomne komunikovať. A to bolo napokon esenciou Rogersovej celoživotnej práce - nebola to len teoretická viera v ideál lepšej komunikácie, ale neustále hľadanie realistických a efektívnych ciest ako implementovať túto teóriu do intrapersonálnych, interpersonálnych, medziskupinových a napokon medzinárodných aplikačných oblastí.

Carl Rogers, ktorého krátko pred smrťou ako osemdesiatštyriročného nominovali na Nobelovu cenu mieru, svojím životom a prácou významne ovplyvňoval využívanie princípov a techník vied o správaní - a to najmä „na človeka zameraného prístupu“ - pri narábaní s niektorými základnými sociálnymi témami našej doby.

26. SOCIÁLNE IMPLIKÁCIE

Dovoľte mi na chvíľu sa obrátiť k sociálnym implikáciám životnej cesty, ktorú som sa pokúsil opísať. Predstavil som ju ako smerovanie, ktoré má veľký význam pre jednotlivcov. Má, alebo môže mať nejaký zmysel alebo význam aj pre skupiny alebo organizácie? Je to smerovanie, ktoré si môžu užitočne zvolit' odbory, cirkevné skupiny, priemyselné korporácie, univerzity, národy? Mne sa zdá, že to je možné. Pozrime sa, napríklad, na uskutočňovanie zahraničnej politiky v našej vlastnej krajine. Ak budeme počúvať výroky našich vodcov za niekoľko posledných rokov a čítať rôzne dokumenty, vo všeobecnosti zistíme, že naša diplomacia je vždy založená na vysokých morálnych cieľoch; že je vždy konzistentná so zásadami, ktorými sme sa riadili predtým; že neobsahuje sebecké túžby a že sa nikdy nemýlila vo svojich hodnoteniach a voľbách. Ak by sme počuli takto rozprávať nejakého jednotlivca (myslím si, že v tom asi budete so mnou súhlasiť), tak by sme si okamžite uvedomili, že to musí byť fasáda, takéto výroky nemôžu reprezentovať skutočný proces, ktorý v ňom prebieha.

Na chvíľu si zašpekulujme, ako by sme sa, ako národ, mohli prezentovať v zahraničnej diplomacii, ak by sme otvorene, rozpoznateľne a sebaacceptujúco boli tým, čím v skutočnosti sme. Nevieť presne akí sme, ale myslím si, že ak by sme mali vyjadriť seba, potom by naša komunikácia s druhými krajinami obsahovala¹ takéto prvky:

Ako národ si pomaly začíname uvedomovať našu enormnú silu, moc a zodpovednosť, ktorá súvisí s touto silou.

Trochu ignorantcky a nemotorne smerujeme k akceptovaniu pozície zodpovedného svetového vodcovstva.

Robíme hodne chýb. Často sme nekonzistentní.

Zďaleka nie sme perfektní.

Hlboko sa obávame sily komunizmu, svetonázoru, ktorý je odlišný od nášho.

Cítíme extrémnu súťaživosť voči komunizmu. Sme nahnevaní a ponížení, ak nás Rusi predbehnú v akejkoľvek oblasti.

Máme niekoľko veľmi sebeckých záujmov, akým je ropa na Blízkom východe.

Na druhej strane vôbec netúžime po nadvláde nad ľuďmi.

Máme komplexné a kontradiktórne pocity voči slobode a nezávislosti jednotlivcov a krajín: želáme si to a sme hrdí na podporu, ktorú sme poskytli takýmto tendenciám a predsa sa často obávame toho, čo môžu znamenať.

Máme tendenciu oceňovať a rešpektovať dôstojnosť a hodnotu každého človeka, ale ak pociťujeme obavy, odkláňame sa od tohoto smeru.

Predstavte si, že by sme sa takto otvorene a transparentne prezentovali v našich medzinárodných vzťahoch. Snažili by sme sa byť národom, ktorým skutočne sme, so všetkou našou komplexnosťou a aj protirečeniami. Aké by boli výsledky? Podľa mňa by výsledky boli podobné zážitkom klienta, ktorý je tým, čím skutočne je. Pozrime sa na niektoré pravdepodobné výsledky:

Cítily by sme sa oveľa príjemnejšie, pretože by sme nemali čo skrývať.

Zameriavali by sme sa na prítomný problém a nemárnili by sme energiu na dokazovanie toho, že sme morálni alebo konzistentní.

Mohli by sme využiť všetku našu tvorivú imagináciu na riešenie problému a nie na bránenie seba.

Mohli by sme otvorene zastávať naše sebecké záujmy a náš sympatizujúci záujem o iných a mohli by sme nechať tieto konfliktné túžby nájsť rovnováhu, ktorá je pre nás ako ľudí akceptovateľná.

Mohli by sme slobodne meniť alebo nechať narastať našu vodcovskú pozíciu, pretože by sme neboli zviazaní rigidnými konceptmi akými sme boli, musíme byť alebo by sme mali byť.

Zistili by sme, že sa oveľa menej bojíme, pretože iní by nás menej podozrievali, čo leží za našou fasádou.

Našou otvorenosťou by sme pomáhali otvorenosti a realizmu iných.

Mali by sme tendenciu rozpracovávať riešenia svetových problémov na základe skutočne obsiahnutých tém a nie v pojmoch fasád, ktoré si na seba navlečú vyjednávajúce strany.

¹ Vyexcerpované z „Teraputov názor na osobné ciele“. Pendle Hill Pamphlet No. 108. Wallingford, PA, 1960, 30 s.

V krátkosti týmto fantazijským príkladom chcem povedať to, že pre náš národ a jeho organizácie môže byť veľmi odmeňujúcim zážitkom ak budú tým, čím v hĺbke skutočne sú. Tento pohľad obsahuje semiačka filozofického prístupu ku všetkému životu, ktorý je viac ako len trendom pozorovaným v zážitkoch klientov.

27. RIEŠENIE MEDZIKULTÚROVÝCH NAPÄTÍ

Schéma je v napätých situáciách jednoduchá. Každá stránka, ktorá je v nej zúčastnená, má, s rovnakým presvedčením, identický názor: „Ja mám pravdu a ty nemáš; ja som dobrý a ty si zlý“. Platí to pre napätia medzi jednotlivcami a aj medzi skupinami, kde sa to mení na „My máme pravdu a vy nemáte; my sme dobrí a vy ste zlí“. Uvedomiť si, alebo, čo je ešte ťažšie, akceptovať, že istota, s ktorou cítime, že máme pravdu a my sme tí dobrí, je vyrovnávaná istotou proti nám stojaceho jednotlivca alebo skupiny, je jednou z najväčších ťažkostí pri každom spore. Ak máme znížiť napätie, tak musíme nejako narušiť túto schému. Práve v tom je prístup zameraný na človeka veľmi silný.

Komunitné, rasové a ďalšie napätia možno znížiť využitím na človeka zameraného prístupu pri „splnomocnení“ ľudí oboch strán konfliktu.

Mladý kňaz z mestečka v štáte Wyoming, ktoré má asi deväťtisíc obyvateľov, sa znepokojoval ostrým oddelením Američanov mexického pôvodu (Chicanos) a Američanov anglického pôvodu (Anglos). Rozhodol sa s tým niečo urobiť. Mestečko bolo rozdelené železnicou a Chicanos (asi štvrtina populácie mestečka) žili na južnej strane železnice a Anglos na druhej strane. Bieli Američania si mysleli, že v mestečku je všetko v poriadku, pretože v ňom nebola žiadna väčšia diskriminácia. Mexickí¹ Američania však cítili, že sú diskriminovaní. Cítili sa byť potlačovanými, cítili, že komunita nereaguje na ich potreby. Skryte v sebe pociťovali pasívnu rezignáciu až po vzbĺkajúcu zášť.

Lloyd Henderson, kňaz, bol schopný získať malý grant na financovanie programu zlepšenia komunikácie. Najprv vybral deväť vodcov, ktorí reprezentovali komunitu - Anglo; Chicano; vyššia, stredná a nižšia vrstva; muži a ženy. Pozval facilitátora z Centra štúdia človeka (Center for Studies of the Person), aby uskutočnil vikendový výcvik pre vodcov. Tí pochopili, že sa od nich neočakáva, aby boli vodcami v konvenčnom zmysle, ale facilitátormi prejavu sa a komunikácie. Skupiny sa mali zamerať na komunikáciu, nie na činy. Vytvorilo sa deväť skupín, v každej skupine bolo od osem do pätnásť členov. Stretávali sa raz za týždeň počas dvanástich týždňov. Mohli sa zúčastniť spoločného víkendu, čo niektorí z nich využili a iní nie. Skupiny boli zložené z rôznorodých členov. V jednej skupine bol napríklad miestny sudca spolu s mladými Chicanos, ktorí ho odjakživa považovali za svojho najhoršieho nepriateľa.

Spočiatku sa skupiny obracali na vodcov a očakávali, že prevezmú za nich zodpovednosť. Postupne si uvedomili, že ak majú skupiny fungovať, musia prevziať zodpovednosť za seba a za vlastné prejavy. Rozhovory boli osobné, ale zamerané na komunitné témy. Rozprávali sa o nezamestnanosti. Prevetrávala sa frustrácia týkajúca sa železnice, čo bolo veľmi charakteristické pre túto komunitu. Predebatovávali vzdelávacie problémy, ktoré mali ich deti. Hlavnými boli komunitné témy, ale vyjadrovali sa v osobnom kontexte. Chicanos boli deprimovaní, pretože sa museli konfrontovať s nedostatkom solidarity vo vlastnej skupine. Anglos si mysleli, že Chicanos sú jednotná skupina. Chicanos samotní si však uvedomovali svoju nejednotnosť ako bariéru zlepšenia vlastnej situácie.

Postoje účastníkov, bez ohľadu na pozadie a vek, boli veľmi podobné. To bol jeden z najväčších objavov týchto stretnutí pre všetkých účastníkov. Keď diskutovali o svojich deťoch, alebo o nedostatku pracovných možností, všetci mali rovnaké pocity. Pohľad plný údivu a zhrozenia preletel cez tváre dvoch matiek (jedna bola Anglo a druhá Chicano), keď zistili ako sa podobajú svojimi nádejami a problémami týkajúcimi sa ich detí.

Členovia skupín boli pozvaní do miestneho televízneho programu. Vypovedali o tom, čo robili a o prograse, ktorý dosiahli. Pomohlo to komunite byť v kontakte s projektom a dať jej nádej na zlepšenie komunikácie.

Postupne nastali zmeny. Ľudia, ktorí by sa za normálnych okolností nikdy nestretli sa spriatelili ponad kultúrne a vekové bariéry. Sudca lepšie porozumel mladým ľuďom, ktorí stáli pred ním na súde. Ku koncu niektoré skupiny podnikli niekoľko vecí - napríklad rozprávali sa so zamestnávateľmi o ich prijímacích praktikách.

Chicanos po ukončení stretnutí napísali návrh. Dostali grant od federálnej vlády, ktorý mal za cieľ znížiť vypadávanie zo školy, poskytovať profesionálny výcvik a vziať rodičov amerických Mexičanov na prehliadku univerzity, aby sa zvýšili ich vzdelávacie ciele. Najali si riaditeľa, ktorý riadil tento program. Bola to veľká morálna podpora pre južnú časť železnice.

¹ Vyexcerpované z *Carl Rogers on Personal Power*. New York: Delacorte Press, 1977, 115-140.

Toto všetko sa dosiahlo pomocou prístupu zameraného na človeka s rozpočtom menším ako päťtisíc dolárov. Kňaz mal dôveru a dal zodpovednosť do rúk miestnym vodcom. Potom všetci absolvovali veľmi krátky, ale intenzívny výcvik v zručnostiach počúvať a facilitovať. Bol schopný naštartovať *dostatok* skupín, aby vytvoril „kritické množstvo“. Jedna skupina môže pomôcť ľuďom, ktorí sú jej členmi, ale nedokáže ovplyvniť celú komunitu. Avšak deväť skupín, ktoré mali iba niečo vyše sto členov v pomere k deviatim tisíckam obyvateľov, sa ukázal byť dostatočný počet na iniciovanie tvorivého sociálneho činu. Výsledky hovoria samé za seba. Ukazujú, čo možno dosiahnuť, ak napätie nie je príliš veľké a trpkosť nie je príliš hlboká. Ľudia na oboch stranách koľají zažili a využili svoju osobnú moc, pretože si boli schopní uvedomiť svoju silu pomocou otvoreného prejavu sa a osobnej komunikácie.

Keď som pracoval so skupinou z Belfastu v Severnom Írsku zažil som hlboké spory. Bolo možné pozorovať, čo sa stane v skupine, kde boli generácie zasiahnuté ekonomickou, náboženskou a kultúrnou nenávisťou. V skupine boli piati protestanti - z toho jeden Angličan - a štyria katolíci. Týchto deväť ľudí sa vybralo tak, aby reprezentovali extrémistov a umiernených na oboch stranách, mužov a ženy, starších a mladších. Angličan bol penzionovaný armádnym plukovníkom. Chceli sme facilitovať priamu komunikáciu a túto interakciu nafilmovať.¹

Zatrpknutosť, horor a zúfalstvo z každodenného života v Belfaste boli úplne zrejmé v prvých sedeniach skupiny. Tomova sestra bola roztrhaná na márne kúsky bombou, ktorú mohli hodiť teroristi hociktorej strany. Dennis a jeho rodina sa skrývali za matracmi pred guľkami, ktoré zasypávali ich dom počas divokej prestrelky na ulici. Dennis viackrát pomáhal odtiahnuť bombou zasiahnutých mŕtvych či živých ľudí. Becky opakovane hovorila o brutalite britských armádnych hliadok voči jej synom. Raz, keď jej syna zastavili sa k nemu správali tak, že si myslel, že ho zastrelia - „to dieťa vošlo do domu a nikdy v živote som nevidela taký strach na niekoho tvári“.

Gilda, mladá a atraktívna žena, hovorila o beznádeji. „Som taká plná zúfalstva, vzdala som to, viete“. Becky povedala: „Skutočne sa cítim bezmocná. ... Ak sa niečo nestane, tak nenávisť požerie všetky deti a preto sa môžu stať členmi IRA“.

Nenávisť bola na oboch stranách. Pekná protestantka Gilda povedala: „Ak by som videla niekoho z IRA ležať na zemi - myslím, že to je vo vašich očiach zlá vec - *stúpila* by som na neho, pretože podľa mňa vyšiel von aby obral o život nevinných ľudí“.

Všetky násilné činy v nich zanechali stopu. Sean, citlivý mladý katolícky učiteľ rozprával o tom, ako musel zatahnuť „oceľovú roletu“ medzi svojím konajúcim self a búriacimi sa citmi vo vnútri. Inak by išiel zbesilo vraždiť. Veľmi pokojným, mäkkým hlasom hovoril o tejto vnútornej divokej beštii: „Áno, poznám sa. Dobré si uvedomujem tieto veci a desí ma, že je to tam. Pretože to je násilné, emocionálne a rozbujaľné. ... Chodím na dlhé prechádzky a nechávam tieto moje vnútorné veci rozprávať. Nie je to to isté čo sú ľudské city - je to to isté ako mať vo vlastnom vnútri beštii - nejaké zvieracie pocity, viete.“

Tento celý premiešaný prúd nenávisťi a násillia, strachu a zúfalstva bol mimoriadne silný. Myslieť si, že jeden víkend by mohol priniesť *akúkoľvek* zmenu sa zdá byť neuveriteľne donkichotské. Ale zmeny predsa len nastali. Tu je jeden príklad výmeny názorov medzi Dennisom, protestantom a Becky, katolíčkou:

Dennis (*hovoriac o Becky*): Všeobecne prevláda v Belfaste názor, že ak je katolíčka, tak je katolíčka a treba ju strčiť do záchodovej misy a tým to celé končí. Ale to sa nedá urobiť. Hovorila mi, že je v horšej situácii ako ja... Nezniesol by som, ak by som bol na Beckynom mieste... pretože cítim, že cítim absolútne zúfalstvo, ktoré by som aj ja cítil. Nevieť ako by som reagoval, ak by som bol jedným z jej chlapcov. Asi by som vyšiel von, vzal do ruky pušku, urobil by som nejak radikálny čin a napokon by som zomrel.

Becky (*neskôr*): Slová nemôžu opísať, čo cítim k Dennisovi po rozhovore, ktorý sme mali večer. Pokojne sme sa rozprávali asi desať minút. Cítila som, že som získala priateľa a to bolo všetko.

Dennis: Sedeli sme tu večer a trochu sme si v pokoji poklábosili, pokým ste všetci boli preč na večeri -

Becky: Myslím si, že mi naplno rozumie ako človeku.

Dennis: Áno, o tom nemožno pochybovať -

Becky: A preto som mu veľmi vďačná a myslím si, že som si našla priateľa.

Nenávisť, podozrievanie a nedôvera boli počas sedení týchto dvoch znepriatelených skupín veľmi evidentné. Niekedy to bolo v skrytej forme, ale postupne to bolo čoraz otvorejšie. Jednotliví ľudia nerozprávali iba za seba, ale za generácie zášte a predsudkov. Dokopy išlo iba o šesťnásť hodín interakcií, ale predsa aj v takomto neuveriteľne krátkom čase títo storočia starí nenávisťníci nielenže zmäkli, ale v niektorých prípadoch sa aj

¹ Tento film, *The Steel Shutter* (Oceľová roleta), si možno požičať v Center for Studies of the Person, 1125 Torrey Pines Road, La Jolla, CA 92037

hlboko zmenili. Je to dôkazom, že facilitatívne postoje dokážu vytvoriť atmosféru, v ktorej nastane otvorené prejavovanie sa. Otvorené prejavovanie sa v takejto klíme vedie ku komunikácii. Zlepšenie komunikácie veľmi často vedie k porozumeniu a porozumenie odplavuje a zmýva mnohé staroveké bariéry. Progres bol taký rýchly, zmeny také významné, že niektoré výroky, ktoré som citoval, sa museli z filmu vymazať. Ukázať takéto porozumenie by ohrozilo životy hovorcov, ak by film videli v Belfaste.

Akonáhle sa skupina vrátila do Belfastu, takmer všetci jej členovia pokračovali v stretávaní sa v dome britského plukovníka, ktorého okolie bolo najbezpečnejšie. Po dokončení filmu vytvorili tímy - jeden protestant a jeden katolík - ukazovali ho mnohým náboženským skupinám z oboch strán a diskutovali o tom. Nič z tohoto nebolo naplánované. Nejestvovala žiadna finančná podpora. Robili to z vlastnej spontánnej iniciatívy.

Zabíjanie v Belfaste sa nezastavilo, pretože jedna skupina dospela k uzmierneniu. To je pravda, ale predstavte si, že by takýchto skupín bolo tisíc, alebo dva tisíce. Výdaje na to by boli iba malou čiastkou z toho, čo stoja súkromné katolícke armády, britská okupačná armáda a súkromné protestantské armády. Čo sa týka facilitátorov, už sú ich stovky dobre vytrénovaných a ak by to vedeli tri mesiace dopredu, prišli by do práce.

Tento pohľad na vec sa zhruba potvrdil v nedávnom interview s dvoma mužmi z Belfastu, ktorí sú v komunite hodne známi, ktorí boli s projektom oboznámení a videli vplyv filmu na malé publiká. Sú za to, aby sa veľký počet Írov vycvičil za facilitátorov. „Mali by sme do toho zaangażovať tisíce ľudí. Ak by sa nám to podarilo, bolo by to ťažké pre dve percentá paravojenských strelcov (aby kontrolovali verejnú mienku). Celá táto myšlienka zážitkových skupín - to je ono! Zážitkové skupiny treba robiť ulicu po ulici.“

Kedy sa tak stane? Uskutoční sa to vtedy, ak sa verejná mienka zmení. Ak si všetci, ktorých sa to týka, uvedomia vážnosť problému, a že s tým *treba* niečo robiť. Nechýbajú skúsenosti, ľudia alebo solídne dôkazy. Chýba verejná vôľa. Verejnosť ešte nie je presvedčená, že jestvujú dáke riešenia. A ak by aj jestvovali, tak predsa len ešte nechce riskovať. Ak by bola ochotná, tak humanistický prístup zameraný na človeka má čo ponúknuť, a to aj v situáciách smrteľného antagonizmu.

Pri práci s medzinárodnými skupinami je fascinujúce pozorovať vývin oceňovania zvykov a názorov veľmi odlišných národov, rás a kultúr. Reakcie účastníkov a facilitátorov na prístup zameraný na človeka sú naprosto pozitívne. Hovoria o strácaní strachu pri pokusoch komunikovať, o pocitoch vypočutia a uvedomovaní si nádhernosti a bohatosti kultúrnych rozdielov.

Nápadným na medzinárodných skupinách je to, že sú také podobné všetkým ostatným zážitkovým skupinám. Národné, rasové a kultúrne diferencie začnú byť nedôležité v momente, keď sa za nimi zjavuje *človek*. Napriek všetkým rozdielom je tu veľký potenciál pre porozumenie a blízkosť v ľudských témach, s ktorými sa všetci pokúšame vychádzať. Účastníci na tejto dielni veľa nenahovoria o kultúrnych témach. Miesto toho hovoria o takýchto veciach: „Znovu som našiel svoju rodinu“; „Nebola som k sebe čestná“; „Dokážem plakať, ukázať svoje city, miesto toho aby som neustále žartoval“; „Či sa zmením, dokážem sa zmeniť, alebo si trúfnem zmeniť sa, to ešte neviem, ale som si sebou viac istá“; „Viac si dôverujem“; „Naučil som sa viac dôverovať svojim citom“. Porozmýšľajte o týchto výrokoch. Ktorý z nich povedal černocho, Nemecko, muž, Švéd? Nie je možné ani sa pokúsiť hádať. Toto sú *ľudské* výroky a to je výsledok typický pre zážitkovú, na človeka zameranú skupinu. Byť ľudským odstraňuje bariéry a prináša blízkosť.

Takýto výsledok nastane, ak sú ľudia z veľmi odlišných kultúr vnútorne silnejšími pretože boli vypočutí, akceptovaní a umožnilo sa im, aby riadili seba samých. Toto je interpersonálna politika medzikultúrovej aplikácie prístupu zameraného na človeka.

Dúfam, že sa mi úspešne podarilo demonštrovať modely konštruktívneho narábania s medziskupinovým napätím. Či už hovoríme o náboženských rozdieloch, o zatrpknutosti pochádzajúcej z rozdielov medzi chudobnými a bohatými, o nedôvere zakorenenej v rozdielnych kultúrnych zvyklostiach, o vriacich záchvatoch zlosti vyrastajúcej z rasovej diskriminácie, alebo o smrteľných stáročných nepriateľoch, u ktorých sú prepojené mnohé tieto prvky, už nie sme bez znalostí, bez skúseností vo využívaní interpersonálnych zručností, ktoré pomáhajú riešiť tieto napätia. Potrebujeme zlepšiť naše zručnosti. Potrebujeme rozpoznať problémy, ktoré nastanú, ak sa takéto úsilie znásobí 100- alebo 1 000 krát. Ale skúsenosti s prístupom zameraným na človeka naznačujú, že v podstate nemáme prečo zúfať. Urobili sme pokrok v testovaní riešení. Keď bude svet pripravený, môžeme povedať skusmo a skromne, že sme pripravení začať.

Niž interpersonálnej politiky sa tiahne každým príkladom. Jednotlivec tu nie je manipulovaný mocným vodcom; nekonvertuje ho nejaká charizmatická postava; umožňuje sa mu stať sa viac sebou, viac sa prejavovať, viac sa otvoriť citom a to zlým aj dobrým. Na základe tejto kompletnejšej a mocnejšej humánnosti sa človek dotkne človeka, komunikácia sa stáva skutočnou, napätie sa znižuje, vzťahy sa viac prejavujú a nastáva porozumenie s akceptovaním negatívneho ako aj pozitívneho. Toto je konečný výsledok na človeka zameranej politiky v medziskupinových treniciach.

28. POHĽAD PSYCHOLÓGA NA ATÓMOVÚ VOJNU

Žijeme hrôzu naháňajúce obdobie ľudskej histórie. Je celkom možné, že sa blížime k záhube. Chcem prehovoriť ako občan Spojených štátov, ktorý je lojálny ich princípom a ideálom. Chcem prehovoriť ako psychológ, ktorý sa venuje obohacovaniu ľudskeho rastu a zlepšovaniu medzilľudských vzťahov. Chcel by som vyjadriť hlbokú starosť týkajúcu sa narastajúcej pravdepodobnosti atómovej vojny.

Najprv poukážem na niektoré hrozné možnosti. Fritjof Capra je vysoko vážený teoretický fyzik. Vo svojej najnovšej knihe *Bod obratu (The Turning Point, 1982)* hovorí, že globálna vojna s Ruskom by znamenala pol miliardy mŕtvych po prvých vzájomných úderoch. Celá vojna by skončila po tridsiatich až šesťdesiatich minútach a takmer žiadna živá bytosť by neprežila jej dôsledky. Plán Pentagonu pre túto vojnu je v ministerstve obrany známy ako „Vzájomne zaručená deštrukcia“ (Mutually Assured Destruction). Prvé písmená ho presne vyjadrujú: MAD (pozn. prekl.: v angličtine šialený). Capra dospel na základe svojich informácií k názoru, že Pentagon má plány na prvý atómový útok proti Sovietskemu zväzu, ktorý by nastal v prípade akejkolvek priamej vojenskej konfrontácie s Rusmi kdekoľvek na svete. Teda globálna vojna môže začať z nejakej malej lokálnej vojny, v ktorej sa Spojené štáty a Rusi budú vzájomne nepriamo konfrontovať prostredníctvom vojenských síl, ktoré podporujú.

Nejestvuje nič také ako obmedzená atómová vojna. Neuveriteľná poznámka prezidenta Reagana, ktorú dvakrát zopakoval, o možnosti atómovej vojny ohraničenej na Európu a plán ministra Haiga vystreliť atómovú zbraň na Európu, aby sa demonštrovali naše možnosti Rusom, ukazujú hlboké pohrdanie ľudským životom a ignoranciu vládnej psychológie. Predstavme si, že by začala ohraničená atómová vojna. Jedna strana by prehrala. Je možné veriť, že prehrávajúci by nestlačil gombík globálnej atómovej vojny? Bolo by to nevyhnutné. Takže ohraničená vojna znamená globálnu vojnu.

Strašné je, ak vojaci oboch superveľmocí veria, že atómovú vojnu možno vyhrať. George Bush, náš terajší viceprezident, keď bol kandidátom na prezidenta, poskytol interview o atómovej vojne. Naznačoval, že verí v možnosť vyhrať atómovú vojnu. Reportér sa spýtal: „Ako vyhráte atómovú vojnu?“ Bush: „Máte odhad, že prežije veliteľstvo, že prežije istý priemyselný potenciál, isté percento vašich občanov je chránené a máte schopnosť spôsobiť väčšie škody protivníkovi než on vám. Takto možno vyhrať. Plánovanie Sovietov je postavené na takomto podlom koncepte výhry v atómovej vojne.“ Reportér: „Myslíte tým, že asi päť percent by prežilo? Dve percentá?“ Bush: „Viac. Ak by každý vystrelil to, čo má, tak by prežilo viac“ (Los Angeles Times, January 4, 1980). Niektorí experti sa domnievajú, že by mohlo prežiť až pätnásť percent. Ale Bush má na mysli neveriteľné veci. Moje mesto, v ktorom bývam, San Diego, má asi milión obyvateľov. Bush hovorí, že asi 850 000 z nás by bolo zabitých a len 150 000 by ostalo, potulujúc sa v smrteľne rádioaktívnom rumovisku. A toto nazýva výhrou!

Admirála Hymana Rickovera, otca atómových ponoriek a experta na atómové zbrane sa spýtali v senátnej debata 28. januára 1982, čo si myslí o vyhliadkach atómovej vojny. Jeho odpoveď v podstate znela: „Myslím si, že sa zničíme a potom snáď príde lepší, rozumnejší druh.“

TERAJŠÍ ÚČINOK

Čo s nami robí táto vyhliadka neveriteľnej apokalypsy teraz? Je tak desivá, že máme často tendenciu ju trivializovať, popierať jej vážnosť, alebo ju úplne vymazať z mysle. Odmietame prijať význam jej dôsledkov. Verím, že práve táto dynamika narábania s touto myšlienkou je hlavným zdrojom výrokov Reagana, Haiga, Busha a strašného smerovania, ktorým vedú náš národ a našu vojenskú silu.

Edwin Meese, poradca prezidenta, vo vystúpení 1. marca dosiahol vrchol tejto sociálne samovražednej mentality. Hovoril o atómovej vojne ako o niečom, čo je „niečím menej než želateľným“!! (*Time*, March 29, 1982, s.20)

Táto trivializácia hororu atómovej vojny sa prejavuje v populárnych videohrách s raketami a satelitmi, ktoré dopadajú na mestá. Pozoroval som jednu rodinu ako hrala túto hru. Na dolnej časti obrazovky vidno na obzore mestá; rakety a dokonca aj ešte účinnejšie satelity padajú zvrchu obrazovky a cieľom hry je zostreliť ich počas pádu na mestá. Často sa to nepodari a vtedy bolo najčastejšou poznámkou: „Hopla, tvoje mesto mizne“! Atómová vojna sa stáva niečím mysliteľným, tým že s ňou zaobchádzame akoby bola iba hrou.

Medzi mladými ľuďmi, ktorí o takýchto veciach uvažujú hlbšie, to často vyvoláva beznádejnosť. Národné združenie miest vo svojej správe uvádza, že medzi našimi mladými čiernymi ľuďmi vo veku pätnásť až dvadsaťdeväť rokov, je samovražda najčastejšou príčinou úmrtia. Tento trizvy fakt možno pripísať nielen nedostatku príležitostí pre mladých ľudí, ale aj ich beznádejnosti týkajúcej sa budúcnosti. Možnosť atómovej vojny hrá určite svoju rolu v tejto beznádejnosti.

Moja vnučka, Frances Fuchs, učila minulý rok vo výcvikovom programe pre adolescentov, ktorých odmietli učiť ich školy. Neboli to teda bežní mladí ľudia. Ale to, čo zistila je významné. Na začiatku ich požiadala, aby napísali niekoľko odstavcov, v ktorých by opísali ako si seba predstavujú o päť až desať rokov. Väčšina videla seba mŕtvych v termonukleárnej apokalypse alebo žili zúfalý život v drsnom, znečistenom, preľudnenom svete (Fuchs, 1981). Tu je niekoľko citácií: „O päť rokov buď budem mŕtvy, alebo budem v armáde, alebo budem hrať na gitaru v nejakej kapele. Myslím, že do piatich rokov bude vojna a väčšina z nás bude mŕtva.“ „Verím, že o päť rokov, ak nás dovtedy nezmietne zo sveta Reagan, naše prírodné zdroje budú buď vyčerpané alebo ich bude veľmi ťažké získať. Skutočne si myslím, že o päť rokov buď budem mŕtvy, alebo na tom budem skutočne, skutočne zle.“ Alebo ďalší citát od mladého alkoholika: „Pijem, aby som sa zničil. Pijem vždy, keď sa takto cítim a teší ma, keď som v opileckej nálade. Keď sa opijem, cítim sa veľkolepo. Na ničom mi nezáleží.“ Koľko mladých ľudí už nepocitujú žiadne pozitívne možnosti do budúcnosti, iba pocit sebazničenia?

Takže toto je vyhládka, ktorú dáva atómová vojna niektorým našim mladým ľuďom. Visí ako čierny mrak nad nami všetkými. Mladí ľudia sú na to obzvlášť citliví, viac si ju uvedomujú a cítia väčšiu beznádejnosť.

Sú títo mladí ľudia príliš trudnomyselní? Aký majú názor vedci, fyzici a inžinieri, ktorí rozumejú veci? Podľa Capru majú mnohí z nich dve slepé škrvy: 1) sú zamestnancami vojensko-priemyselného komplexu, kde konštruujú atómové zbrane, alebo sú zamestnancami v priemyselných podnikoch, ktoré budujú atómové elektrárne; 2) často majú iba úzky, fragmentárny pohľad na vlastnú úlohu a nevytvárajú si predstavu o tom, ako to všetko vzájomne do seba zapadá. Preto jediní experti, ktorí môžu poskytnúť neskreslené a celkové zhodnotenie situácie sú ľudia nezávislí na nukleárnom vývoji. Neprekvapuje, že všetci majú tendenciu byť v protiatómovom hnutí. Tí, ktorí vedia najviac sú v najsilnejšej opozícii voči krokom, ktoré robíme smerom k atómovej vojne. Jasne to ukazujú práce a publikácie Únie zainteresovaných vedcov.

A čo robia vojaci, ktorí poznajú plány a stratégie atómovej vojny? Centrum informácií o obrane je silne proti atómovej vojne, proti nezmyselnému zbrojeniu, proti eskalovaniu vojenského rozpočtu. A kto sú jeho vodcovia? Dvaja kontraadmiráli námorníctva a vysoký generál vojenského loďstva. Všetci boli hlboko zainteresovaní do plánovania atómovej vojny. Teraz, keď sú už penzionovaní, sa naplno venujú pokusom o zastavenie našej sebadeštruktívnej vojenskej politiky. Takže jasné je jedno: tí, ktorí skutočne poznajú atómové možnosti, sa najhlbšie venujú *zastaveniu* zbrojenia a tomu, aby sme ho zastavili *hneď teraz!*

PREVENCIA

Čo môžeme urobiť, aby sme zabránili možnosti atómovej vojny? Psychológovia navrhli užitočné kroky, ktoré možno podniknúť. Azda najlepším je plán Charlesa Osgooda pre „Postupné a recipročné iniciatívy v redukovanií napätia“.

V stručnosti, Osgood navrhuje, aby krajina urobila jednostranný krok na zredukovanie napätia. Prezident Kennedy postupoval podľa Osgoodovho princípu, keď 10. júna 1963 deklaroval, že Spojené štáty zastavia všetky atómové skúšky v ovzduší a neobnovia takéto skúšky, pokiaľ s nimi nezačne iná krajina. Chruščov 15. júna privítal tento krok a navyše nariadil zastaviť produkciu ruských strategických bombardérov. Rusko 20. júna, po dlhom predchádzajúcom odkladaní, súhlasilo so zavedením „horúcej linky“ medzi oboma vodcami. Odložený dohovor o zákaze pokusov sa v júli znova začal prerokovávať a v auguste sa podpísal. Kennedy schválil veľké dodávky pšenice do Ruska. Ďalší pokrok zastavil atentát na Kennedyho.

Povedané na všeobecnejšej úrovni, jedna krajina, bez zredukovania kapacity viesť vojnu, podnikne krok k zredukovaniu napätia. Obsahuje to malé, ale znesiteľné riziko. Tento zámer sa oznámi dopredu. Druhá krajina sa pozve overiť si uskutočnenie tohoto kroku a vyzve sa k recipročnému kroku. Ak reaguje recipročne, môže prvá krajina urobiť ďalší krok. Postupne sa znižuje napätie. Rusi nazývajú činy z roku 1963 „politikou vzájomného príkladu“. Hoci bol tento „experiment“ krátky, vzťahy medzi týmito dvoma krajinami sa viditeľne zlepšili.

Všetci, a najmä ľudia, ktorí sú vo vláde, by sme mali znovu podrobne preštudovať Osgoodovu knihu z roku 1962 *Alternatíva k vojne a kapitulácii*.

NARÁBANIE SO SOCIÁLNYMI NAPÄTIAMI

Chcel by som podrobnejšie prediskutovať ďalšiu možnosť prevencie, o ktorej môžem hovoriť na základe osobnej skúsenosti.

Konferencia Výboru národného zdravia pred niekoľkými rokmi obsahovala hodne rozhorčenej konfrontácie. Je to organizácia zložená z reprezentantov Americkej zdravotníckej asociácie, asociácie zubárov, organizácií zdravotných sestier, zdravotných poisťovní a na zdravie orientovaných agentúr. Výbor sa pri tejto príležitosti rozhodol, že oni, ako „poskytovatelia zdravia“ pozvú na konferenciu skupinu „konzumentov zdravia“ z

mestských get a spomedzi nepriviligovaných vrstiev. Bolo to odvážne rozhodnutie, ale sami si iba postupne začali uvedomovať riziko, ktoré obsahovalo. Konzumentov zdravia vybrali miestne skupiny. Všetci boli chudobní, mnohí čierni, niektorí boli Chicano (pozn. prekl.: Američania mexického pôvodu). Keď sa čas konferencie priblížil, začali sa organizátori cítiť neprijemne. Preto pozvali tím z nášho centra, aby sme boli facilitátormi skupín na konferencii. Akceptovali sme, hoci nám mohli zaplatiť iba cestovné výdavky.

Hostilita (nepriateľstvo) konzumentov bola hneď na začiatku konferencie tak silná, že bola až hmatateľná. Hrozilo, že konferencia sa rozbije na márne kúsky. Konzumenti oznámili, že odchádzajú. Bolo veľkým šťastím, že sme tam boli a šťastím bolo tiež to, že sme nemali dostať honorár. Mohli sme im, na veľmi rozpálenom sedení, povedať, že sme prišli až z druhého konca krajiny, bez honoráru, jednoducho preto, aby sme zabezpečili, že každý bude mať možnosť prejaviť svoj názor a pocity a bude vypočutý. Toto vyjadrenie udržalo konferenciu pokope, hoci jej rozbitie bolo stále možné. Vytvorili sa skupiny po 20 až 25 ľudí, v každej boli poskytovatelia a konzumenti a každú facilitoval jeden člen nášho tímu. Dobré sa pamätám na skupinu, ktorú som facilitoval. Rozhorčenosť v skupine vyrazila napovrch plnou silou. Ich hnev na bielych profesionálov, na nedostatok zdravotných služieb, na to, že nemajú žiadne slovo pri vlastnej zdravotníckej starostlivosti, to všetko bolo tak silné, že niektorí profesionáli sa začali obávať a iní reagovali hnevom, ktorý považovali za oprávnený. Jeden čierny muž, vyjadrujúc nenávisť povedal, že v námorníctve ho vytrénovali zabíjať a v prípade potreby by použil tento výcvik voči ľuďom a inštitúciám, ktoré ho tlačia k zemi. Úplne jasne sa demonštrovala hodnota facilitátora, ktorí dokázal skutočne porozumieť a objasniť vyjadrené city - a to aj najrozhorčenejšie city dvoch protivníkov.

Malý, ale významný nárast vzájomného porozumenia nastal s postupom skupinovej práce. Bieli profesionáli začali vidieť svoje fungovanie tak, ako sa javilo príjemcom. Členovia geta, ktorí nenávideli zdravotné poisťovne, si uvedomili, že zástupca zdravotnej poisťovne, ktorý bol v skupine, nebol vôbec zlý človek a mohli spolu komunikovať. Chicano žena v slzách povedala, že cíti povznesené opovrhovanie a malú starostlivosť od čiernych aj bielych.

Existujúce konflikty prepukli otvorene medzi majetnými a nemajetnými, čiernymi a bielymi, profesionálmi a príjemcami, zástancami vlády a radikálmi. Tieto divoké „výlevy“ však nastávali v klíme, kde bolo každému človeku umožnené vyjadriť svoje city bez prerušovania, v klíme, v ktorej facilitátori ukázali, že ich starostlivý záujem zachovával dôstojnosť každého človeka, že základným cieľom bolo porozumieť každému vyjadreniu a napomáhať otvorenej komunikácii. Témy sa začali objasňovať v takejto atmosfére. A čo je snáď rovnako dôležité, ľudia začali byť separátnymi, jedinečnými individualitami, každý so svojím vnímaním týchto tém. Nálepky - čierny, biely, poskytovateľ, konzument, konzervatívny, radikálny - začali miznúť. Krok za krokom začínala skutočná medziľudská komunikácia.

Prekvapením bolo to, že konzumenti, hoci sa predtým vzájomne nepoznali, sa začali spájať a preberať vedenie. Čierna žena s minimálnym formálnym vzdelaním sa ukázala byť najsilnejším vodcom a to najprv v našej skupine a neskôr na celej konferencii. Konzumenti začali formulovať rezolúcie. Neskôr sa im povedalo, že výbor má zásadu neprijímať rezolúcie, že je to iba fórum. Napriek tomu na tom trvali. Väčšinovým hlasovaním, po dlhej a vzrušenej diskusii, prevzali vedenie posledného stretnutia, poďakovali sa s odmietnutím ľuďom, ktorí mali pripravené referáty a prezentovali svoje rezolúcie, z ktorých väčšina prešla. Poslednou prekvapujúcou skutočnosťou je to, že Celonárodný výbor akceptoval a uskutočnil v nasledujúcom roku väčšinu týchto rezolúcií.

Toto je dobrý príklad, čo dokážu skúsení facilitátori. Ak akceptujeme hostilne a rôznorodé názory - pričom niektoré hostility boli nasmerované voči facilitátorom - najiracionálnejšie city sa čiastočne rozpustia, pretože sa naplno vyjadria a poskytne sa im spätná väzba od členov skupiny. Krok za krokom sa rozvíja pochopenie a akceptovanie iných názorov. Vzrastá sebadôvera, a to u jednotlivcov aj skupiny. Realistickejšie sa zvažujú jednotlivé témy, s menším zaťažením iracionalitou. Skupina smeruje k inovatívnym, zodpovedným a často revolučným krokom, ktoré už možno uskutočniť v realistickej atmosfére. Toto všetko sa odohralo na tejto konkrétnej konferencii.

Môžem vám porozprávať o inom zážitku, o dielni v El Escorial v Španielsku, kde sa zhromaždilo 170 ľudí z 22 krajín. Politické zastúpenie bolo od marxistov po konzervatívnych kapitalistov, od kňazov po ateistov, od starých po mladých. Národné a rasové hostility boli jasne prítomné, najmä hostilita voči „imperialistickej politike“ Spojených štátov. A predsa počas tejto desaťdňovej dielne, za prítomnosti facilitatívnej klímy, začali členovia postupne jeden druhého počúvať, potom pomaly chápať a vážiť si. Veľká skupina sa krok za krokom stávala harmonickou komunitou. Nie komunitou, v ktorej boli všetky názory podobné - to s určitosťou nie - ale komunitou, kde jednotlivci s odlišným názorom a presvedčením začali byť chápaní a kde ľudia a ich rozdiely sa začali oceňovať a rešpektovať. Jednotlivci začali cítiť vnútornú silu podstúpiť väčšie riziko vlastného vývinu a započat' konštruktívne sociálne činy.

Na základe týchto skúseností si myslím, že ak sú znepriatelené strany ochotné stretnúť sa v tej istej miestnosti, ak sú ochotné vzájomne sa rozprávať, tak takmer naisto nastane lepšie porozumenie a konštruktívnejšie

činy. Musia však byť prítomní zruční facilitátori, ktorí dokážu chápať a akceptovať odlišné, hostilne, strach vyvolávajúce postoje.

MEDZINÁRODNÁ ÚROVEŇ

Môžete mať pocit, že to všetko môže dobre fungovať na konferenciách a zážitkových skupinách, ale takýto proces nepomôže pri medzinárodných otázkach, kde máme do činenia s veľkými politickými jednotkami. V tejto súvislosti by som chcel obrátiť vašu pozornosť na skúsenosti z Camp Davidu. Vôbec neviem, či prezident Carter mal psychologického poradcu, ale sedenia v Camp David mali mnohé kvality intenzívneho skupinového zážitku, ktoré som opísal a mnohé jeho výsledky boli podobné. Na prvom mieste, bolo to neformálne stretnutie. Nejestvoval žiaden protokol, žiadne ceremónie, žiadne formálne oblečenie. Vodcovia, a v istej miere aj ich spolupracovníci, sa stretli ako ľudia.

Po druhé, bolo tu veľa snáh o facilitovanie. Carter jednoducho počúval Sadata a Begina na jednom napätom a rozhnevanom stretnutí, ktoré sa odohralo na počiatku. Potom, na záver stretnutia zosumarizoval, podobne ako by to urobil facilitátor, témy, ktoré nastolil každý vodca. Rozdiel bol v tom, že on dokázal sformulovať a objasniť tieto témy pokojným a chápaným spôsobom, kdežto oni ich vyjadrili vysoko emocionálne. V druhom prípade, keď hostilita medzi Sadatom a Beginom bola privysoká, Carter konal ako facilitujúci prostredník, ktorý odovzdával správy jeden druhému, až pokým sa opäť neboli ochotní stretnúť (Dayan, 1981).

Uzavretosť a súkromnosť stretnutia bola ďalším dôležitým aspektom tohoto zážitku. Neboli tu žiadni diváci. Neboli prítomní zástupcovia médií. Preto nebolo treba svetu predstavovať fasádu. Bolo možné vyslovovať skusmé a skúmajúce výroky bez toho, aby bolo nevyhnutné sa ich pridržiavať. Jednoducho mohli spolu hovoriť ako ľudia.

Ďalší aspekt, ktorým sa to podobalo zážitku z intenzívnych skupín, bol aspekt „pretlakového hrnca“. Dvanásť dní boli títo dvaja muži držaní v neustálom vzájomnom kontakte. Byť v blízkom komunikačnom kontakte po dostatočne dlhú dobu s niekým, s kým „divoko“ nesúhlasíte, spolu s človekom, ktorý dokáže konať ako facilitátor, takmer nevyhnutne vedie k lepšiemu vzájomnému porozumeniu a k lepšej vzájomnej akceptácii. Prezident Carter zďaleka nebol neutrálny a niekedy viac presviedčal ako facilitoval, ale predsa mal veľmi facilitatívnu funkciu.

Vzišli z toho dva pozoruhodné výsledky. Po prvé, dvaja svetoví vodcovia, ktorí mali na začiatku veľmi odlišné názory, boli schopní dospieť k súhlasu o hlavných ďalších konštruktívnych krokoch. Druhý výsledok je prekvapujúci. Begin a Sadat boli na začiatku vzájomne divoko hostilní. Na konci dvanástich dní cítili k sebe postačujúcu vrelosť, aby spoločne verejne vystúpili v televízii. Tu máme dôkaz toho, že ten istý proces, ktorý operuje vo workshopových skupinách, funguje aj so svetovými vodcami. Zaiste, že tu boli nedostatky. Spolupracovníci boli málo zaangažovaní. Neuvedomili si a nepripravili sa na známy problém „návratu domov“. Účastníci doma pocítili, že sa odklonili od vlastných voličov smerom k zmierlivejšiemu názoru. Našli by sa aj iné nedostatky, ale Camp David znamená nový krok v medzinárodných jednaniach. Potvrďuje potenciality intenzívneho skupinového zážitku. Je to model, ktorý by sa mal využívať a vylepšovať.

APLIKÁCIA NA NUKLEÁRNU SITUÁCIU

Možno tento proces komunikácie a zlepšeného vzájomného porozumenia aplikovať na medzinárodné atómové napätie? Verím, že možno. Chcel by som sa najprv pozrieť na všeobecný psychologický kontext a potom na špecifickejšie možnosti.

Zdá sa, že v ľudoch je vôľa pre mier. Milióny ľudí v Európe dávajú najavo svoju túžbu po zastavení rozmiestňovania atómových rakiet. Toto hnutie dáva najavo svoju silu. Ako toto píšem prichádzajú správy o voľbách v Západnom Nemecku, kde sa výsledky prisudzujú protiatómovým protestom. Americká vláda sa to pokúša prehliadať a tvrdí, že to inšpirovali komunisti. Ale aj tým berie do úvahy ich silu.

Milióny ľudí sa v Spojených štátoch ešte iba začínajú hýbať. Galupov prieskum verejnej mienky v júni 1981 ukázal, že sedemdesiatdva percent americkej verejnosti chce, aby Spojené štáty a ZSSR zastavili výrobu atómových zbraní. Veľmi sa podporuje bilaterálne zmrazenie atómových zbraní a návrh, aby obe krajiny „zastavili skúšky, výrobu a ďalší vývin všetkých atómových zbraní ... spôsobom, ktorý možno overovať a kontrolovať oboma stranami.“

A v Rusku? Naše informácie sú skromné, ale dvadsať miliónov Rusov zahynulo a rovnaké množstvo bolo zranených počas druhej svetovej vojny. Obavy z vojny sú u ruských ľudí ešte väčšie než u našich. Dvaja ruskí disidenti poskytli súčasný obraz o postojoch svojich krajanov (Medvedev-Medvedev, 1982). Podľa týchto spisovateľov žijú ľudia vo veľkom a pochopiteľnom strachu zo Spojených štátov. Obzvlášť sa obávajú amerického prvého atómového útoku.

Máme všetky dôvody na to, aby sme verili, že mnoho miliónov ľudí v mnohých krajinách si želá mier. Ak by táto túžba bola daná najavo dostatočne silno veľkým počtom ľudí, mohlo by to zastaviť tieto dve vlády v ich smerovaní ku katastrofe. Máme o tom dôkazy v mojej krajine. Verejné protesty boli hlavným dôvodom zastavenia vietnamskej vojny.

Potrebujeme veľké ľudové hnutie, aby sme zastavili pomaly postupujúcu eskaláciu smerujúcu k atómovej vojne. Prezident Dwight Eisenhower, ktorý nebol ohnivým radikálom, to dobre povedal pred mnohými rokmi:

Dúfam, že jedného dňa požiadavky odzbrojenia nastolené stovkami miliónov ľudí sa stanú tak univerzálne a vytrvalé, že žiaden človek, nijakí ľudia to nebudú môcť vydržať. Musíme zmobilizovať stovky miliónov ľudí; musíme im umožniť pochopiť, že táto voľba je na nich. Musíme doviesť mladých ľudí k pochopeniu, že nemusia byť obeťami tretej svetovej vojny.

Tie milióny sa začínajú hýbať, aby boli vypočuté.

Cieľ takéhoto hnutia musí byť dvojaký: zastaviť atómové vyzbrojovanie, atómové hrozby a nahradiť ho mierovým procesom. Potrebu pozitívneho programu treba výrazne zdôrazňovať.

Zmena politiky americkej vlády je prvým krokom. Špičkoví vládni úradníci nepreukazujú v súčasnosti ani najmenšie želanie mieru s Ruskom, nesnažia sa pochopiť Rusov, nepokúšajú sa vypracovať mierové riešenie vzájomných problémov. Dávajú pokrytecké návrhy, pričom dopredu vedľa, že Rusko ich nemôže akceptovať. Sú, spolu so svojimi podporovateľmi, perfektným príkladom schémy, o ktorej som hovoril: „My máme pravdu a sme dobrí. Vy nemáte pravdu a ste zlí.“ To vystihuje veľmi presne ich postoj. Hrozba sa zdá byť ich takmer jediným diplomatickým nástrojom. Zdrvivú kritizujeme Rusko za inváziu do Afganistanu a za účasť na vojenskej diktatúre v Poľsku. Hrozíme prerušiť všetky jednania ako trest za ich konanie. Tieto činy sú odsúdeniahodné, ale napriek tomu by sme sa na ne mohli pozeráť ľudskými očami z hľadiska nášho vlastného konania vo Vietname, Chile a Salvadore.

Súčasný stanovisko americkej vlády sa musí zmeniť. Potrebujeme komunikovať s ruskými ľuďmi. Musíme sa pokúsiť pochopiť ich názory. Potrebujeme im pomôcť pochopiť naše názory. Potrebujeme s nimi dialóg na oficiálnych a neoficiálnych úrovniach. Nebude to ľahké dosiahnuť. Potrebujeme povzbudzovať dialógy na stretnutiach vládnych úradníkov, na profesionálnych konferenciách a v obchodných kontaktoch. Skúsených facilitátorov, ak to bude potrebné, možno vybrať z iných krajín.

Musíme vyvinúť tlak na vládu Spojených štátov, aby sa angažovala v serióznom, vitálnom programe komunikácie so ZSSR a ruskými ľuďmi.

Mrháme miliardami dolárov na nadbytočné atómové zbrane, ktoré postačujú na mnohonásobné zničenie planéty. Potrebujeme vložiť niečo z týchto peňazí a energie na uskutočňovanie, rozvíjanie a rozširovanie komunikačného procesu, ktorý povedie k mierovému zmiereniu. Máme modely. Potrebujeme ich dostať do činnosti. Mohli by sme (vieme to zo skúseností a výskumov) pomôcť pokroku v mierovej interakcii, ktorá by zabránila tomu, aby prevládla apokalypsa. A to s minimálnou čiastkou peňazí v porovnaní s tými, čo sa vydávajú na vojnu.

Máme málo času. Toto je téma života a smrti pre každého z nás. Dokážeme zastaviť sunutie sa k deštrukcii? Všetci máme svoju vlastnú zodpovednosť pri zodpovedaní tejto otázky. Hovoril som tak silne preto, že sa chcem osobne podieľať na tejto zodpovednosti. Zamýšľam v tom pokračovať. Dúfam, že sa ku mne pripojíte - a milióny ďalších - pri zastavovaní nášho strašného šialenstva - trendu k atómovej vojne.

LITERATÚRA

- Capra, F.: *The Turning Point*. New York: Simon & Schuster, 1982.
- Dayan, M.: *Breakthrough: A Personal Account of the Egypt-Israel Negotiations*. New York: Knopf, 1981.
- Fuchs, F.: *The Guru or the Labor Market*. Unpublished Manuscript, 1981.
- Medvedev, R.A. & Medvedev, Z.A.: A nuclear „Samizdat“ on America's arms race. *The Nation*, 1982, 234, (2), 38-50.
- Osgood, C.: *An Alternative to War and Surrender*. Urbana, IL: University of Illinois Press, 1962.

29. DIELŇA V RUSTE

ÚVOD

Mal som nedávno veľmi nezvyčajný zážitok. Pracoval som ako člen tímu, ktorý facilitoval medzinárodnú dielňu odlišnú od všetkého, na čom som sa predtým zúčastnil.

Chcem o tom napísať z môjho pohľadu. Znamená to, že budem hovoriť ako psychológ zaujímaví sa o skupinový proces, usilujúci sa aplikovať terapeutické princípy na konfliktné situácie. Túto situáciu možno rovnako opísať z politického hľadiska alebo z hľadiska pozorovateľa, zaujímajúceho sa o odlišné osobnosti. Myslím si, že príbeh tejto dielne možno napísať z každého tohto hľadiska. Moja správa je osobná a psychologická.

VŠEOBECNÝ OPIS

Podľa môjho názoru sa v Rust-e, Rakúsku, v Seehoteli od 1.-4. novembra 1985 udiala historická udalosť. Množstvo prvkov ju¹ urobilo jedinečnou. Po prvé, bolo to stretnutie päťdesiatich účastníkov, ktorí, hoci sú vedúcimi postavami vo vládach, v rôznych oblastiach myslenia, sa stretli ako *ľudia* a nie ako roly. Nie ako predošli prezidenti, veľvyslanci, senátori, autori, alebo profesori - jednoducho ako ľudia. Po druhé, hoci prišli zo sedemnástich krajín, zišli sa, aby sa zacieleni na jednu krízovú oblasť: „Výzvu Strednej Ameriky“. Po tretie, nebola to udalosť určená médiám, ale bola to dielňa uskutočnená v súkromnom nerušenom prostredí - v nádhernom malom hoteli na rakúskych hraniciach s Maďarskom a východoeurópskymi krajinami na druhej strane slaného jazera, ktoré ich oddeľuje. Po štvrté, dielňu facilitoval tím s dlhou skúsenosťou v práci s odlišnými postojmi a antagonistickými citmi. Po piate, hoci trvala iba štyri dni, dosiahla bod, kedy jednotlivci sa vzájomne počúvali, skutočne *počúvali* jeden druhého. Začali si vybudovávať silné osobné zväzky, ktoré nahradili predošlé podozrievanie a nedôveru.

Dovoľte mi sformulovať výsledky osobnejšie. Dielňa bola významnejšia, mala väčší dopad, otvorila viac komunikačných liniek, dala dokopy viac rôznorodejších ľudí, než sme mohli očakávať. Bol to hlboko uspokojujúci pozitívny zážitok. Poučili sme sa, že ľudia s vysokým statusom, politickí vodcovia, vládni úradníci, prominentní tváratelia verejnej mienky sú v podstate takí istí ľudia, s akými máme zvyčajne do činenia. Želajú si väčší osobný kontakt, hlbšiu komunikáciu, väčšiu blízkosť a viac skúmaného a intímneho dialógu. Tieto veci sa udejú *za podmienky* - a to je veľmi dôležité slovo - ak dokážeme vytvoriť klímu, ktorá má prvky vrelosti, neformálnosti, citlivého porozumenia, ochoty byť samým sebou - a to aj protivným spôsobom - a ak dokážeme zručne facilitovať komunikáciu. Boli sme schopní poskytnúť dostatok týchto subtílnych kvalít klímy - či už pre našu skúsenosť, naše zručnosti, šťastie, alebo prozreteľnosť, alebo čokoľvek iné - takže sa udiala vzrušujúca udalosť. Ale dovoľte mi vrátiť sa späť a uviesť niekoľko faktov.

Ako som už uviedol, na dielni sa zúčastnilo päťdesiat účastníkov (hoci štyria z nich sa mohli zúčastniť len jedného alebo dvoch sedení). Bolo to vynikajúce zhromaždenie. Pokúsil som sa ich rozdeliť do niekoľkých hrubých kategórií. Boli tam traja bývalí prezidenti zo Strednej Ameriky, súčasný viceprezident Kostariky, traja ľudia z ministerstiev zahraničných vecí, sedem veľvyslancov, sedem legislatívcov, štyria nižší alebo penzionovaní vládni úradníci. Bolo tam osem ľudí z akadémií, väčšinou profesori; bolo tam osem účastníkov z inštitúcií, nadácií a iných organizácií, z ktorých sa viacerí zaoberali komunikáciou a kooperáciou; piati účastníci boli pozvaní hlavne preto, že boli mierovými aktivistami; dvaja boli pozvaní hlavne kvôli knihám, ktoré napísali (hoci aj mnohí ďalší ľudia napísali knihy); boli tam dvaja zástupcovia banky, ktorá podporovala toto zhromaždenie v Rakúsku. Pozvaní boli mnohí ďalší ľudia, ktorí nemohli prísť, alebo nereagovali na naše pozvanie. Sedemnásť krajín, z ktorých prišli účastníci sú: Kostarika, Honduras, Salvador, Nikaragua, Kolumbia, Venezuela, Mexiko, Chile, Rakúsko, Spojené štáty, Západné Nemecko, Švédsko, India, Poľsko, Maďarsko, Filipíny, Švajčiarsko a dvaja Palestínci žijúci v Jeruzaleme.

Pokiaľ ide o tím, deväť facilitátorov bolo z Centra pre štúdium osobnosti - po dvaja pre každú malú skupinu, boli však aktívni aj v celkovej skupine - a ja. Boli tam traja tlmočníci, všetci z Latinsko-amerických krajín a všetci mali skúsenosti s prácou s nami. Boli tam štyria organizátori, ktorí doslova pracovali dňom a nocou, aby veci hladko prebiehali. Vydávali materiály v španielčine a angličtine a venovali sa obetavo tomu, aby konferencia fungovala.

¹ AUTOROVA POZNÁMKA: Napísal som síce túto správu sám, ale dielňa, ktorú v nej opisujem, sa uskutočnila za pomoci mnohých ľudí. Rodrigo Carazo, predchádzajúci prezident Kostariky a Murray Silberman, jeho spolupracovník sú z Mierovej univerzity v Kostarike. Zodpovedali za zhromaždenie vedúcich vládných úradníkov zo Strednej a Latinskej Ameriky. Pomáhali aj pri pozývaní vodcov z iných krajín. Tím administrátorov a facilitátorov viedol Gay Swenson a ja. Vybral sa z Centra štúdia osobnosti, La Jolla, Kalifornia. Boli to títo ľudia: Dee Aker, Maria Bowen, Norman Chambers, Valerie Henderson, Marvalene Styles Hughes, Douglas Land, David Malcolm, Lawrence Solomon a Alberto Zucconi. *Journal of Humanistic Psychology*, Vol. 26, No.3, Summer 1986, 23-45.

PODPORA A FINANCOVANIE

Zhromaždenie podporovala Mierová univerzita (University for Peace - UP), Kostarika a Centrum pre štúdium osobnosti (Center for Studies of the Person - CSP), La Jolla, Kalifornia. Spoluriaditeľmi boli Carl Rogers (CSP) a Rodrigo Carazo (UP), bývalý prezident Kostariky a zakladateľ Mierovej univerzity.

Gay Swenson bol pri príprave dielne spoluriaditeľom tímu z CSP a bol zodpovedným organizátorom za projekt v La Jolla. Murray Silberman bol aktívny pri prípravných prácach v Kostarike, pričom pracoval s Rodrigom Carazom.

Financovanie celej akcie bolo komplexné. Karl Vak, prezident veľkej viedenskej banky v polovici roku 1984 ponúkol zaplatiť dielňu v Seehoteli a viac než dodržal svoj prísľub. Táto pomoc, spolu s 30.000 dolárovým anonymným darom a 25.000 dolárov z Carnegieho korporácie boli najväčšími darmi. Prispeli aj mnohí jednotlivci a mali sme dva osobitné príspevky. Pustili sme sa do toho a vec sa podarila! Každému sa zaplatili výdavky. Ďalšie platby navyše boli minimálne. Honorár, alebo bez neho, verím, že každý z nás bude súhlasiť s tým, že to vrchovate stálo za to.

CIELE

1. Dať dohromady vysoko postavených vplyvných ľudí - najmä tvorcov politiky a verejnej mienky - ktorí sa zaoberali medzinárodnými vzťahmi, najmä tými, ktoré ovplyvňujú Strednú Ameriku.
2. Priviesť tam tím, ktorý má skúsenosti vo vytváraní atmosféry psychologického bezpečia. V nej sa môžu ľudia slobodne stretnúť ako ľudia, nie ako zástupcovia oficiálnych úradov. Vytvoriť na človeka zameranú atmosféru, akú sme vytvorili pri práci s rôznorodými a antagonistickými skupinami v Belfaste, Južnej Afrike a na iných miestach.
3. Facilitovať slobodné prejavovanie názorov, postojov a citov najmä s ohľadom na kritickú situáciu v Strednej Amerike. Takto zvyšovať vzájomné porozumenie, zredukovať napätie a posilňovať dobrú komunikáciu.
4. Iniciovať proces, na ktorého základe by si skupiny rozvinuli dôveryhodnejšie vzťahy. Vytvorili by iniciatívy a prístupy, ktoré by umožňovali mierové interakcie medzi krajinami.

Stručne povedané, chceli sme zhromaždenie, na ktorom by sa vplyvné medzinárodné postavy mohli stretnúť „mimo oficiálneho programu“. Mohli by hovoriť, dohadovať sa, kričať, objasňovať sa v situáciách, v ktorých by to bolo bezpečné. Tak by sa vzájomne hlbšie spoznali, začali si hlbšie dôverovať a pracovať na mierových riešení problémov.

Počas štyroch dní sa dosiahol podstatný progres v naplnení všetkých štyroch cieľov. Tím bude v priebehu nasledujúceho roku v kontakte s účastníkmi, aby sa zhodnotilo, nakoľko ich konanie a politika boli ovplyvnené dielňou. Len potom dokážeme lepšie zhodnotiť užitočnosť tohoto zhromaždenia.

POČIATKY

Niektoré výsledky sa už opísali. Akým procesom sa k nim dospelo? Nebolo to hladké. Napokon tak je tomu vždy v dielňach zameraných na človeka. Skupina však postupne začala preberať veci do svojich rúk. Nebudem zovšeobecňovať, ale budem sa snažiť osvetliť niekoľko prvkov, ktoré som vypozeroval.

Väčšina účastníkov pricestovala vo štvrtok večer, 31. októbra. Uskutočnila sa krátka recepcia s koktailami pred večerou. Bolo to neformálne premiešavanie ľudí, aby sa začali spoznávať. Mnohí z nich trpeli časovým posunom a nesnažili sme sa uskutočniť v ten večer stretnutie skupiny. Po recepcii nasledovala večera, pri ktorej ľudia sedeli v rôznych neformálnych zoskupeniach.

Dielňa začala v piatok ráno o 10,00 hodine vo veľmi pohodlnej miestnosti. Predstavil som Karla Vaka ako nášho hostiteľa. Privítal skupinu a hovoril o symbolickom význame miesta. Rust leží na hranici medzi Rakúskom a Maďarskom, dvoma krajinami, ktoré si udržali mierové vzťahy napriek prekážkam. Potom som vyzval Rodriga Carazu, ktorý privítal skupinu a zdôraznil, že mier je záležitosťou vôle po mieri. Citoval najmä jedno príslovie: Ak jeden nechce bojovať, dvaja nemôžu.

Podakoval som sa rôznym jednotlivcom a skupinám, ktoré umožnili konanie tejto konferencie. Predstavil som tím facilitátorov po dvojiciach. Spomenul som, že sa budú zúčastňovať veľkej skupiny, ale budú vo dvojiciach facilitovať malé skupiny. Zdôraznil som, že sa vybrali na základe ich skúseností.

Vyjadril som potom niektoré moje nádeje týkajúce sa dielne: že sa dokážeme naučiť jeden druhého počúvať; že spolu dokážeme vytvoriť bezpečnú atmosféru; že dosiahneme väčší stupeň vzájomného porozumenia;

že začneme rešpektovať druhého človeka a budeme pestovať naše rozdiely. Zdôraznil som, že toto bude *naša* konferencia, ktorú budeme vytvárať spolu.

Potom som spomenul, že nie sme jediní v tejto miestnosti. Je tu s nami mnoho neviditeľného obecnstva: ľudia z mnohých našich krajín a kultúr; rôzne náboženské skupiny a priatelia, ktorí dúfajú a modlia sa za úspech tejto dielne; naše deti, vnuci a pravnuci, ktorých svet pomáhame utvárať.

Rodrigo Carazo potom navrhol prestávku, ktorá trvala asi pol hodiny. Umožnilo nám to zoznámiť sa s rôznymi účastníkmi. Keď sme sa znova zišli, jednoducho som povedal: „Teraz je to na nás“.

Jeden americký občan, po niekoľkých krátkych poznámkach viacerých účastníkov, vyslovil tvrdú výzvu. Obrátil sa na nikaragujského člena a spýtal sa: „Prečo obmedzujete slobodu vašich ľudí?“ Začal špecifikovať ako vláda v súčasnosti vnucuje reštrikcie. Nikaragujský účastník, vládny úradník, povedal, že ľutuje, ak téma Strednej Ameriky začína Nikaraguou. Dúfa však, že účastníci zo Spojených štátov odídu domov s poznaním viacerých faktov. Vyrátal potom niektoré spôsoby, ktorými Spojené štáty intervenovali v Nikarague. Hodne povedal o pozadí. Ukazovalo, že Spojené štáty narábajú so Strednou Amerikou ako s „banánovými republikami“. Zaobchádzajú s nimi iba na základe vlastných záujmov. Reaganova vláda sa teraz pokúša zvrhnúť legálne zvolenú vládu v Nikarague. Účastník z Venezuely povedal, že si želá dialóg bez hádania sa. Ďalší účastník z Venezuely sa odvolal na moje poznámky o našich deťoch. Pokračoval o tom, že naše vzdelávacie systémy hovoria o násilnosti a vojne. Takto poznávame históriu. Diskusia sa takto jemne presunula preč od Nikaragui. Myslím si, že skupina ešte nebola ochotná zaoberať sa takou priamou konfrontáciou.

Je ťažké zhrnúť, čo všetko sa udialo počas zvyšku piatočného dopoludnia. Ľudia vystupovali s „prednáškami“. Tie sa často dotýkali toho, čo sa povedalo predtým. Dialógu však bolo málo, alebo vôbec žiaden. Niektoré vystúpenia sa odrazili od nejakej poznámky predošlého rečníka, ale potom sa ubrali úplne iným smerom. Zdalo sa, že ľudia sa trochu počúvajú a poznámky majú vzťah k všeobecnej téme Strednej Ameriky, alebo k téme mieru. Ľudia ale nehovorili k ľuďom.

Rakúsky minister zahraničných vecí Leopold Gratz vošiel do miestnosti uprostred sedenia. Spolu s ním novinári s blýskajúcimi fotoaparátmi. Prerušili sme sedenie, aby sme ho predstavili. V krátkosti nás privítal a hovoril o mieri a kooperácii.

Keď náš čas vypršal, znova som hovoril o malých skupinách. Položili otázku ako sa budú vytvárať. Vysvetlil som to. Ľudia boli vopred určení do každej malej skupiny tak, aby každá reprezentovala čo najviac dielňu ako celok. Pomer mužov a žien, pomer účastníkov zo Strednej Ameriky atď., to všetko sa zobralo do úvahy pri vytváraní malých skupín. Vysvetlenie sa zdalo byť dostatočné. Spomenul som tiež, že tento formát nie je rigidný. Dnes sa však stretneme v malých skupinách tak ako to bolo určené. Člen nášho tímu položil otázku, či niekto má výhrady voči fotografovaniu, ktoré prebiehalo, keď bol prítomný Leopold Gratz. Nikto nemal výhrady. Oznámilo sa, že v piatok večer prehovorím, po čom budú nasledovať otázky a dialógy. V sobotu večer prehovorí Rodrigo Carazo, po čom tiež bude nasledovať diskusia. Stretnutie tým skončilo.

Pretože som sa nezúčastňoval malých skupín, nechám na iných, aby prezentovali, čo sa v nich udialo. Pochopil som, že v piatok poobede skupiny boli dosť intelektuálne a zopakovalo sa v nich dopoludňajšie stretnutie.

Večer som sa stretol so skupinou trochu formálnejšie, pretože som mal vystúpenie. Pokúšal som sa im povedať o mojom vývine od mladého „diagnosticko-preskriptívneho“ klinického psychológa k človeku, ktorý začal dôverovať veľkému potenciálu seba porozumenia a sebariadenia, spočívajúcemu v každom indivíduu. Snažil som sa prezentovať základné princípy na klienta zameraného/na človeka zameraného prístupu a jeho rozvíjajúce sa aplikácie vo vzdelávaní, manažmente a medzikultúrových vzťahoch. Zdôrazňoval som dôveru, ktorú cítim voči indivíduu, skupine a tejto skupine. Hovoril som o príležitosti dozvedieť sa, či princípy, ktoré fungovali v iných situáciách by mohli byť užitočné v medzinárodných vzťahoch, pri vybudovaní dôvery a zlepšovaní komunikácie. Hovoril som o mojej dôvere v skupinový proces a v múdrosť skupiny. Znamená to, že nepoznám presne aké budú výsledky, alebo aké výsledky sa dosiahnu, ale som si istý, že budú konštruktívne. Zdôraznil som, že to bude *naša* skupina a bude to náš proces.

V sobotu ráno prehovory a „prednášky“ pokračovali s minimálnymi dialógmi človeka k človeku. Neskôr som sa dozvedel, že niektorí ľudia začali byť dosť netrpezliví. Počiatky dialógov sa začali ukazovať poobede v malých skupinách. Rodrigo Carazo v ten večer rozprával o rôznych aspektoch Mierovej univerzity. Atmosféra sa začala meniť neskôr večer v hale. Stredo-americká/latinsko-americká skupina sa stretla a pokračovala v rozhovoroch neskoro do noci. Bol tam aj krik, aj hádanie sa. Zo správ som sa ale dozvedel, že komunikácia bola veľmi konštruktívna. Ostatní členovia dielne sa stretli v ďalšej skupine a to tiež v hale. Zdalo sa to byť rozdelenie, ktoré bolo v tú dobu prirodzené a vhodné.

V STREDE PROCESU

Ovzdušie bolo v sobotu ráno nabité elektrinou. Nálada bola veľmi odlišná. Atmosféra na stretnutí všetkých účastníkov sa definitívne zmenila. Všetci si uvedomovali prítomnosť nenávisťi, ale aj príjemných citov. Niekoľko ľudí viackrát vyjadrilo veľmi rozhorčené pocity voči Spojeným štátom. Jeden človek bol prekvapený, keď zistil aká hlboká a silná je jeho rozhorčenosť. Dvaja ľudia hovorili o svojom rozdrovení medzi dve kultúry - latinsko-americkú a Spojených štátov. Nikaraguajčania a iní vášnivo vystupovali, ale bolo to veľmi odlišné od predošlých „prednášok“. Ľudia hovorili k ľuďom. Americká občianka hovorila o tom, ako sa cíti bezmocná. Tento pocit bezmocnosti našiel odozvu u ďalších ľudí z rôznych krajín. Nasledovali hádky, keď sa ľudia navzájom ostro líšili. Niektorí účastníci z Latinskej Ameriky kritizovali Spojené štáty, pretože ich politika bola vždy postavená na sebeckých záujmoch. Nie na záujme o demokraciu alebo o seba-vládnutie, ale jednoducho na vlastných ekonomických a politických záujmoch. Niekoľko účastníkov jasne vyslovilo svoju túžbu po sebaurčení v Latinskej Amerike, bez intervencií zo strany inej krajiny. Téma mužskej dominancie sa vynorila niekoľkokrát - celá téma sexizmu - a to veľmi emocionálne. Padlo upozornenie, že na sedení jestvujú rôzne polarities: na jednej strane sa vyjadrujú osobné starosti a na druhej sa diskutuje o politických témach. Stretnú sa niekedy osobné a politické hľadiská? Bola tu téma mužov a žien. Je možná rovnocenná koexistencia na takomto sedení? Bola tu téma o tých, ktorí majú psychologické a terapeutické pozadie voči tým, ktorí prichádzajú z úplne odlišných disciplín. Jeden účastník v istý moment spomenul, že tu nie je potrebná skupinová terapia a to vyvolalo dosť divokú reakciu od jedného terapeutického člena skupiny.

Dôvera a dobrá vôľa sa pomaly rozvíjali. Jeden účastník to dobre vystihol. Povedal, že hádky mu objasnili ako sa niektorí ľudia môžu myliť, ale nik v skupine k nim preto necíti nenávisť. Inými slovami, ľudia vnímali skutočnosť veľmi, veľmi odlišne, ale nikto nehovoril s diabolským úmyslom.

Ľudia sa vzájomne počúvali a to vyčnievalo nad všetko; reagovali jeden na druhého; viedol sa skutočný dialóg; skupinový proces jasne fungoval. Cítil som sa veľmi uvoľnene a skutočne radostne, keď som odpočíval po dopoludňajšom sedení. Vedel som už, že nech budú závery dielne akékoľvek, budú konštruktívne. Proces, v ktorý sme dúfali, že sa nám podarí iniciovať, nastal. Vychádzalo to najavo zo správ, ktoré prichádzali odpolednia z malých skupín.

HEURIGEN: FACILITUJÚCA UDALOSŤ

Heurigen je starý rakúsky zvyk. Je to oslava v čase dozrievania hrozna. Pije sa nové víno, zvyčajne vo veľkom množstve a je tam plno jedla. Eduard Schmiede a hotelový personál naplánovali pre dielňu túto oslavu na nedeľu večer. Prešli sme nevelikú vzdialenosť do blízkej vinárne, kde bola veľká miestnosť s dlhými stolmi a lavicami. Miestnosť ledva stačila pre všetkých ľudí a hluk bol dosť ohlušujúci. Ako ľudia sedeli, rozprávali sa a spolu pili, udiali sa mnohé významné rozhovory, mnohé vzťahy sa prehĺbili a rozšírili. Tento večer sa pretiahol dlho do noci a do skorých ranných hodín. Vytvorila sa značná blízkosť, ktorá by inak možno nevznikla. Jeden Američan a Nikaraguajčan vytvorili plány na mierovú koexistenciu medzi Nikaraguou a Spojenými štátmi. Slávnostne sa zaviazali predosť tieto plány svojim vládam. Dvaja ďalší účastníci z rivalitných krajín si vymenili fotografie svojich detí. Dohodli sa predbežne, že ich deti sa vystriedajú na niekoľko týždňov alebo mesiacov v oboch rodinách. Niečo z nedôvery sa nepochybne rozpustilo v alkohole. Bolo to hodnotné, aj keď dočasné.

Keď som vstúpil do vinárne, nastal spontánny a dlhý potlesk. Bol som tým dojatý, ale malo to širší a pre mňa významnejší zmysel. My, tím, sme boli až do tohoto rána, kedy sme boli mierne aktívni, relatívne ticho. Až do tohoto rána neboli medzi nami rozdiely v názoroch na facilitovanie. Cítil som, že dôležitosť nášho fungovania by si účastníci nemuseli povšimnúť. Potlesk znamenal, že prítomnosť, postoje a slová tímu facilitátorov, hoci boli subtilné a neintruzívne, účastníci oceňovali. To sa skutočne dotklo srdca. Zostal som však na Heurigene iba asi pol hodiny. Hluk bol jednoducho priveľký na to, aby som sa zúčastňoval rozhovorov. Nemohol som počúvať ani byť vypočutý, ale uvedomil som si, že prebiehalo hodne dôležitých komunikácií.

Nechcel by som, aby sa zdalo, že všetka komunikácia bola pozitívna. Jeden občan Spojených štátov mal hostílnu a hroziace poznámky voči žene. Špecializovala sa na Strednú Ameriku a mala porozumenie pre chudobu, mizériu a potlačovanie, v ktorých nachádzali revolúcie svoje korene. Bola, podľa správ, viditeľne rozrušená slovným útokom na ňu. Fascinujúce je, že nikaragujský muž bol prvý, ktorý k nej priskočil a presvedčoval ju, aby si nenechala zničiť svoju sebaúctu. „To je nepriateľ“, povedal, čím naznačoval, že hodnotiacia rigidita bola skutočným nepriateľom progresu. Hostilita tohoto muža nebola zapríčinená iba tým, že vypil väčšie množstvo vína. To sa potvrdilo nasledujúci deň, keď zopakoval väčšinu hroziacich slov.

Heurigan mal pozitívne facilitatívne efekty. Vytvorili sa nové priateľstvá, nastala intenzívna a významná komunikácia, rozdiely sa prevetrali, nedôvera postupne zmizla. Prevetrali sa aj negatívne city a určite nie všetky sa vyriešili. Vcelku to však bola dôležitá a konštruktívna udalosť.

PROCESOVÉ VRCHOLY: PONDELOK DOPOLUDNIE

Stretnutie v pondelok ráno sa otvorilo nešťastnou poznámkou. Karl Vak a ďalší naplánovali tlačovú konferenciu, ktorá sa mala uskutočniť v pondelok o 18,00 hodine. To by znamenalo ukončiť popoludňajšie sedenie o niečo skôr a odísť o 16,30. To bolo možné. Teraz nám však povedali, že tlačovú konferenciu nebude možné uskutočniť o 18,00 hodine. Musí byť o 16,00 hodine. Preto by sme museli odísť o 14,30 hodine. Odovzdali mi pri raňajkách zoznam tých, ktorí sa mali zúčastniť tlačovej konferencie. Povedali mi, že títo ľudia už boli pozvaní. Žiadna žena nebola na zozname a ja som trval na tom, aby sa do zoznamu pridala členka švédskeho parlamentu.

Táto nešťastná zmena hodiny tlačovej konferencie bola jednou z mála udalostí, či okolností, ktoré, podľa mňa, poškodili skupinový proces. Najprv som povedal, že sa na tlačovej konferencii nezúčastním, moja lojálnosť patrí celej skupine a jej procesu. Karl Vak a banka však urobili pre nás tak mnoho, že bolo ťažké odmietnuť jeho požiadavku. Presvedčili ma, aby som išiel. Znamenalo to však, že desať ľudí z dielne odišlo o 14,30 hodine, čím znemožnili štvrté stretnutie malých skupín a dokonca aj odopoludňajšie stretnutie veľkej skupiny.

Celý tento problém sa krátko prediskutoval na začiatku sedenia celej skupiny. Ľudia chceli vedieť, kto sa zúčastní a aké plány možno teraz urobiť. Zvažovalo sa, čo možno povedať na tlačovej konferencii, či sa tým poruší dôverný charakter stretnutia. Rozhodlo sa, že skupina, ktorá sa zúčastní na tlačovej konferencii, bude mať predbežné stretnutie o druhej hodine. Dohodne sa na chápaní dôvernosti a na tom, o čom sa bude a o čom sa nebude hovoriť. Dohodlo sa, že poobede budú len neformálne skupiny a veľká skupina sa stretne v pondelok večer. Potom muž zo Salvadoru začal dôležitú diskusiu. Mal odísť skôr a predložil niektoré problémy a rozpory, ktoré mal s inými účastníkmi. Znepokojovala ho možnosť vojenskej intervencie zo strany Nikaragui. Silne favorizoval Contadora hnutie. Tak by sa vyhlo intervencii zo strany *akejkoľvek* krajiny. Znemožnilo by sa vonkajšie zasahovanie a intervencia. Jedna žena hovorila o tom, že revolúcie v Strednej Amerike sa uskutočnili bez ohľadu na vonkajšie intervencie. Venezuelčan poukázal na to, že v Strednej a Latinskej Amerike neboli revolúcie úspešné bez zahraničnej podpory. Revolúcie nemožno udržiavať bez vonkajšej pomoci. Diskusia sa podobala na dišputu a muž z Chile podstúpil riziko a zmenil tému. Pripomenul skupine, že na Heurigene boli srdcia otvorené, bez ohľadu na politické pozície. Cítil, že tam bola láska a spolupatričnosť, ktoré boli potom aj súčasťou stretnutia. Tieto nežnejšie city sa ale vyjadrovali najmä mimo konferenčných stretnutí. Cítil smútok, že dôvera sa nepreniesla do týchto stretnutí.

Rodrigo Carazo prehovoril značne vášnivo:

Chcem trvať na niečom veľmi dôležitom. Úplná úprimnosť vládla v mojej malej skupine pri všetkých problémoch. Nebola tam diplomatická reč. Jasnosť vládla v politických témach. Boli sme občas aj hrubí a pre mňa bolo ťažké to prejavovať. Ľudia sú zmesou srdca a rozumu. V našej skupine som sa vzdal názoru, že keď rozprávame, prehrávame. (Čo znamená, že ak vyjadríme skutočné city, niekto iný môže nad nami zvíťaziť tým, že to zneužije.) Tento postoj z malej skupiny tu evidentne nie je toto dopoludnie. Hovoríme jazykom hypotéz: predpokladajme toto, predpokladajme tamto. Zistil som, že tento druh myslenia pôsobí negatívne, pokiaľ ide o vypracovanie riešení. Je mi jasné - prepáčte moju aroganciu - že chcem mier. Nechcem, aby Contras alebo Sandinas vyhrali. Chcem *mier*. Nemám žiadne oficiálne postavenie, nemám žiaden dôvod, aby som bol ticho, pokiaľ ide o intervenciu zo strany ktorejkoľvek krajiny. Ale poslednú noc, ako to povedal L., bola medzi nami ľudská vôľa hľadať alternatívy v realitách Strednej Ameriky. Prosím vás všetkých, tu prítomných, informujme sa navzájom o alternatívach v Strednej Amerike. Ale nedovoľme, aby sme sa navrátili späť na naše predošlé pozície, na naše predošlé stanoviská. Majme v sebe dostatok ľudskosti, aby sme boli divákmi, ktorí nechajú ich (krajiny Strednej Ameriky) to všetko vykonať.

Potom prehovoril človek z Nikaragui:

Som presvedčený o tom, že *sú* možnosti. Predtým, než som sem prišiel, som si myslel to isté. Potvrdilo sa mi tu, že je možné, aby veľké mocnosti počúvali malé krajiny a *tým* sa prekonávala nedôvera. Jestvuje *hodne nedôvery* aj pomimo ekonomických a politických problémov. Dúfam, že nikto z nás nebude prispievať k tejto nedôvere. *Skutočne* jestvuje možnosť rozprávať a riešiť problémy Strednej Ameriky. (Spontánný potlesk v skupine.)

Mnohí ľudia vyjadrovali od tejto chvíle, aký veľký význam mal pre nich tento zážitok. Jeden Američan povedal, že ho duchovne povzniesol proces. Cítil, že zo sedení nezmizla všetka láska a starostlivosť. Muž z Filipín, ktorý zamýšľal odísť skôr, zostal, hoci mal inde povinnosti. Odchádza s nádejou, že Filipínci budú profitovať z takejto skúsenosti. Toto tu je stretnutie srdca a mysli. Povedal, že to bol pre neho veľmi hlboký osobný zážitok. Hovorca z Mexika zdôrazňoval dve témy, ktoré boli pre neho dôležité: po prvé, právo určovať vlastný osud, právo krajiny určovať vlastnú formu vládnutia; po druhé, urobilo na neho dojem, že v klíme, ktorá sa vytvorila, sa dosiahlo hlbšie porozumenie. Zhromaždenie bolo v sobotu večer skutočne na človeka zameraným, hoci si ho facilitovali sami a to urobilo dojem na muža z Kostariky. Poznamenal som: „Sedel som tam väčšinou potichu a

udiali sa prekvapujúce veci. Porozumenie, ktoré sa dosiahlo, nebolo možné predikovať alebo vopred očakávať. Facilitatívnu klímu sme vytvorili my všetci. Myslím, že máme dôvod gratulovať nám všetkým, ale skutočná skúška príde neskôr.“ Muž so súfistickým pozadím zdôraznil, že mier tu nebol ničím vonkajším, mier sa stal *zážitkom*. Nastalo nové, individuálne a kolektívne porozumenie.

Palestínčan povedal, že žiarlil na túto konferenciu. Požadoval, aby tí, ktorí usporiadali túto konferenciu, sa pokúsili zorganizovať podobnú dielňu s PLO a Izraelčanmi.

Vysoký vládny úradník zo Strednej Ameriky povedal, že mal mnoho pochybností pokiaľ ide o možnosť úspechu metód, ktoré sme využívali. Myslel si, že pracovať bez agendy znamená neporiadok, a bol veľmi pochybovačným. Teraz si ale myslí, že sme mali pravdu. Cíti, že metódy boli úspešné. Výsledky sú lepšie než očakával. Urobili na neho veľký dojem kontakty, ktoré sa utvorili medzi Američanom a Nikaragujčanom. Je presvedčený, že mier začína *vnútri* každého z nás. Musíme sa pokúsiť zlikvidovať nedôveru, ktorá nás separuje.

Žena zo západonemeckého parlamentu povedala, že sa tu hodne naučila. Dúfa, že to bude môcť využiť doma. Patrí k mierovej strane, ale keď sa zúčastnila jedného z ich stretnutí, mala dojem, že to bola vojnová strana. Nikdy sa nezúčastnila stretnutia ako bolo toto, napriek želaniam mnohých členov jej strany. Dúfala, že sa jej podarí preniesť tento proces domov. Povedala, že Nemecko, štyridsať rokov po skončení druhej svetovej vojny, je ešte stále okupovanou krajinou. Dúfa, že sa stanú nezúčastnenou krajinou. Strana zelených chce dosiahnuť jednostranné a bezpodmienečné odzbrojenie od vlády. Povedala, že Strana zelených je jedinou stranou radikálneho pacifizmu: „Musíme byť prvými, ktorí to *zastavia!*“

Rodrigo Carazo priniesol posolstvo, ktoré napísal a prihlasovalo sa ku Contadora procesu. Dúfal, že jednotliví členovia budú ochotní podpísať toto posolstvo. (Dielňa ako organizácia nevydala žiadne posolstvo.) Posolstvo možno poslať do Luxemburgu, kde sa má skupina Contadora stretnúť s EHS a pokúsiť sa dosiahnuť politickú a ekonomickú dohodu.

Američan hovoril o tom, že základný humánny aspekt dielne by sa mal vyslovovať šeptom. Mier nie je tam vonku, ale tu, v našom vnútri. Deštruktívne ego potreby možno prejavíť aj v mierových aktivitách. To ich môže zničiť. Našou jedinou nádejou je postaviť sa tvárou v tvár voči obrovským prekážkam, ktoré pred nami stoja. Napríklad, on sám cíti enormnú nádej z rozhovorov, ktoré mal s mužom z Nikaragui. Uvedomuje si však, že pred ním stojí dlhý bolestný proces práce a rozhovorov. Lutoval, že prítomných nebolo viac konzervatívcov z vlády. Pre neho to bol nádherný zážitok.

Palestínski členovia priniesli v tomto momente dve nádherné izraelské vázy plné kvetov. Jedna bola pre Rodriga Carazu a jedna pre mňa. Požiadali o modlitbu za Arabov a Izraelčanov, aby sa mohli pozrieť do zrkadla a objaviť, že sú bratia.

Stretnutie sa skončilo dohodou, že sa poobede neformálne stretneme a večer bude veľká skupina.

TLAČOVÁ KONFERENCIA

Stretnutie s tlačou sa uskutočnilo v luxusnej štvrti v budove, ktorú banka zreštaurovala ako konferenčné centrum. Novinári boli z rakúskych a nemeckých novín. Medzinárodná tlač, bohužiaľ, nebola schopná prísť, pretože oznam sa vydal príliš neskoro.

Jedenásť ľudí bolo prítomných. Rodrigo Carazo a ja sme tam boli ako spoluriaditelia projektu. Karl Vak ako reprezentant banky. Okrem toho tam boli účastníci z Kostariky, Hondurasu, Salvadoru, Nikaragui, Venezuely, Švédska, Spojených štátov a Rakúska, reprezentovaného Dr. Vakom. Salvadorčan, ktorý musel zakrátko odletieť, si pripravil vystúpenie. Nepoznal som vopred jeho obsah. Ostatných desať účastníkov hovorilo o dielni pozitívne. Karl Vak, ktorý sa zúčastnil iba úvodného sedenia v piatok a posledného stretnutia v pondelok dopoludnia povedal, že tieto dve stretnutia boli ako noc a deň. Prvé bolo preplnené napätím a v druhom bola nálada skutočne bratská. Účastníčka zo Švédska navrhla, aby Komisia Spojených národov pre budovanie dôvery, ktorá sa stretáva každý rok v Štokholme, využívala na svojich sedeniach ten istý na človeka zameraný prístup. Dúfala, že nás pozvú, aby sme facilitovali ich prácu. Američan a Nikaragujčan rozprávali o väzbách, ktoré si medzi sebou vytvorili počas dielne. Hovorili o tom, že sa plánujú znova stretnúť v Paríži, aby pokračovali v dopracovaní plánov, ktoré chcú odovzdať svojim vládam.

Bola to prvá príležitosť zhodnotiť výsledky konferencie. Všetci prítomní cítili, že dielňa bola užitočným zážitkom a to bolo povzbudzujúce. Novinové správy zachytili túto pozitívnu stránku. Dielňa sa nazvala „nezvyčajným politickým a psychologickým experimentom“. Vyzdvihovalo sa, že na človeka zameraný prístup by mohol byť „katalyzátorom dlhotrvajúceho mierového procesu a mal by sa aplikovať aj na iné politicky explozívne svetové zóny“.

ZÁVEREČNÉ SEDENIE

Skupina sa opäť stretla v pondelok večer, hoci už viacero členov odišlo domov. Stretnutie obsahovalo tri dôležité prvky. Účastníci naďalej vyjadrovali pozitívne názory na to, čo dielňa pre nich znamenala. Mal som pocit, že sa málo úsilia venovalo pokusom dostať na povrch možné negatívne city. Druhým prvkom bola prezentácia správy, ktorú spomenul Rodrigo Carazo dopoludnia - posolstvo podporujúce Contadora proces, ktoré sa ponúkalo ľuďom na podpísanie. Tretím prvkom bola deklarácia Johna Vasconcellosa potvrdzujúca užitočnosť prístupu zameraného na človeka pri znižovaní napätia na konferencii s rovnakou možnosťou v iných oblastiach medzinárodných kríz. Stretnutie skončilo mnohými nežnými objatiami a nádejou na stretnutie v budúcnosti.

Bolo jasné, že pre väčšinu účastníkov to bol veľmi významný a užitočný zážitok. Vieme aspoň o jednom človeku, ktorý mal veľmi negatívne pocity, pokiaľ ide o dielňu. Som si istý, že ich muselo byť viac. Pokúšame sa namáhavo zhromaždiť všetky údaje, ktoré by poskytli úplný obraz. Ale podstatné je to, že na stretnutí sa dosiahol podstatný pokrok v naplnení cieľov, ktoré si táto dielňa postavila. Napätia sa zredukovali. Komunikačné linky sa otvorili. Bol tam zážitok mieru.

O TÝŽDEŇ NESKÔR

Nasledujúce mesiace budú skutočným testom dielne. Význam, ktorý mala pre účastníkov je obsiahnutý v liste, napísanom osem dní po skončení dielne. Nasledujú úryvky z listu.

Ďakujem Vám za veľmi dôležitú skúsenosť! Domnievam sa, že výsledok tých štyroch dní je úžasný, premenil hostilitu na dôveru. Želám si, aby Vaša metóda sa využila v mnohých mierových úsiliach.

Váš spôsob, akým ste sa so mnou stretli, zmenil môj život. Môj drahý starý otec mi zvykol hovoriť, aby som sa „neospravedlňoval za to, že som“. Hovorieval to vtedy, keď som zastával nekonvenčné názory. Ale to už bolo dávno. Keď ste povedali „Neospravedlňujte sa!“ tým skutočne úprimným spôsobom, cítil som sa akceptovaný taký, aký som.

Myslel som si, že už skutočne nie je nič, čo by som naozaj chcel robiť. Život sa mi teraz zdá byť plný širokých vyhlídk. Cítim, že som v poriadku taký, aký som. Ak si to ľudia nemyslia, v skutočnosti ma to netrápi. Moje emócie sú blízke môjmu uvedomovaniu. Mám vrelé city voči väčšine ľudí, dokonca aj voči tým, ktorých som nemal rád.

Samozrejme, že si uvedomujem, že môže ísť o určitý druh eufórie, ale vzrastá vo mne pokojný šťastný pocit. Čítam Vašu knihu a poskytuje mi veľkú radosť!

Odpovedal som „celkom“ na otázku v dotazníku pre účastníkov, ako užitočný bol pre mňa zážitok z dielne. Teraz, po týždni, by som neváhal odpovedať „extrémne“!

Všetky komentáre neboli favorizujúce. Ďalší účastník, ktorý mi napísal niekoľko dní po ukončení dielne, bol sklamaný zo zloženia skupiny. Málo tam bolo mocných, najmä zo Spojených štátov. Sedeniam sa tiež ušlo kritiky. Bolo tam „málokedy konzistentné smerovanie diskusie ... Nikdy nám nebolo jasné, či máme prediskutovávať predmet, alebo osobné postoje; obe veci sú v poriadku, ale ...“.

Veľká väčšina považovala dielňu za veľmi pozitívny zážitok, ale niektorí boli sklamaní. Vyplýva to z informácií, ktoré máme dosiaľ k dispozícii.

CHYBY A SKLAMANIA

Dovoľte mi obrátiť pozornosť k niektorým nedostatkom, ktoré sme si uvedomili. Medzi sponzormi (UP a CSP) bola nedostatočná komunikácia a neadekvátne vzájomné porozumenie. To bola jedna z ťažkostí pri príprave dielne a pokračovalo to aj počas konania dielne. Vzdialenosť sťažovala, aby sme boli v blízkom kontakte. Prišli sme z rôznych kultúr, s rôznymi spôsobmi myslenia a to pridalo k nedostatkom našej komunikácie. Myslím, že obe stránky podcenili príspevok, ktorý ten druhý urobil pre dielňu.

Naši tlmočníci, ktorí tak skvele slúžili vo veľmi ťažkých situáciách, nám umožnili uvedomiť si, že pre kultúrne rozdiely a rozdiely v našom rešpektovaní protokolu, sme sa často dotkli ľudí z iných kultúr.

Pravdivé je, že tím facilitátorov sa nedostatočne kontaktoval s inými účastníkmi. Bolo to v dôsledku situácie, v ktorej nebolo možné vyhrať. Dôležité bolo, aby si náš tím udržoval dobrú vzájomnú komunikáciu. Naše zjednotenie pomáhalo zjednotiť skupinu. Dôležité bolo, aby sme si vzájomne slúžili ako podporná skupina v novej a vyzývajúcej situácii. Stretávali sme sa skoro ráno a tiež na konci dňa, po sedeniach malých skupín. Naše možnosti kontaktu s účastníkmi počas raňajok a večere sa preto zmenšovali. Je možné, že mnohým sme sa z tohoto dôvodu javili vzdialení. Nevideli sme možnosť ako odstrániť tento nedostatok.

Administratíva vlády Spojených štátov nebola prítomná na dielni a to bolo najväčším sklamaním. Pracovali sme na tom veľmi ťažko, najmä s pomocou Johna Marksa. Boli sme schopní získať súhlas od mnohých - zo Štátneho departmentu bol jeden účastník istý a jeden ďalší pravdepodobný, prísť mal ďalší významný vládny činiteľ a niekoľko blízkych poradcov Reaganovej vlády. Vedeli sme o tom, že jeden člen vlády bol veľmi entuziasticky naladený na dielňu a tešil sa na ňu. A predsa, len niekoľko dní pred tým, ako mala dielňa začať, všetci členovia americkej administrácie a poradcovia odriekli účasť bez vysvetlenia. Bolo to najnešťastnejšou vecou v procese dielne.

DÔVODY EFEKTÍVNOSTI

Dielňa bola úspešnejšia, než sme sa nádejali. Aké sú príčiny tohoto úspechu? Podľa mňa jestvuje viacero dôvodov. Niektoré možno pripísať nám, iné boli zapríčinené čisto okolnosťami, alebo šťastím. Stručne uvediem niekoľko prvkov, o ktorých si myslím, že prispeli k dosiahnutým výsledkom.

1. Celková myšlienka, na ktorej bola dielňa postavená, bola zdravá a vhodná. Spočiatku bolo cieľom zredukovať medzinárodné napätia pozvaním vodcov vplyvujúcich na politiku a utváranie verejnej mienky. Tí sa mali stretnúť na dielni facilitovanej na človeka zameraným spôsobom. Tento cieľ sa vyvíjal a menil, stával sa špecifickejším a komplexnejším. Napokon bolo cieľom: zamerať sa na jednu oblasť napätia, na Strednú Ameriku; pozvať významných ľudí a to nielen z krajín, ktorých sa to týka, ale aj z iných národov, ktorí sa zaujímajú o mier; uskutočniť stretnutie na mieste, kde budeme čo najmenej vyrušovaní; stretnutie by malo byť súkromné, neoficiálne, „nepracovné“, dôverné; využiť tím facilitátorov so skúsenosťami v prístupe zameranom na človeka a v práci so skupinami, v ktorých sú odlišujúce sa, antagonistické a dokonca aj hostilne stránky.

Ukázalo sa, že nastal čas pre realizáciu celej tejto schémy cieľov. Môžeme tak súdiť podľa intenzívneho a širokého záujmu, ktorý ciele vyvolali.

2. Vybrala sa dobrá téma: „Výzva Strednej Ameriky“. Ide o kritickú medzinárodnú situáciu, v ktorej však ešte ľudia sú ochotní spolu hovoriť a nie je tak zamrznutá do rigidity ako východo-západná konfrontácia. Mali sme šťastie, že Mierová univerzita trvala na tejto téme. Spočiatku sme pomýšľali na dielňu bez témy, ale to by nepriťahlo dôležité osobnosti.

Téma bola nečakane hodnotná pre facilitovanie procesu. Zacieľovala interakcie a preto tu neboli žiadne malichernosti okolo malých tém, ktoré sa často vyskytujú na dielňach. Téma sa týkala života a smrti v stredoamerických krajinách. Interakcie boli preto vždy vážne svojím obsahom a do sedení sa nevniesli takmer žiadne vedľajšie záležitosti. Téma nás držala pohromade, mala zjednocujúci vplyv.

3. Mali sme šťastie na spoluorganizateľa. Celosvetové kontakty umožnili prezidentovi Carazovi dať dokopy, napriek mnohým prekážkam a jednému obdobiu zúfalstva, významnú skupinu osobností s vysokým statusom zo Strednej Ameriky, Latinskej Ameriky a európskych krajín.

Táto skutočnosť, že išlo o vysokopostavenú skupinu s vplyvom na medzinárodnú politiku a s vplyvom na utváranie národnej a svetovej verejnej mienky, dodala dielni na význame. Podobne úspešná dielňa, ale s ľuďmi bez zvláštneho statusu, by mala menší dopad. Táto skupina bude mať asi značný dosah v rôznych častiach sveta.

4. Prístup k dielni nebol experimentálny. Bolo to niečo, čo sme mnohokrát vyskúšali vo veľmi odlišných skupinách ako aj v skupinách s hostilnými a antagonistickými stránkami. Preto tím vo všeobecnosti vedel, čo môže očakávať a nespánil sa pri žiadnych nadmerných intelektualizáciách alebo zmätkoch na počiatku dielne. Skúsenosť sa, povedané inými slovami, vyplatila.

5. Tím facilitátorov bol vynikajúci. Pretože už spolu pracovali, pretože mali do činenia s ostrými rozdielmi, hnevom a rozhorčenosťou, nezľakli sa len tak ľahko. Ich dôvera v skupinu a skupinový proces bola hlboká. Bola to nesmierne ťažká dielňa. Priveľa ľudí nemalo ani potuchy o skupinovom procese, ktorý pomáhali iniciovať. Bola ťažká aj preto, že mnohí účastníci hlboko nedôverovali druhým účastníkom, alebo názorom, ktoré reprezentovali. Skupina bola sofistická a zvyknutá hovoriť na verejnosti, takže mnohorakými spôsobmi facilitovali sami seba. Možno povedať, že to nebola demonštrácia na človeka zameraných postupov; bola to demonštrácia na človeka zameraného spôsobu bytia tímu facilitátorov, ktorý pomohol vytvoriť klímu. (V skutočnosti niektorí účastníci, ktorí boli oboznámení o skupinovej dynamike boli dosť sklamaní, že ja a tím sme „nedemonštrovali“ na človeka zamerané techniky.)

6. Prostredie bolo vynikajúce pre takúto dielňu. Nemohlo byť lepšie. Bolo to skutočné ústnanie, bez vyrušovania, v malej dedine, ubytovanie bolo veľmi pohodlné, jedlo vynikajúce, obsluha dobrá, takže nič nerušilo účastníkov v ich spoločných stretnutiach.

Banka a projekt preplatili náklady všetkým účastníkom. Boli preto hosťami a nie účastníkmi platicami vložné. To azda pomohlo a preto nebolo kritiky na ubytovanie, jedlo, časový rozvrh, alebo tím - takáto kritika sa zvykne často objavovať.

7. Zvolili sme presné množstvo štruktúry. Či išlo o dobrý odhad, alebo šťastie, ťažko povedať. Veľká skupina dopoludnia a vopred určené malé skupiny popoludní poskytli ľuďom pocit bezpečia. Sedenia boli ešte ďalej štruktúrované, pretože mali tému. Toto spoločné zacielenie dodávalo skupine zjednotenosť, ktorú by inak nemala. Myslím si, že to bolo správne množstvo štruktúry, pretože sa vôbec nedohadovalo či nenaťahovalo ohľadne programu, času a formátu, čo sa často na dielňach stáva. Na naše počudovanie sa ani nediskutovalo o fajčení či nefajčení. Fajčiari jednoducho odišli ku dverám vtedy, keď si chceli „zapáliť“. Bez toho, aby sa táto záležitosť niekedy prediskutovala.

8. Médiá boli absolútne vylúčené a to sa ukázalo ako múdra voľba. Ľudia boli ľahšie sebou v malých skupinách a aj vo veľkej.

9. Niektorí účastníci museli považovať za šokujúce, že tu nebola žiadna agenda. Určite to považovali za čudný postup. Naša predošlá skúsenosť nám jasne vravela, že skupina si bude postupne hľadať svoje vlastné osobné a kolektívne agendy. Tento názor sa potvrdil aj v Ruste. Múdrosť tejto voľby bola príjemne potvrdená jedným dôležitým účastníkom.

10. Mnohé z vyššie uvedených prvkov prispeli k tomu, že my všetci - tím facilitátorov, administratívny tím, hotelový personál, účastníci - sme boli úspešní pri vytváraní klímy, v ktorej bolo možné slobodne vyjadrovať negatívne aj pozitívne city. Utvorenie takejto klímy je extrémne subtílny proces. Tím facilitátorov v tom zohral veľkú úlohu, ale k vytvoreniu takejto klímy sa pripojili mnohí účastníci. Dôležité je poznamenať, že tu bol dostatok slobody na využitie iných spôsobov podporovania skupinového procesu. Napríklad, boli tam ľudia, ktorí využívali iné postupy na znižovanie napätia a na negociáciu riešenia konfliktov. Tieto postupy sa nepoužili v samotných sedeniach dielne, ale v neformálnych zhromaždeniach mimo regulárnych sedení.

11. Naše šťastie, že sme boli v Rakúsku počas osláv Heurigenu je posledným prvkom. Nemožno pochybovať o tom, že tento starodávny zvyk pomohol vybudovať bližšie vzťahy. Naša oslava Heurigenu prišla presne v pravú chvíľu dynamiky dielne. Bola to jedna z okolností, ktoré pomohli urobiť z Rustu nezabudnuteľnú udalosť.

V tomto momente nemožno vysloviť žiadne uzávery. Urobili sme prvý krok. Vytvorili sme precedens. Treba len dúfať, že nasledovať budú ďalšie na človeka zamerané dielne, vystavané na základoch a poučené zo zhromaždenia v Ruste.

30. VO SVETE SOVIETSKEHO PROFESIONÁLA

„Si strašne ctižiadostivý. Nemám ťa rád!“

„Spolu so ženou hodne bojujeme.“

„Váš riaditeľ nám vyfúkol niekoľko miest!“

„Klameš!“

„Myslím, že ťa (Carl) podplatili, aby si to povedal!“

„Nikto neocení, ako ťažké je byť učiteľom.“

„Som skoro úplne odcudzený od svojho syna z prvého manželstva.“

„Neviem, kto som, skutočne.“

„Mám rád tichú ženu, ktorá mi bez reptania navarí. Žartujem, samozrejme.“

„Iba na nich žiarlite!“

„Domnievam sa, že nikto z nás skutočne nehovorí ako to cíti.“

Tieto výroky sa vybrali z prvých sedení dvoch intenzívnych dielní. Kde sa tieto skupiny uskutočnili - v Kalifornii, Brazílii, Taliansku? Nie, boli to dve skupiny profesionálov - psychologov, vzdelávateľov, výskumníkov - ktoré sa uskutočnili v Moskve a Tbilisi, meste na juhu Sovietskeho zväzu.¹

Ako sa to celé udialo? Bol v tom veľký kus intenzívnej a premyslenej prípravy, ako to často býva. Ruth Sanfordová vedela, že by som sa chcel stretnúť so skupinami v Sovietskom zväze. Vedela, že Francis May z Asociácie humanistickej psychológie hovorí po rusky, má mnoho ruských kontaktov a už zorganizoval americko-sovietske výmeny. Po jeho neúspešnom hľadaní sa náhodou stretli v Moskve, kde bola na cestách. Okamžite začali plánovať cestu nás troch do Sovietskeho zväzu. May potom vynaložil veľa úsilia, ktoré vyústilo do pozvania z Ministerstva školstva. Podporoval ho Dr. Alexej Maťuškin, požadujúci, aby Carl Rogers, Ruth Sanford a Francis May uskutočnili semináre v Moskve a Tbilisi - všetky výdavky budú na sovietskej pôde hrazené. Toto pozvanie malo dátum 3. júna 1986 a pracovnými dňami boli dvadsiatyriaty september až pätnásť október 1986. Ruth spolu so mnou poslala starostlivo pripravený plán o tom, čo by sme chceli robiť. Išlo najmä o intenzívne päť alebo šesťdňové dielne blízko každého mesta, pozostávajúce maximálne z tridsiatich vybraných jednotlivcov. Po nich by nasledovali verejné stretnutia so všetkými, ktorých to bude zaujímať. Témy navrhli Ústav všeobecnej a pedagogickej psychológie, ktorého bol Dr. Maťuškin riaditeľom², a my. Dôraz sa bude klásť na humanistické vzdelávanie, individualizované vyučovanie, na metódy podporovania tvorivosti. Ťažké nám bolo uveriť, že tieto posledné dve témy si želali sovietski zástupcovia, ale bolo tomu tak.

Myšlienka dielne mimo mesta s ubytovaním, bola pre Sovietov úplne cudzia. Napokon sme sa dohodli na štvordňovej dielni v každom meste s tým, že účastníci sa zaviazu zúčastniť sa všetkých sedení počas týchto štyroch dní.

VEREJNÉ STRETNUTIA

Intenzívne skupiny boli našou najvyššou prioritou, ale niektoré verejné stretnutia si zaslúžia pozornosť. Prvé zorganizoval Dr. Maťuškin v auditóriu svojho ústavu a zúčastnilo sa ho trisťopäťdesiat ľudí. Štyridsať až päťdesiat ľudí, ktorí sa do auditória nezmesťli, zostalo vo vedľajšej miestnosti. Spolu s Ruth sme sa rozprávali spôsobom, na ktorý sme si zvykli. Rozhovor pritom preskakoval medzi nami. To všetko tlmočili do ruštiny Dima a Irina, naše spoľahlivé tlmočičky.

Vysvetlili sme možnosť demonštrácie terapeutického interview a dav bol tým potešený. Ruth vybrala počas krátkej prestávky klientku spomedzi dobrovoľníkov a ja som uskutočnil interview. Nebolo to jednoduché. Anglicky hovoriaca klientka a ja sme sedeli na scéne, každý z nás mal mikrofón. Tlmočička stála za každým z nás

¹ AUTOROVA POZNÁMKA: Toto je spoločná správa, napísaná Carlom Rogersom a Ruth Sanfordovou. Správu zväčša napísal Carl Rogers, ale my obaja (Carl a Ruth) sme k nej prispeli. *Journal of Humanistic Psychology*, Vol. 27, No. 3, Summer 1987, 277-304.

² Nič úplne nekorešponduje v Spojených štátoch s rôznymi ústavmi v Sovietskom zväze. Sú to vedecké doplnky univerzitného systému a vlády. Slovo *veda* je veľmi dôležité v Sovietskom zväze. Ale chápe sa odlišne ako v Spojených štátoch. Zdá sa mi, že každá rigorózna akademická práca je „vedecká“. Určite, že rozvoj teórie je tiež vedecký. Zdá sa, že empirický výskum nemá takú vysokú prioritu ako v Spojených štátoch, ale v istom rozsahu ho tieto ústavy tiež vykonávajú.

a každý výrok sa tlmočil do ruštiny. Všetko sa to zdalo byť tak umelé, že je ťažké uveriť ako intenzívne a hlboké takéto interview dokáže byť. Klientka hovorila o svojich ťažkostiach s manželom, jej sedemnášročným synom a napokon o svojom vzťahu s matkou. Hoci je už zrelá žena, stále sa cíti závislá na matke, obáva sa jej, bojí sa jej vzoprieť. Dokáže si dobre poradiť vo väčšine oblastí života, ale keď vstúpi do jej domu - kde jej matka žije - je takmer úplne stuhnutá a paralyzovaná. Obáva sa, že exploduje. Snažil som sa byť chápacím spoločníkom, keď explorovala svoje vzťahy a seba. Ku koncu interview napokon začala uvažovať o slobodnom vyjadrení svojich citov vo vzťahu s matkou.

Publikum sa zaujímal o mnoho vecí, ktoré sa udiali v interview. Kládli otázky o mne, klientke, o komentároch a interpretáciách. Musel som chrániť klientku pred prihorlivými a „hlbokými“ interpretáciami.

Dopoludňajšie sedenie trvalo od 10,00 do 13,00. Popoludňajšie od 15,00 do 18,00 a pozostávalo najmä z odpovedí na otázky, ktoré boli svojou povahou veľmi rôznorodé.

Ďalšie verejné stretnutie sa uskutočnilo na Moskovskej univerzite, kde bolo asi deväťsto poslucháčov, študentov a učiteľov. Demonštrácia interview im opäť poskytla pocit z na klienta zameraného/na človeka zameraného prístupu k terapii. Bola to príležitosť zažiť, v zastúpení, mocný dopad empatickeho, akceptujúceho počúvajúceho. Tentokrát to bolo dosť obtiažne interview so ženou, ktorá si naliehavo žiadala radu. Cítila smútok, pretože necítila lásku voči osemnášročnej dcére. Chcela odo mňa „predpis“. Bola sklamaná, keď sa jej očakávania nenaplnili. Až na konci diskusie, keď odchádzala zo scény, povedala: „Myslím, že teraz už viem, čo sa vo mne deje“.

Po prestávke bola príležitosť na dialógy. Žiadali sme iba o ústne otázky, ale ľudia trvali na posielaní písomných otázok. Zostala pred nami kopa asi stovky otázok, ktoré sme nestihli zodpovedať. Toto množstvo otázok naznačovalo intenzívny záujem. Tieto otázky sa neskôr preložili a analyzovali. Boli to dobre informované, seriózne, vyzývajúce a skúmajúce otázky, týkajúce sa teórie a jej limitov. Boli tam otázky o bezpodmienečnom pozitívnom prijímaní, o naplnení osobných potrieb terapeuta až po rolu náboženstva v terapii.

Stretili sme sa dohromady s takmer dvomi tisíckami ľudí v Moskve, hoci mnohí z nich sa zúčastnili niektorých akcií viackrát.

ČO SME ZISTILI

Pokúsím sa zhrnúť niektoré postoje a situácie, ktoré sme zažili na verejných stretnutiach aj v malých skupinách.

Zistili sme enormný záujem o humanistickú psychológiu a o prístup zameraný na klienta/na človeka. Znalosť mojej práce bola široká. Keď som sa spýtal publika na univerzite, koľkí z nich čítali aspoň jeden článok, alebo kapitolu knihy odo mňa, aspoň 85 percent z nich zodvihlo ruku. Keď sme boli hosťami u jednej profesorky v jej dome, ukázalo sa, že učí na študenta zameraným spôsobom (s obvyklými ťažkosťami). Jej manžel, matematik, bol fascinovaný mojím článkom o empatii a preložil ho do ruštiny. Publikovali ho v štandardnej ruskej učebnici obsahujúcej kapitoly od mnohých významných psychológov z rôznych kultúr.

Zistili sme, že v Moskve aj Tbilisi sa štúdie, ktoré sme poslali mesiace dopredu, študovali a prediskutovali v špeciálnych seminároch, vytvorených za tým účelom. Mnohé články sa preložili do ruštiny a v Tbilisi do gruzínčiny. Zistili sme, že v ústave Dr. Maľuškina bol silný záujem o publikovanie mojej najnovšej knihy *Sloboda učiť sa pre osemdesiate roky*, v ruskom preklade.

Našli sme hodne osobnej otvorenosti vo veľkých publikách a aj v malých. Boli ochotní vyjadriť skeptické a negatívne postoje, ako aj podporujúce. Takmer všetky otázky a komentáre preukazovali starostlivé zváženie a dobré vedomostné pozadie. Našli sme hodne osobnej vrelosti a pohostinnosti. Dostali sme mnoho darov, mnohé s venovaním, ktoré jasne vychádzalo zo srdca.

Zistili sme niektoré podivné sovietske zvyky a maniere. Napríklad, takmer všetko je v ZSSR *veľkou vecou*. Objednať jedlo, zorganizovať stretnutie, rozhodnúť sa, ktorým autom ísť, to všetko je záležitosťou dlhých a vášnivých diskusií. Ďalším objavom bolo, že časové rozvrhy a plány, ktoré sa zdali byť jasné a definitívne, sa veľmi často menili na poslednú chvíľu z úplne nejasných dôvodov. Z viacerých narážok a nepriamych vyjadrení sme si uvedomili, že politika sovietskej hierarchickej byrokracie je ešte komplikovanejšia než obdobná politika v Spojených štátoch.

Pravdepodobne najdôležitejšou vecou, ktorú sme zistili je, že profesionáli, s ktorými sme sa skontovali - a to boli ľudia, ktorých sme prišli spoznať - boli až neuveriteľne podobní svojim proťajškom v USA. Majú veľmi podobné problémy, témy, ktoré sa ich dotýkajú, nádeje, ktoré majú do budúcnosti, osobné aspirácie.

ČO SME PRINIESLI

Fran May priniesol znalosť hovorovej ruštiny, čo bolo neoceniteľnou, excelentnou vecou pre naše kontakty. Priniesol znalosť sovietskeho života a spôsobov, a schopnosť vyjednávať plány. Ruth a ja sme priniesli množstvo vecí. Azda najdôležitejšou bolo to, že sme priniesli koherentnú teóriu psychoterapie a jej aplikácií do vzdelávania, manažmentu a riešenia konfliktov. Priniesli sme našu dlhú skúsenosť zo spoločnej práce, s veľkými aj malými skupinami. Vo veľkých skupinách sme boli navyknutí na spoločné vystupovanie, odpovedanie všetkých druhov otázok a reagovanie na komentáre. Mali sme aj skúsenosť s organizovaním, uskutočňovaním a komentovaním demonštračných terapeutických interview.

Priniesli sme skúsenosť facilitátorov malých skupín, vnímavých na negatívne aj pozitívne city, nasmerované voči inštitúciám, jednotlivcom alebo nám. Sme zvyknutí umožniť skupine vyvinúť sa svojim vlastným smerom a prúdom tak, že skupina postupne preberá moc do svojich rúk. Priniesli sme ochotu pokúsiť sa žiť na človeka zameraným spôsobom bytia v našom vzájomnom vzťahu, v našom vzťahu ku skupinám (veľkým aj malým) a v našom vzťahu s jednotlivcami z týchto skupín. Priniesli sme ochotu byť separátnymi ľuďmi, mať medzi sebou rozdiely, dopĺňať a podporovať jeden druhého. Priniesli sme trpezlivosť. Niekedy sa mi zdalo, že to bol najdôležitejší „tovar“, ktorý sme mali. Ochota čakať počas rozprávania, ticha, nadávania, nejasností - ochota čakať na to, že proces sa rozvinie vlastným tempom.

Priniesli sme ochotu vyjadriť trvalejšie city ako naše vlastné, nie ako obvinenia, alebo komentáre o iných ľuďoch. Vyjadril som v jednu chvíľu pocit šoku z toho, čo účastníci jeden druhému robili. Opíšem to neskôr. Ruth už nemohla udržať svoje city posledné dopoludnie jednej z intenzívnych skupín. Otvorila sedenie tým, že od predošlého dopoludnia si stále viac uvedomuje, ako ju skupina takmer úplne ignoruje. Na verejných veľkých stretnutiach sa cítila akceptovaná ako človek a súkromne za ňou prišli mnohí aj z tejto skupiny. Nežiadala o uistenie alebo sympatiu a nepotrebovala slovnú odpoveď. Chcela dať na známosť, že má mozog, ktorý si váži, že má city a odmieta, aby to všetko ignorovali. Bolo to kultúrne očakávanie, že pozerali na muža ako na autoritu? Odpoveďou bolo dlhé ticho, po ktorom nasledovala starostlivo zvažovaná a niekedy náruživá diskusia o vzťahoch medzi mužmi a ženami. Jediná takáto diskusia, ktorú sme zažili v ZSSR.

Napokon sme priniesli našu ochotu adaptovať sa natolko, nakoľko to len bolo možné voči vyjadreným potrebám našich hositeľských inštitúcií a jednotlivých osôb. Táto ochota však mala svoj limit. Museli sme tvrdošijne trvať na tom, aby sme si ochránili nejaký čas pre odpočinok a relaxáciu. Inak by naši hostitelia vyplnili každú bdelú chvíľu rozvrhnutou prácou, alebo zdvorilými pozvaniami.

PROCES V INTENZÍVNYCH SKUPINÁCH

Žiadali sme, aby v intenzívnych skupinách nebolo viac ako tridsať ľudí. Podľa našich skúseností je vo väčších skupinách ťažké rozvinúť osobnú intenzitu a hĺbku, ktorá je vhodná v intímnej skupine. Dr. Maťuškin prišiel pred prvým stretnutím moskovskej intenzívnej skupiny takmer so slzami v očiach. Bol to strašne ťažký výberový proces. Stiahol to napokon dolu na štyridsať ľudí, ale nevie ako to skrátiť ešte viac. Nakoniec sme súhlasili so štyridsiatimi. Dr. Maťuškin prečítal na verejnom stretnutí mená týchto štyridsiatich ľudí. Bolo vidno úsmevy radosti a sklamané reptanie.

Keď sme vošli nasledujúci deň do miestnosti malej skupiny, bolo tam prinajmenej štyridsaťpäť ľudí. My sme boli piati (Fran, Ruth, ja a dve tlmočičky), takže päťdesiat ľudí skutočne neprijemne preplnilo miestnosť. Dozvedeli sme sa, že niektorí ľudia, ktorých mená boli na zozname „stáli za dverami“ (fráza, ktorú sme ten deň počuli znova a znova). Pomerne veľký počet tých, ktorí boli v miestnosti, si jednoducho pretlačil cestu dnu.

Ukľudnili sme sa (myslím) a s Ruth sme otvorili prvé sedenie krátkym úvodným komentárom. Zdôraznil som najmä, že hoci my, Maťuškin a ďalší, sme aktívne zostavovali skupinu, teraz to je *naša* skupina. Nie je to Carlova a Ruthina skupina. Dúfame, že sa nám podarí zintegrovat' kognitívne a zážitkové, osobné a profesionálne. Dúfal som tiež, že budeme schopní umožniť ľuďom byť vnútorne silnejšími. Skončil som tým, že skupina nájde a uskutoční vlastné smerovanie.

Pochybovali sme, či bude skupina schopná vyjadrovať city na prvom stretnutí. Nemuseli sme sa obávať! Málokedy, ak vôbec niekedy, som počul také osobné urážanie, takú útočnú hostilitu zacielenú osobne voči prítomným členom skupiny. Boli tam obvinenia z nefér zaobchádzania. Bol tam odpor voči tým, ktorí si prerazili cestu dnu. Bol tam pocit, že niektoré skupiny boli diskriminované. Bol tam silný pocit, že niektorí ľudia by sa mali vyhodit' von a najmä muž, ktorý priniesol melón ako mierovú ponuku. Naznačoval tým, že si je vedomý, že nebol na zozname, ale chcel na ňom byť. Bol tam silný pocit, že nikto, koho meno sa verejne čítalo, by nemal zostať vonku. Padali návrhy a protinavrhy, útoky a protiútoky. Občas to vzrástlo do crescenda kričaných obvinení, návrhov a otázok.

Dr. Maťuškin, ktorý zodpovedal za zoznam, začal cítiť, že by nemal byť členom skupiny kvôli svojmu postaveniu. Takže bolo úplne na skupine, aby určila svojich členov. Ruth naznačovala silné želanie, aby skupina bola malá. Ja, s mojím mäkkým srdcom, som cítil, že by sme sa snád' mohli adaptovať na viac než štyridsať ľudí, s ktorými sme pôvodne súhlasili. Dozvedeli sme sa neskôr, hoci sa k tomu vtedy nikto nevyjadril, že tento rozdiel, tento „antagonizmus“ medzi dvomi facilitátormi, bol subjektom značného záujmu účastníkov. Niektorí pociťovali, že sme to vopred naplánovali, aby sme vyprovokovali ďalší konflikt v skupine.

Jeden muž povedal po hodinách ťahaníc, že sa vzdáva svojho miesta, aby umožnil účasť niekomu inému. Dvaja ľudia, ktorých mená sa verejne prečítali, sa vpustili. Dve ženy odišli. To však nezastavilo rozhorčenosť, ktorá pokračovala celý deň.

Hádka bola tak rozhorčená a hlasná, že s Ruth sme mali málo príležitostí odpovedať. Len máločo bolo možné prejavovať formou empatickeho porozumenia. Trpezlivosť, akceptovanie a neochota hodnotiť alebo urobiť rozhodnutia za skupinu - to boli naše základné príspevky do skupiny. Navrhol som, aby sme boli chvíľu potichu, kým sa v ten deň rozideme. Jeden skúsený profesionál nám koncom dňa povedal, že toto dohadovanie sa bude pokračovať, až kým nedáme znamenie, aby skončilo. Bolo podstatné, aby sme vyslali nejaký signál, že by s tým mali skončiť. Moje vlastné pocity boli takéto - ak si skupina v noci zväží, že majú štyri dni, ktoré môžu byť spolu a že môžu celé štyri dni stráviť dohadovaním sa, ak si to budú želať, tak zmenia smerovanie sedenia.

Druhý deň začal dramatickou zmenou klímy. Ľudia o všetkom v noci premýšľali. Nepáčilo sa im čo jeden druhému robili. Nepáčilo sa im, že by mali stráviť celý čas dohadovaním sa o členstve v skupine. Deň sa preto strávil oveľa osobnejším zdieľaním, hoci táto téma občas nakrátko vzplanula. Začali sa pokusy o skutočné vzájomné počúvanie, hoci ich bolo iba niekoľko. Ak jednotlivec vyjadril nejaký osobný problém, rodinný problém, alebo starosti týkajúceho sa jeho samotného, v jednom prípade to boli negatívne cesty voči niekoľkým členom skupiny, väčšinou nastala záplava reakcií. Takmer vždy to boli skúmajúce vyšetrovania, dogmatické a hodnotiace interpretácie, intelektuálne analýzy, kritické hodnotenia alebo osobné útoky. Ako sme spomenuli v predošlej časti, začal som byť tak zdesený spôsobom, akým títo ľudia - poväčšine terapeuti - jeden s druhým zaobchádzali v zjavných snahách byť nápomocnými, že som napokon explodoval s mojimi citmi. Povedal som, že ak človek vyjadrí niečo osobné, je vystavený skupine, je zraniteľný a je to veľmi riskantný zážitok. Cítil som, že v takých situáciách je človek oveľa citlivejší na útok, než ak je zaštipovaný za svojimi zvyčajnými obranami. A práve vtedy, keď jednotlivci takto vystavili seba, skupina bola najsurešia interpretáciami, prešetrovaním a negatívnymi hodnoteniami. Bol som *zhrozený* tým čo sa dialo a povedal som to. Môj výbuch bol prijatý dlhým tichom. Neskôr bolo jasné, že mal silný dopad.

Mnohé ich osobné problémy mali vzťah k veľkému počtu rozvodov. To začalo byť zrejme počas druhého dňa. V tejto vzdelanej a sofistikovanej skupine to je podobné ako v Spojených štátoch. Jedna žena rozprávala o tom, ako spolu s manželom pracovali na zlepšení a trvalejšom charaktere ich vzťahu. Určite bola výnimkou. Takmer každý hovoril „Keď som opustila prvého manžela“; „Mám problémy s mojím dieťaťom v druhom manželstve“; „Ak opustím moju druhú manželku“. Hovorilo sa o neistote a odcudzení od detí z predošlého partnerstva; ťažkosti udržať si vzťah s vlastnými deťmi, ak sú vzdialené; rušivosti zo strany bývalých manželiek a svokier - celá paleta takýchto vecí.

Jedna učiteľka v skupine (v skutočnosti bola riaditeľkou a aj učiteľkou) povedala, že by mala rada interview so mnou pred skupinou. Vzali sme si stoličky a dali ich oproti sebe. To však bolo všetko, kam sa interview dostalo. Ledva sa na mňa pozrela a vybuchla voči skupine. Hovorila o tom, akí sú psychológovia neužitoční, ak prídu do jej školy. Učitelia potrebujú radu, ale ju nedostanú, alebo nie je užitočná. Okrem toho, psychológovia nedeceňujú, čo to znamená byť učiteľom. Porozprávala o tom, ako vymaľovali jednu triedu. Vošla tam a zistila, že deti dávali ruky a aj nohy na čerstvo vymaľované steny, aby na nich zanechali svoje odtlačky. Rozprávala ako zobrala študentov na výlet do polí. Dvaja z nich odišli do lesa s chlapcom, ktorý žil v lese. Spôsobilo to veľký strach, že sa študenti stratili. Chrlila zo seba sťažnosť za sťažnosťou. Cez to všetko začínalo byť zrejme, ako má deti rada. Nie je znechutená týmito problémami, je hrdá na to, že jej škola bola považovaná niektorými ľuďmi za „slniečny azyl“, pretože dovolila veľkú slobodu. Predstavila seba ako toho najinovatívnejšieho a silne na deti reagujúceho vzdelávateľa, ktorý sa pokúša vytvoriť atmosféru slobody pre deti. Ale ak niekto vyslovil ocenenie jej práce, okamžite ho zavrátila. Celá situácia bola zábavná. Čas od času som sa pokúsil zastaviť túto záplavu, ale bol som úplne neúspešný. Išla sem, aby bola vypočutá a bola! Nebolo pochybností o tom, že ju ľudia počúvali. Začali lepšie chápať čo to znamená byť učiteľkou nadaných detí, ktoré majú svoju hlavu, detí vzdelaných rodičov. (Ukázalo sa, že je riaditeľkou experimentálnej školy pri Maťuškinovom Ústave pedagogickej psychológie.)

TROJICE

Zdalo sa, že skupina je tretí deň ráno pripravená na niečo odlišné. Navrhli sme empatický zážitok a vysvetlili sme, čo tým myslíme. Skupina bola zmätená, ale zaujímalo ju to. Navrhli sme, že to budeme demonštrovať v strede skupiny. Prvý dobrovoľník povedal, že bude pozorovateľ. Nieкто prišiel dobrovoľne ako klient a ďalší menej ochotne súhlasil byť terapeutom. Navrhlo sa, aby klient hovoril o probléme, ktorý sa ho skutočne týka, aby to nebolo hranie rolí. Tento klient hovoril o tragickom odcudzení medzi ním a jeho deťmi. „Terapeut“ nebol veľmi nápomocný a predsa nastalo hlboké uvoľnenie. Roly sa otočili a pozorovateľ sa stal klientom a klient sa stal terapeutom. Ľudia začali chápať o čo ide. Zdalo sa, že sa im to celkom pozdáva. Práve vtedy nastala obedňajšia prestávka.

Hrádze záplavám sa otvorili poobede, keď sa vytvorili trojice. (To platí aj pre tbiliskú skupinu, odkiaľ vyberieme niektoré príklady.) Jeden muž jednoducho utopil terapeutku a pozorovateľku, obe boli mladšie než on, v záplave svojej zloby, rozhorčenia a v kritike svojej dcéry. Zaobchádzal s nimi podobne ako so svojou dcérou. Nedokázali zastaviť tento vodopád. Všetkým sa im zdalo, že málo sa dosiahlo v tomto výleve, ktorý trval dlhú dobu.

Ďalší muž - jeden z najracionálnejších, najlogickejších a najteoretizujúcejších jednotlivcov v skupine - začal byť úplne osobný. Rozprával o odlišných problémoch, ktoré mal s každou zo svojich dvoch dcér. Zdal sa byť úplne iným človekom, keď rozprával na osobnej úrovni.

Jedna žena vyliala von svoje pocity z raných obmedzovaní svojimi rodičmi. Hovorila štyridsať minút, úplne ignorovala pätnásťminútový limit, ktorý sa stanovil pre celý rozhovor.

Terapeuti nemali v mnohých prípadoch žiadne zručnosti. Neboli zvyknutí na počúvanie bez hodnotenia. Ich odpovede boli plné rád, vlastných osobných zážitkov, interpretácií správania. Bolo to všetko možné, ale nie empatické počúvanie, ktoré sa pokúšali praktikovať. Bolo zrejmé, že byť skutočne vypočutým, bez hodnotenia, je v Sovietskom zväze azda ešte vzácnejšie ako v Spojených štátoch. Rovnako bolo zrejmé, že ľudia priamo hladovejú po tom, aby boli vypočutí takí akí sú, bez hodnotenia alebo interpretácií. Zážitok v trojiciach sa zdal byť veľmi hodnotným. Poskytol poučenie pre všetkých. Uvedomili si, že hoci čítali o počúvaní, hovorili o ňom, v skutočnosti to nikdy *nerobili!*

S postupom skupinovej práce vychádzali na povrch mnohé hlboké témy. Diskutovalo sa o smrti, umieraní a či sa má človeku umožniť, aby zomrel - či to je vôbec niekedy vhodné. Riaditeľ ústavu v Tbilisi otvorene diskutoval o svojich administratívnych praktikách. Chcel byť humanistický, ale cítil, že vie príliš málo o tom, ako to robiť. Jeho kolega a podriadený bol k nemu veľmi otvorený. Zdalo sa, že to je dobrý a rozvíjajúci sa vzťah. Ako som naznačil, hodne sa diskutovalo o manželských zlyhaniach. Občas sa vyjadrovala ľútosť nad tým, čo sa stalo a starosti o to, čo sa deje s deťmi.

MENIACE SA SCHÉMY

Niekoľko stručných opisov môže naznačiť zmeny u niektorých účastníkov.

Marína, psychologička, strávila hodne zo svojho profesionálneho života ako verná pomocníčka iných. Hovorila s určitým jasavým triumfom o tom, čo sa jej prihodilo v trojici a po nej. Cítila, že po prvý raz vo svojom živote ozajstne akceptovala seba ako separátneho a jedinečného človeka. Rozprávala v posledný skupinový deň o tom, ako sa stretla so sebou. Naplno roztvorila náruč, keď zdravila seba: „Ahoj, Marína!“ Jej gesto naznačovalo novú schopnosť lietať po svojom. Opúšťala tým hniezdo, v ktorom žila toľké roky.

Zážitok Leny bol podobný a zároveň odlišný. Marínin proces zmeny možno pričítať skupine a najmä jej zážitku v trojici. Lena identifikovala zdroj svojej zmeny v spôsobe bytia jedného z facilitátorov. Tento rozdiel je dôležitý. Je jedným z aspektov atmosféry v skupine, ktorý možno ľahko prehliadnuť. Lena povedala posledný deň so slzami v očiach: „Nebola to terapia, čo sa dialo v skupine. Bolo to *bytie* s *vami* počas týchto štyroch dní. Teraz viem, že život má zmysel. *Môj* život má zmysel.“ Bola to ona, kto prvý deň povedal: „Cítim beznádejnosť. Nikto mi nemôže pomôcť, ani ja sama“.

Je pracujúca žena, tesne po štyridsiatke, dobre funguje v práci ako psychologička, má dobré vzťahy s kolegami a svojou rodinou. Ale žila s vnútorným zúfalstvom. Cítila, že život by mal mať väčší zmysel než dáva každodenná rutina a napĺňanie očakávaní a potrieb iných ľudí. Nemohla nájsť cestu, tak ako mnoho iných ľudí v skupine (najmä ženy), ako si uvedomiť čo len malé naplnenie, po ktorom túžila - nejakú radosť a zmysel života.

Muž, ktorý vyplavil zlobu na svoju dospelú dcéru, prehovoril na poslednom sedení. Dcéra ho predošlý deň požiadala, aby jej niečo nakúpil, ale zabudol na to. „Toto ráno pri raňajkách som sa jej ospravedlnil, že som na to

zabudol. Dnes cez obed som jej to nakúpil a priniesol domov. Poďakovala sa mi a usmiala sa na mňa - prvý raz po rokoch.“ Cítil, že tento úsmev bol dobrým znakom pre ich vzťah.

Júlia mala prísneho otca, dôstojníka, ktorý venoval svoj život „Veci“. Starne, nemá sa dobre a horúčkovo píše, aby presadil „Vec“. Cíti, že nie je tak úspešný ako chcel. Myslí si, že Júliin záujem o psychológiu je úplný nezmysel. Zahrnuje ju často výčitkami za toto bláznovstvo. Končí to vždy veľkým bojom. Porozprávala mu o dielni. Vysmial to opäť ako najhlúpejší nezmysel. Cítila sa tentoraz nezávislejšie a stála na svojom bez bojovania. Uvedomila si, že je sklamaný starý muž. Sklamaný zo seba, pretože neurobil viac pre „Vec“. Sklamaný z nej, pretože sa vydala iným smerom. Naraz k nemu pocítila súcit. Neopustila ho s hnevliivými slovami, ako bolo jej zvykom. Prešla na druhú stranu stola a pobožkala ho pred odchodom z domu.

Riaditeľ ústavu povedal, že hneď nasledujúci deň po dielni začne s novým administratívnym prístupom. Bude ľuďom dávať *návrhy* a nie *priказы*.

Muž s vysokým statusom priviedol na záverečnú party svoju manželku. Oznamil počas večere, že chce, aby jeho manželka vedela, že bol značne ovplyvnený diskusiou o vzťahoch medzi mužmi a ženami. Nezaobchádzal s ňou ako so seberovnou, nepodporoval jej kariéru ako si zaslúžila. Chce, aby vedela, že si to želá v budúcnosti zmeniť.

Jedna žena prehovorila v posledných hodinách dielne o svojej skúsenosti. Povedala, že v prvý deň bola veľmi skeptická, či sa niečo udeje. Ľudia sa navzájom príliš dobre poznali. Bola tam nedôvera. Bola si istá, že v skupine nikdy neprehovorí. Otravovala sa druhý deň natoľko, že sa rozhodla odísť, ale dako zostala. Tretí deň, keď sa konala demonštrácia trojíc, zistila, že sa naplno ponorila do klientových citov, skutočne počúvala, hoci sama nebola v trojici. Bola udivená intenzitou svojho počúvania. Nič pre ňu nejestvovalo, okrem klientovho vnútorného sveta. Bola však veľmi neochotná, akonáhle mal každý participovať v trojiciach. (Vzal som ju za ruku a pomohol som jej nájsť ďalších dvoch členov, s ktorými si mohla sadnúť.) Potom, keď bola na rade a mala byť klientkou, zistila, že vylieva zo seba svoje city viac než štyridsať minút. Hovorila o svojom detstve, ako bola rodičmi inhibovaná, aby neplakala a mnohé ďalšie city, ktoré sa v nej skrývali. Keď to skončilo, cítila, že bola opäť, po rokoch, schopná plakať. „Bol to ten najnádhernejší zážitok v mojom živote“, povedala, keď hovorila o sebe v trojici. Štvrtý deň pocítila, že sa stáva novým človekom, že bola schopná nanovo sa stretnúť so svetom vlastným jedinečným spôsobom.

Toto sú vzorky malých, bezprostredných, ale významných a symbolických zmien v správaní a postojoch, ktoré sme videli aj počas posledných dní dielni.

Jeden človek „stál mimo“ na každej dielni. V Moskve to bol muž, ktorý zastával dôležité postavenie. Veľmi jasne povedal slovne, ale najmä svojím telesným postojom, že je vzdialený od procesu. Sedával až do posledného sedenia s prekríženými rukami, nadradený a odmietajúci to, čo prebiehalo. Ale na poslednom sedení sa zdalo, že sa genuinne pripojil ku skupine. Na stretnutí s Vedeckou radou, po skončení skupiny, vyslovil jeden z najsilnejších výrokov o solídnej podstate skupinového procesu a jeho efektoch.

Jeden brilantný mladý muž nahlas vyslovoval v Tbilisi svoj skepticizmus a odpor počas celých štyroch dní. Zjemnel na poslednom stretnutí a jasne si želal byť naplno členom skupiny. Darčeky, ktoré nám dal a osobné výroky po dielni dokazovali, že to malo na neho veľký vplyv.

Ruthin kontakt s týmito mužmi bol prvkom, ktorý navodil zmenu. Prišla k nim cez prestávky a pomimo sedení. Rozprávala sa s nimi spôsobom, ktorý preukazoval rešpekt voči nim ako ľuďom a ochotu akceptovať ich negatívne city voči skupine. Tento rešpekt im poskytol možnosť, ktorú potrebovali, aby sa mohli naplno zapojiť do procesu.

NEKOLKO VŠEOBECNÝCH POZOROVANÍ

Zdá sa mi, že účastníci boli často k sebe dosť necitliví. Bola tu jedna pozoruhodná výnimka. Ak ktorýkoľvek účastník hovoril zo srdca, alebo so skutočnými viscerálnymi citmi, zavládlo ticho a každý napäto počúval. Jeden muž rozprával o smútení, ktoré zažil pri návšteve bratovho hrobu na cintoríne. Spýtal sa sám seba: „Som to skutočne ja, kto *smúti*, alebo iba hrám rolu dobrého člena rodiny a *konám*, akoby som smútil?“ Mohli by ste počuť špendlík padnúť na zem. Na druhej strane, ak niekto vyslovil intelektuálne myšlienky o skupine, hovoril, prečo bol skeptický voči skupinovému procesu, alebo interpretoval niekoho správanie, často bolo možné pozorovať šepot medzi dvojicami alebo malými skupinkami. Len keď sa niečo hovorilo z hĺbky, tak tam bolo intenzívne počúvanie.

Ruth študovala výroky, ktoré si poznamenala počas sedenia. Všimla si ďalšiu črtu našich sedení. Zistila určitú „stratenosť“ v najhlbších osobných výrokoch, najmä v Tbilisi. Išlo o silné rodinné väzby, alebo kultúrnu črtu? Žartovanie prevládalo v spoločenských situáciách v Gruzínsku. Pod povrchom prevládal pocit, že život by

mal byť niečím viac. Bolo cítiť hlboké zúfalstvo, či sa to niekedy nájde - zádumčivá, hlboko premýšľavá kvalita. Táto téma sa objavovala znova a znova.

„Viem, aký by som chcel byť, ale cítim sa bezmocný a nedokážem sa zmeniť.“

„Chcem od života dostať viac, ale neviem ako.“

„Som sklamaná a bolí ma môj vzťah s dcérou (opakovane u ďalších so synom, otcom, matkou), ale zdá sa mi nemožné to zmeniť.“

„Cítim, že nikto mi nedokáže pomôcť, ani ja sám.“

„Nemá význam o tom hovoriť. Nikdy sa nedokážem zmeniť.“

„Nikto tu mi nedokáže ničím pomôcť.“

„Je to osud? Nemôžem si zvoliť, ako si povedal, či sa chcem zmeniť a rásť.“

„Som vláčená osudom. Myslite si, že je to tak?“

Päť ľudí z ôsmich tu citovaných, povedalo skupine v priebehu tretieho alebo štvrtého dňa, že sa dozvedeli niečo o svojom želanom self, alebo že sa ich vzťahy zmenili.

Moskovská a tbiliská skupina boli úplne odlišné, tbiliská skupina začala oveľa pomalším tempom. Avšak dramatický kontrast medzi prvými a poslednými dňami bol evidentný v oboch skupinách. Výroky boli štvrtý deň v skupinách hodne slobodné. Účastníci mali oveľa viac schopností vzájomného počúvania. Pocit skupinového zjednotenia sa prežíval aj verbalizoval.

PARTY

Prekvapujúce udalosti, so značnými tajnosťami a šepotom, nastali na záver moskovskej aj tbiliskej skupiny koncom štvrtého dňa. Ruth a mne povedali, aby sme si chvíľu odpočinuli. Bude malá party, alebo, ako nám povedali v Tbilisi, budeme mať malú „gruzínsku terapiu“. Rozumeli sme tým víno. Na konci čakania sme boli uvedení v oboch prípadoch do úplne zmenenej miestnosti. Boli tam stoly, ktoré sa prehýbali jedlom; bolo tam štyridsaťpäť miest na sedenie; nastali prípitky, dávali sa darčeky (často veľmi osobné), ľudia predniesli reči, vzájomne sa objímali. Bola to záplava dobrej vôle a náklonnosti. Nielen ku nám, ale každý ku každému. Ľudia sa láskyplne lúčili. Niektoré prípitky sa na oboch miestach dotýkali mieru, nádeje na lepšie porozumenie medzi našimi krajinami, nádeje na pokračujúce výmeny.

Ako premýšľam o zážitkoch z týchto intenzívnych skupín, zdá sa mi, že nastolené témy boli veľmi podobné tým, ktoré nastolili obdobné skupiny v Spojených štátoch, Brazílii, Mexiku, Japonsku, Poľsku, Maďarsku, Taliansku a Spojenom kráľovstve. Udivuje, koľko je v tom spoločného. Našli sme v každej kultúre, v ktorej sme pracovali jeden prvok - a tu by som obzvlášť pripojil k iným krajinám Južnú Afriku - hlad po hlbšej a osobnejšej komunikácii. Našli sme túžbu byť akceptovaným ako skutočný človek, ktorý má skutočné problémy. Byť akceptovaným ako jedinečné individuum s hodnotou a významom.

Sovietske skupiny sa vyhýbali určitým témam. Napätie medzi mužmi a ženami bolo úplne evidentné v správaní, vtípoch a aj ďalšími spôsobmi. Nediskutovalo sa o tom otvorene s výnimkou Tbilisi. Ruth tu nastolila túto otázku, pretože sa týkala jej samotnej.

Politika v úzkom slova zmysle bola ďalšou témou, ktorej sa nikdy nedotklo. Nikdy nenastala otvorená diskusia o systémoch vládnutia alebo o niečom podobnom. Iba raz za celý náš pobyt jedna žena povedala: „Nič takého by sa nemohlo prihodiť v Sovietskom zväze“. Reagovala tým na Američana, ktorý prezentoval osobný problém. Ďalšia Ruska ju okamžite prerušila. Povedala: „To nie je pravda. Moja situácia je presne taká.“

Ako som už uviedol, o politike v úzkom slova zmysle sa nediskutovalo. Často sa však vyjadrovala úprimná túžba po väčšom dialógu, lepšom porozumení medzi našimi národmi. Vyjadrovali sa mierové nádeje, názor, že vojne sa treba vyhnúť za každú cenu.

O DVA DNI NESKÔR - STRETNIETIE S VEDECKOU RADOU

Jeden z bezprostredných dôsledkov moskovskej skupiny bol tak prekvapujúco extravagantný, že si vyžaduje detailnejšiu správu.

Dr. Maťuškin nám povedal, že by chcel zaradiť do nášho plánu stretnutie s Vedeckou radou. To je prestížna skupina - členovia Akadémie vied a iných ústavov - ktorá slúži niečo ako správna rada pre tento ústav. Majú veľký vplyv na podporu jeho práci, takže sa ho to hodne dotýka. Želal si, aby sme im podali správu o tom „čo sme dosiahli“. Povedal som mu, že každá správa, ktorú by sme podali, bude nevyhnutne skreslená. Ak si želá skutočné dôkazy, mal by požiadať členov intenzívnej dielne o ich negatívne ako aj pozitívne zhodnotenie zážitku.

Tento návrh sa zapáčil Dr. Maťuškinovi. Pozvali sme ho na záverečné chvíle dielne, aby sme mu poďakovali za jeho úsilie, s ktorým všetko pripravil. Dal tam na zváženie túto myšlienku. Povedal, že ak by sme sa mohli uvoľniť zo svojej práce, sme všetci pozvaní zúčastniť sa stretnutia s Vedeckou radou o dva dni. (Zasadania Vedeckej rady sú vždy otvorenými stretnutiami.) Všetci by mohli, ak by si želali, hovoriť o svojich skúsenostiach.

Keď nadišlo stretnutie, videli sme, že mnohí účastníci skupiny sú prítomní. Bolo to úctyhodné publikum. Členovia prezídia významných vedcov sedeli v prednom rade. Auditórium bolo naplno obsadené tristo päťdesiatimi ľuďmi, ktorí chceli počuť o dielni. Dr. Maťuškin otvoril zasadanie. Povedal, že on, Ruth a ja sme sa zhodli v tom, že najlepšie bude opýtať sa účastníkov na ich skúsenosti. Požiadal tých, ktorí chceli hovoriť, aby obmedzili svoje vystúpenia na päť až desať minút. Ak si želali prehovoriť, mali napísať na kúsok papiera svoje meno a tituly. Tajfún papierikov sa nahnul okamžite na pódium. *Tridsať* účastníkov dielne chcelo prehovoriť! Dr. Maťuškin povedal, že ženy majú tie isté práva ako muži. To zodpovedá štýlu práce v intenzívnej skupine, a preto vyzve najprv muža a potom ženu. Deväť členov dielne prehovorilo a hovorili celkovo hodinu a pol. Dvadsaťjeden veľmi frustrovaných členov, ktorí chceli prehovoriť, nemohlo. Títo deväť členovia prichádzali jeden po druhom k pódiumu. Rozprávali energicky a výrečne, bez ospravedlňovania sa a váhania. Bolo jasné, že chceli povedať tomuto dôstojnému publiku čo pre nich dielňa znamenala. Ich vyjadrenia boli veľmi presvedčivé, týkali sa osobných aj profesionálnych aspektov ich zážitku.

Magnetofón sa umiestnil pred Dimu, našu tlmočnicu, a tak sa zachytila väčšina výrokov. Materiál je natoľko bohatý, že si žiada plnú citáciu, ale to je samozrejme nemožné. Možno citovať niektoré výroky prvých dvoch rečníkov. Prvým bol psychiater. Povedal, že prišiel na dielňu ako psychoterapeut. Mal z toho dosť obáv. (Bol veľmi skeptickým členom na prvých sedeniach.) Čítal o mojej práci, ale naučil „sa oveľa viac než z čítania kníh. Táto skupina nám umožnila získať tak mnoho - oveľa viac, než sme očakávali. Táto skúsenosť s nami zostane navždy.“ Pokračoval: „Humanistická psychológia: Je to veda? Je to vedecký prístup, alebo nie? Rogersov príchod je veľmi dôležitý pre humanistickú psychológiu a výskum.“ Dodal veľmi osobne: „Nedokážem nájsť správne slová, pretože veľká časť mňa je stále prítomná v atmosfére tej miestnosti, kde sme sa spojili v našej práci.“

Druhým hovorcom bola žena. „Mám také silné reakcie. Túžila som po tom, aby som vám to povedala. Začala som pracovať včera s klientmi a zistila som, že aplikujem tento prístup. Bolo to pre mňa, ako profesionálku veľmi dôležité. Naučila som sa, že klienti alebo priatelia nechcú vašu radu, vašu interpretáciu. Pred dielňou som bola niečím ako detektív, pokúšajúci sa vyšetrovať, nájsť za tým ležiace dôvody pre ten alebo onen čin. Ale potom na dielni som *ja* bola klientka. Naučila som sa, že nie je dobré, ak vás vypočúva detektív. V skutočnosti som nepočúvala. Uvedomila som si, že to znamená mnoho byť vypočutým. Nechcem nájsť nejaký teoretický model. Chcem len počúvať, poskytnúť moju pozornosť. Viem, že to znie obyčajne, ale chcem, aby ste si uvedomili, čo cítim. Nemala by som s druhými zaobchádzať ako s objektmi, ktorým sa chceme pokúsiť vnútiť pomoc. Predtým som zakladala moju prácu na myšlienke, že ľudia, ktorí ku mne prichádzajú po pomoc, sú niečím vinní. Ak sa cítia vinní a my tento pocit posilníme, to im nepomôže.“

„Pracovala som včera s jednou ženou a pokúšala som sa pochopiť jej bolesť, cítiť jej city. To veľmi pomohlo. Povedala mi, že bijava svoje dieťa. Predtým by som bola rozhorčená, ale tentoraz som počúvala a chápala. Odchádzala a povedala mi, že to bolo po prvý raz v živote, čo cítila, že ju niekto pochopil. Naučila som sa, že je dôležité byť v koži druhého človeka. Predtým som poznala teórie. Teraz sme sa to naučili zvnútra.“

Dr. Maťuškin zavolať ďalšieho človeka, muža a ten povedal: „Budem nazývať ľudí krstnými menami, pretože to je zvykom v humanistickej psychológii“. Saša, ďalší rečník, povedal: „Sú to len dva dni po zážitku a ešte stále som účastníkom. Som psychológ a nie psychoterapeut. Poznal som Rogersovu teóriu, ale toto bol proces, v ktorom *sme* boli osobne zaangažovaní. Neuvedomoval som si, ako to aplikovať. Chcel by som vám povedať niekoľko dojmov. Prvým bola efektívnosť tohoto prístupu. Bol to proces, v ktorom sme sa všetci učili. Po druhé, tento proces sa pohyboval bez motora. Nikto ho nemusel viesť alebo riadiť. Bol to samovyvíjajúci sa proces. Bolo to ako Čechovov príbeh, kde netrpezlivo čakali pianistu a piano začalo samo hrať. Po tretie, spôsoby Carla a Ruth na mňa urobili veľký dojem. Najprv som pociťoval, že sú veľmi pasívni. Potom som si uvedomil, že to je ticho porozumenia. Po štvrté, chcel by som spomenúť prenikanie tohoto procesu do môjho vnútorného sveta. Najprv som bol pozorovateľ, ale potom to absolútne zmizlo. Nebol som iba obkolesený týmto procesom, ja som bol do neho absorbovaný! Bol to pre mňa objav. Začali sme sa hýbať. Nepoznával som ľudí, ktorých som poznal už dlhé roky, pretože dovtedy som nevidel ich city. Po piate, uvedomil som si svoju neschopnosť kontrolovať prúd citov, prúd procesu. Moje city sa pokúšali zaodiť do mojich slov. Ľudia niekedy vybuchovali; niektorí dokonca plakali. Bola to rekonštrukcia systému percepcie. Napokon by som chcel spomenúť vysoké zručnosti Carla a Ruth, spomenúť ich tichá, ich hlasy, ich pohľady. Bola v tom vždy nejaká odpoveď. Bol to veľký fenomén, veľký zážitok.“

Profesor povedal: „Chcem hovoriť ako vedec.“ Hovoril o tom, aký dojem na neho urobila teória a princípy ležiace za prístupom zameraným na človeka. „Tieto zákony ľudskej komunikácie, objavené v Amerike, prekvapujúco fungovali v našej situácii.“ O niečo neskôr zdôraznil ďalšiu vec. „Máme pokušenie myslieť si, že toto

je niečo, čo prináleží iba Rogersovi, ale to nie je pravda. My sa tiež dokážeme skoncentrovať na štyridsaťpäť minút. Dokážeme byť efektívni vo vytváraní terapeutickej atmosféry, dokážeme si uvedomovať negatívne ako aj pozitívne city.“ Položil dôraz na to, že hovorí o „našich *klientoch* - nie našich *pacientoch*!“ Povedal tiež, že „by rád spomenul veľký príspevok týchto dvoch ľudí k nárastu vzájomného porozumenia medzi našimi krajinami. Je dobré vedieť, že za oceánom sú ľudské bytosti, ktoré majú voči nám vrelé city.“

Ďalšia prehovorila žena. „Bolo to pre mňa užitočné osobne. Ale čo s tým teraz? Ako umožniť ľuďom byť sebou? Zažili sme jasny spôsob. Zažila som veľké zmeny v sebe. Videla som na vlastné oči, že je možné, aby ľudia dokázali byť *ozajstnými*. Jestvuje psychologická esencia, vnútorné self, ktoré utvára individuálnu osobnosť.“ Neskôr dodala: „V skupine boli ľudia, ktorých som poznala roky. Ale iba teraz, po štyroch dňoch, cítim, že ich poznám. Začali sme konfliktom - konfliktom, ktorý jestvoval ešte predtým, než sme boli v skupine. Predtým sme jeden druhého ignorovali a naše konflikty *neodchádzali*.“

Školský psychológ „si sprvoti myslel, že Rogers nič nerobí a ľudia mali pocit - „Rob niečo!“ Uvedomil som si však, že tento spôsob, neanalyzujúci, neadministrujúci, je lepší.“ Dodal: „Dielňa mi pomohla vyriešiť si niektoré vážne problémy, pred ktorými som stál ako praktický psychológ. Napríklad, veľmi všeobecný konflikt medzi deťmi a učiteľmi. Milujem deti, ale nemal som rád učiteľov. Teraz chcem spoznávať učiteľov a spolupracovať s nimi.“ Videl, ako sa v skupine riešia konflikty a to „bolo skutočné, nebola to hra“.

Ďalší rečník: „Ruth, Fran a Carl sú po týchto štyroch dňoch so mnou a sú mojou rodinou. Tento zážitok zmenil moje zaobchádzania s ľuďmi. Vnáša to teóriu do každodenného života. Nie je to technika; je to spôsob bytia. Nie je to magické. Možno to pochopiť a zopakovať vytvorením určitých podmienok, ktoré nazývame klíma. Tento prístup sa predtým v našej spoločnosti nikdy neaplikoval. Je to pre nás nové. Tradičné skúsenosti nám znemožňovali empaticky počúvať. Potom sme však začali dávať nabok hodnotenia a ticho nám umožnilo koncentrovať sa na city iných ľudí. V tichu sme sa učili aj od seba. Naučil som sa, že terapeut je expert len v učení sa ako nasledovať klienta.“

Žena bola poslednou hovorkyňou: „Ťažko sa mi hovorí, ťažké je podeliť sa o tento veľký emocionálny zážitok. Mali sme terapiu. Nepracovali sme ako profesionáli, ale ako ľudské bytosti. Ak zaobchádzate s človekom ako s ľudskou bytosťou, nepokúšate sa interpretovať, potom sa vám otvorí. Najprv sa pokúšate jeden druhého presvedčiť, navzájom sa hodnotiť. Kričali sme jeden na druhého! Potom ľudia začali náhle hľadiť na svoje problémy. Tento zážitok ostane v nás navždy, až do konca našich dní. Nie je to iba metóda. Je to spôsob bytia.“

DLHODOBÉ VÝSLEDKY

Teraz ešte nemáme ako zhodnotiť dlhodobé výsledky. Ale máme niekoľko kanálov, cez ktoré dúfame, že získame správy. Irina, asistentka Dr. Maľuškina, nám sľúbila poslať správy o každej späťnej väzbe, ktorú získa z moskovskej intenzívnej skupiny. Obzvlášť som zvedavý na správy o demonštračnej klientke na univerzite, ktorá sa zdala byť z interview sklamaná. Domnievam sa, že časom sa u nej objavia zmeny v správaní.

Francis May bude v Moskve aj Tbilisi ešte niekoľko týždňov po skončení dielni. Snáď bude schopný poskytnúť nám ďalšie údaje. Je jasné, že skutočný dopad intenzívnych dielni nebude viac mesiacov známy. Budeme sa však snažiť zhromaždiť informácie, aj tie najnáhodnejšie.

POD POVRCHOM

Drobné rozhovory naznačovali, že sme žili vo vysoko kontrolovanej spoločnosti. Človek s určitým statusom nám povedal: „Veľmi rád by som vás pozval k sebe domov, ale nejde to a nanešťastie vám to nemôžem vysvetliť.“ Ďalší jednotlivec v súkromnom rozhovore: „Nenávidím systém, ale prosím vás, naisto to nikomu tu nepovedzte.“ Ďalší: „Hodnoty sa stále menia, s každým novým vedením. Rodičia nevedia čo povedať svojim deťom, pretože situácia a hodnoty sa menia. Potrebujeme niečo stabilnejšie, čoho sa možno pridržať. To môže byť dôvodom súčasného záujmu o náboženstvo.“ Ďalší: „Každý vie, že niečo vážne je tu zlé. Dokonca aj vládni činitelia vedia, že niečo je zlé. Nevieme, čo vyrieši krízu.“ Treba zdôrazniť, že tieto poznámky vychádzali z veľmi malého počtu ľudí, s ktorými sme sa kontaktovali. Ľahko možno preceniť ich význam, pretože zapadajú do amerického stereotypu chápania ruskej situácie.

Na druhej strane sme pociťovali, že účastníci cítili veľkú slobodu, keď hovorili o svojom rodinnom živote a problémoch, o svojich osobných a profesionálnych témach. Nikdy sme nezaznamenali u nikoho starosť o to, že by mohli byť v skupine informátori. Zdalo sa nám, že majú značnú slobodu vyjadrovania, ale táto sloboda vyjadrovania sa pohybuje v istých limitoch.

POROVNANIE S INÝMI HOSTAMI

Porozprávali nám o návštevách rôznych významných psychológov v Sovietskom zväze v posledných rokoch. Zvyčajne mali jednu alebo dve prednášky a potom odišli. Postupne sme si začali uvedomovať mnohé výrazné diferencie medzi našou návštevou a návštevami iných psychológov.

V prvom rade sme neustále testovali vedeckú psychologickú hypotézu. Netestovali sme ju však v laboratóriu, ale v živote. Stručne povedané, hypotézou bolo, že *ak* jestvujú určité podmienky (všetky definovateľné, aj merateľné), *potom* nastane definovateľný proces s charakteristikami, ktoré možno opísať. Navyše, ľudia mohli pozorovať svojimi očami, ušami a cítiť vo svojich zážitkoch, potvrdenie alebo vyvrátenie tejto hypotézy. Bola to skutočne vedecká skúsenosť v sovietskych pojmoch a to často spomínali vo svojich reakciách na dielne.

Učenie, ktoré nastalo v dôsledku našej návštevy, bolo zážitkové a rovnako aj kognitívne. To bol ďalší podstatný rozdiel oproti iným návštevám. Ľudia prežívali svojím srdcom, svojím viscerálnym systémom, ako aj svojimi mozgovými bunkami. Univerzity a ústavy v tejto krajine, ako aj v našej, sa primárne venujú intelektuálnemu učeniu. V tomto bol však ostrý rozdiel.

Pracovali sme s ľuďmi a nielen im rozprávali teórie. Strávili sme s nimi čas. Stručne povedané, strávili sme od dvoch do šiestich hodín s veľkými skupinami od tristo päťdesiat do deväťsto ľudí. Strávili sme dvadsaťštyri až tridsať hodín intenzívnej práce so skupinami skladajúcimi sa zo štyridsiatichpiatich, respektíve štyridsiatich ľudí. Toto množstvo venovaného času zjavne odlišovalo našu návštevú od predošlých.

Boli sme ochotní demonštrovať našu prácu. V istom zmysle všetko, čo sme robili vyrastalo z našej základnej hypotézy a z našej dôvery v jednotlivca a skupinu. Platilo to najmä o štvordňových intenzívnych skupinách. Uskutočnili sa aj tri interview pred veľkým publikom. Dve ďalšie skupiny mali príležitosť uvidieť interview na videokazete. Demonštrácia našej práce bola niečím novým pre sovietskych psychológov a uvádzali to aj vo svojich reakciách.

Boli sme schopní vytvoriť klímu, v ktorej nastali pozorovateľné zmeny v postojoch a správaní počas štyroch dní. Toto bolo úplným prekvapením pre našich sovietskych kolegov. Navodiť zmenu, ktorá nebude mať iba dočasný charakter, počas takého krátkeho času, bolo niečo, čo vôbec neočakávali.

Často sa komentovalo to, že muž a žena môžu spokojne spolu pracovať, bez súťaženia, ako separátne a odlišné individuá. Malo to v tejto mužsky dominantnej spoločnosti značný vplyv.

ZÁVEREČNÉ POZNÁMKY

Cítili sme, že sme sa hodne poučili o starostiach profesionálnych sovietskych občanov. Ich starosti sa len veľmi málo líšia od starostí pociťovaných podobnou profesionálnou skupinou v Spojených štátoch. Rovnako silne na nás zapôsobilo, že profesionáli v Sovietskom zväze majú vrelé city voči Spojeným štátom. Zaujímajú sa o to, čím im môžu prispieť, sú hladní po komunikácii s Američanmi, dychtivo hltajú všetku literatúru, ktorú môžeme priniesť, profesionálnu aj inú, a neželajú si nič viac ako mier medzi našimi dvoma národmi. Evidentne tiež chcú, aby sa zobrali na vedomie ich profesionálne príspevky.

Dôležité bolo pre nás zistenie, že psychologická klíma, ktorá produkuje určité predikovateľné výsledky v USA, Latinskej Amerike, európskych krajinách a Južnej Afrike, produkuje tie isté predikovateľné výsledky v Sovietskom zväze.

Hodne sme sa poučili o enormnej variabilite kultúr, ktoré existujú v Zväze sovietskych socialistických republík. Nadobudli sme hlbokú úctu k ruskej histórii, siahajúcej do dávnehoku. Uvedomili sme si, že sovietski občania majú hlbší strach z vojny, než aký jestvuje v Spojených štátoch. Strach, ktorý je založený na pomerne nedávnych spomienkach. Napríklad, 900.000 obyvateľov, vojakov a civilov, zomrelo v Leningrade počas 900-dňového obliehania. Naša sprievodkyňa, veľmi talentovaná mladá žena, nám povedala, že jej matka prežila ako jediná z celej širokej rodiny. Všetci ostatní zomreli alebo boli zabití počas obliehania. Nemáme nič v našej histórii, čo by sa s tým dalo zrovnávať.

V BUDÚCNOSTI

Odchádzali sme s tým, že ak by sme ešte raz išli do Sovietskeho zväzu, mali by sme so sebou vziať široké spektrum vysoko postavených amerických občanov všetkých politických názorov. Mali by sa stretnúť s rovnako širokým spektrom vysoko postavených sovietskych občanov. Bolo by privilegiom pomôcť facilitovať takéto stretnutie. Dokázali by sme vybrať niekoľko sovietskych facilitátorov, aby s nami pracovali, ak by sa takýto program realizoval. Je to vývin, ktorý si treba vrúcne želať.

FILOZOFIA ČLOVEKA	153
24. POZNÁMKA O „PODSTATE ČLOVEKA“	153
25. POTREBUJEME JEDINÚ REALITU ?	157
ĽUDSKEJŠÍ SVET	161
26. SOCIÁLNE IMPLIKÁCIE	162
27. RIEŠENIE MEDZIKULTÚROVÝCH NAPÄTÍ.....	163
28. POHĽAD PSYCHOLÓGA NA ATÓMOVÚ VOJNU	166
Terajší účinok	166
Prevenčia	167
Narábanie so sociálnymi napätiami	167
Medzinárodná úroveň	169
Aplikácia na nukleárnu situáciu	169
29. DIELŇA V RUSTE	170
Úvod	170
Všeobecný opis.....	171
Podpora a financovanie	172
Ciele	172
Počiatky	172
V strede procesu	174
Heurigen: facilitujúca udalosť	174
Procesové vrcholy: pondelok dopoludnie.....	175
Tlačová konferencia	176
Záverečné sedenie	177
O týždeň neskôr	177
Chyby a sklamanie	177
Dôvody efektívnosti	178
30. VO SVETE SOVIETSKEHO PROFESIONÁLA.....	180
Verejné stretnutia	180
Čo sme zistili	181
Čo sme priniesli	182
Proces v intenzívnych skupinách	182
Trojice	184
Meniace sa schémy	184
Niekoľko všeobecných pozorovaní	185
Party	186
O dva dni neskôr - stretnutie s Vedeckou radou	186
Dlhodobé výsledky	188
Pod povrchom.....	188
Porovnanie s inými hosťami	189
Záverečné poznámky	189
V budúcnosti.....	189